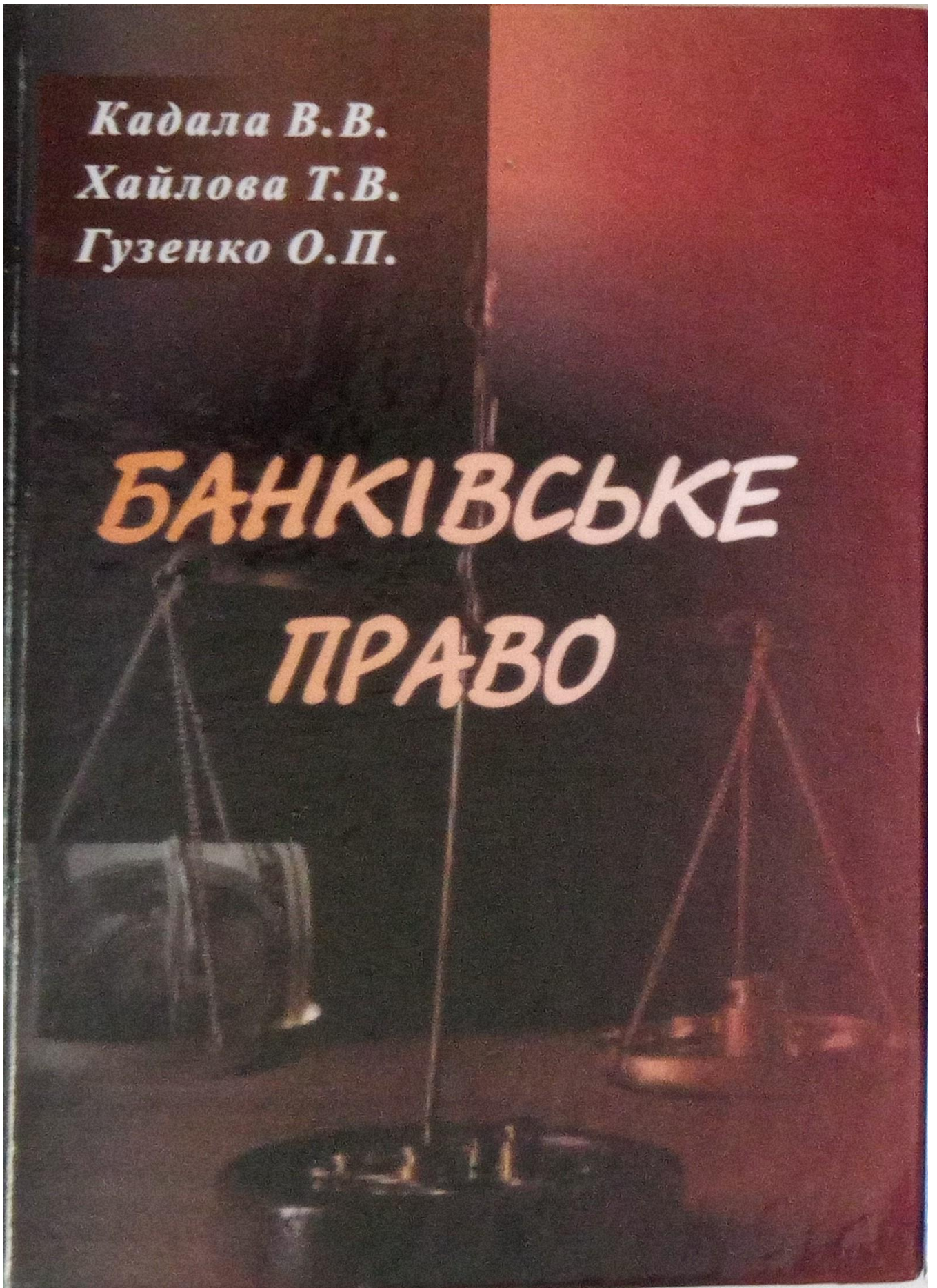

*Кадала В.В.
Хайлова Т.В.
Гузенко О.П.*

БАНКІВСЬКЕ ПРАВО

**ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
МВС УКРАЇНИ**

Кадала В.В., Хайлова Т.В., Гузенко О.П.

БАНКІВСЬКЕ ПРАВО

навчальний посібник

*за загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Б.В. Деревянка*

**Видавництво «Магнолія 2006»
Львів 2020**

УДК 347.734(075.8)

К 13

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

Рецензенти:

Л. М. Ніколенко – завідувач кафедри юридичних дисциплін факультету № 2 (м. Маріуполь) Донецького юридичного інституту МВС України, доктор юридичних наук, професор;

І. Ф. Коваль – завідувач кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, доцент;

М. В. Старинський – професор кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, доктор юридичних наук, доцент.

Рекомендувала до друку

*Вчена рада Донецького юридичного інституту МВС України
(протокол № 3 від 27 листопада 2019 р.)*

К 13

Кадала В. В., Хайлова Т. В., Гузенко О. П.

Банківське право: навчальний посібник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Б. В. Деревянка; МВС України, Донецький юридичний інститут. Кривий Ріг : ДЮІ, 2020. 172 с.

У навчальному посібнику розкрито основні поняття, значення та види банківського права та банківських правовідносин. Схарактеризовано банківську систему України, визначено місце Національного банку України в цій системі. Надано поняття та визначено правове положення операцій банку, розрахункових правовідносин. Визначено складові правового регулювання ринку цінних паперів, кредитних та інвестиційних операцій, валютних операцій банків, а також правові засади банківського регулювання та банківського нагляду. Курс лекцій складається із шести тем, кожна з яких закінчується контрольними питаннями і термінологічним блоком до теми. У кінці посібника наведено блок питань для самоконтролю знань, блок тестових завдань з курсу, ілюстративно-пізнавальний блок, тематику рефератів (доповідей) з курсу, напрямки наукових досліджень, термінологічний словник, список рекомендованої літератури.

Для студентів, курсантів і слухачів закладів вищої освіти, аспірантів і вчених та усіх, хто цікавиться банківським правом та правовим регулюванням відносин у банківському секторі економіки.

УДК 346.7:336.71

ISBN 978-617-574-180-1

© Деревянко Б.В., Кадала В.В.,
Хайлова Т.В., Гузенко О.П. 2020
© «Магнолія 2006», 2020

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ І. Базові основи: правові та теоретичні сегменти банківського права	8
<i>Ключові аспекти теоретичного блоку в розрізі тем курсу</i>	8
Тема 1. Банківське право та банківські правовідносини. Банківська система України, місце Національного банку України в цій системі	8
1.1. Мета, завдання та міні лексикон	8
1.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу	8
1.3. Контрольні питання	15
1.4. Термінологічний блок до теми	15
Тема 2. Поняття та правове положення операцій банку. Розрахункові правовідносини	17
2.1. Мета, завдання та міні лексикон	17
2.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу	17
2.3. Контрольні питання	27
2.4. Термінологічний блок до теми	27
Тема 3. Правове регулювання відносин на ринку цінних паперів	29
3.1. Мета, завдання та міні лексикон	29
3.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу	29
3.3. Контрольні питання	33
3.4. Термінологічний блок до теми	34
Тема 4. Правове регулювання кредитних та інвестиційних операцій банків	35
4.1. Мета, завдання та міні лексикон	35
4.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу	35
4.3. Контрольні питання	49
4.4. Термінологічний блок до теми	50

Тема 5. Правове регулювання валютних операцій банків	51
5.1. Мета, завдання та міні лексикон	51
5.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу	51
5.3. Контрольні питання	61
5.4. Термінологічний блок до теми	61
Тема 6. Правові засади банківського регулювання та банківського нагляду	63
6.1. Мета, завдання та міні лексикон	63
6.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу	63
6.3. Контрольні питання	69
6.4. Термінологічний блок до теми	69
Розділ II. Навчально-пізнавальний матеріал	71
2.1. Блок питань для самоконтролю знань	71
2.2. Блок тестових завдань з курсу	74
2.3. Тематика рефератів (доповідей) з курсу	100
2.4. Напрямки наукових досліджень	101
Розділ III. Ілюстративно-табличний блок ключових сегментів курсу	102
Термінологічний словник	152
Список рекомендованої літератури	168

ВСТУП

Розбудова та подальший розвиток в Україні нових економічних відносин, трансформація економічних, юридичних і соціальних процесів, забезпечення ефективної діяльності фінансової та банківської системи підтверджує надзвичайно велике значення дослідження й визначення сутності та механізмів функціонування категорій «гроші» та «кредит». Їх роль в організації та розвитку суспільного виробництва достатньо вагома. Вони виступають як судинна система ринкової економіки, що забезпечує обіг доходів і витрат суб'єктів ринку, життєдіяльність кожної з цих структур. Дієздатна грошово-кредитна система сприяє раціональному використанню ресурсів, стійкому зростанню виробництва його збалансованості.

Тому наукове розуміння проблем грошей, грошового обігу, кредитних відносин – необхідна складова становлення фахових юридичних знань студентів. Особливо важливу роль відіграє дисципліна «Банківське право» у підготовці фахівців з юриспруденції.

Навчальна дисципліна «Банківське право» базується на затвердженій навчальній програмі. Загальна його частина охоплює поняття банківського права, його систему, місце в системі права, комплексний метод правового регулювання, а також аналіз правового забезпечення інституціональної складової банківської діяльності, зокрема, статусу Національного банку України та комерційних банків. Глибоке розуміння змісту банківського права України передбачає детальне вивчення специфіки банківських правовідносин, його предмета і методу, характеристики правових норм.

Також ця дисципліна охоплює загальні засади та правові основи функціональної складової банківської діяльності, зокрема розглядаються такі інститути банківського права, як банківські розрахунки, операції кредитних установ, банківський рахунок, банківський вклад, банківський кредит та ін.

З метою впорядкування викладеного матеріалу в роботі міститься нормативний мінімум, що дозволяє сконцентрувати увагу читача на необхідних правових актах.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Банківське право» є засвоєння загальних, принципівих положень банківського права, вимог банківського законодавства в обсязі, необхідному для розуміння сутності і спрямованості інститутів банківського права і, водночас виключення можливості неправильного або свавільного застосування актів цього законодавства.

Предмет навчальної дисципліни – діяльність комерційних банків, пов'язана із здійсненням операцій та надання послуг державам, суб'єктам господарювання та громадянам.

Вивчення дисципліни «Банківське право» спирається на власну логіку і зміст та ґрунтується на базових знаннях, якими оволоділи студенти після вивчення курсів господарського права, цивільного права та процесу, трудового права та інших.

Основними завданнями навчальної дисципліни «Банківське право» є визначення та обґрунтування необхідності поглибленого вивчення банківсько-правових понять і категорій, засобів правового регулювання різноманітних процесів у сфері банківської діяльності; вивчення теоретичного змісту предмета та методології банківського права, його норм, принципів, системи, особливостей виникнення та розвитку банківсько-правових відносин; засвоєння правових знань щодо банківської діяльності та банківської системи; аналіз джерел банківського права та практики їх застосування; формування вміння забезпечувати суворе дотримання і виконання правових приписів, правильно застосовувати нормативно-правові акти у практичній професійній діяльності.

Основними формами навчання за дисципліною є аудиторна робота студентів під керівництвом викладачів та засвоєння програмного матеріалу в процесі самостійної роботи над законодавчими нормативними актами, начальсько-методичною і науковою літературою, періодичними фаховими виданнями.

Посібник підготовлено з урахуванням останніх редакцій основних нормативно-правових актів, що у більшій або меншій мірі регулюють відносини на фінансовому ринку України, зокрема у банківській сфері. Автори спиралися на наробики провідних вчених, які досліджували відносини за участі банків та фінансово-кредитних установ. Основні та додаткові літературні джерела наведено наприкінці роботи та після кожної теми в ілюстративно-табличному блоці ключових сегментів курсу.

Автори висловлюють щире подяку рецензентам – докторам юридичних наук Л.М. Ніколенко, І.Ф. Коваль, М.В. Старинському за увагу до авторів та їхніх наробок.

Автори є штатними співробітниками кафедри господарсько-правових дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, який здійснює підготовку фахівців освітніх ступенів «бакалавр» та «магістр» у містах Кривий Ріг та Маріуполь. Кафедра має власну сторінку у спільному проекті Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського та компанії Google «Бібліометрика української науки», на якій представлено роботи усіх викладачів, які працюють або раніше працювали у складі кафедри:

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=RzxI2dwAAAAJ&hl=uk>

Кафедра готова до співробітництва із колегами з інших ЗВО та наукових установ України та інших держав, які сповідують гуманістичні цінності та ідеї. З питань, що виникли з положень навчального посібника, а також з метою співробітництва, проведення круглих столів, конференцій звертайтеся на адресу кафедральної електронної поштової скриньки dui_ccel@ukr.net

РОЗДІЛ І

БАЗОВІ ОСНОВИ: ПРАВОВІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ СЕГМЕНТИ БАНКІВСЬКОГО ПРАВА

КЛЮЧЕВІ АСПЕКТИ ТЕОРЕТИЧНОГО БЛОКУ

Тема 1. Банківське право та банківські правовідносини. Банківська система України, місце Національного банку України в цій системі

1.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: сформулювати уявлення студентів про предмет дисципліни «Банківське право» та навчити їх правильно застосувати знання в дискусійних питаннях.

Ключові завдання теми:

- вивчення основних положень банківського права;
- вивчення всього різноманіття банківських установ, що вступають у правовідносини з іншими суб'єктами господарювання та між собою;
- розгляд етапів історичного розвитку банківської системи;
- дослідження особливостей організаційно-правової форми банківських установ, порядку створення, структури, органів управління.

Міні лексикон (10 термінів)

Банк, банківська система, банківське право, банківські правовідносини, суб'єкти банківського права, Національний банк України, комерційні банки, законодавчі регулятори банківської діяльності, права, обов'язки та відповідальність службовців банківського сектору країни.

1.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу

1. Поняття, норми банківського права.
2. Банківські правовідносини: поняття, склад та види.

3. Поняття, функції та структура банківської системи України.
4. Національний банк України: функції та принципи.
5. Види комерційних банків.

1. Банківське право – це система правових норм, що регулюють порядок організації та діяльності банків України, їх взаємовідносини з клієнтами (юридичними та фізичними особами), що обслуговуються банками, а також порядок здійснення банківських операцій.

Банківське право регулює правові основи розрахунків, виходячи з принципу, що всі підприємства, установи й організації різних форм власності зобов'язані зберігати кошти на рахунках у банках і дотримуватися встановленого порядку проведення безготівкових розрахунків.

Норми банківського права є загальнообов'язковими правилами поведінки, які встановлюють і регулюють публічні відносини, пов'язані з організацією та функціонуванням банків, з порядком здійснення ними банківських операцій, а також приватні відносини банків з клієнтами. Для з'ясування поняття норми банківського права важливе значення має визначення специфічних ознак, що характеризують норми банківського права.

Норми банківського права:

- чітко визначають юридичні права і обов'язки учасників;
- закріплюють правове положення суб'єктів банківських правовідносин;
- передбачають певні варіанти їх поведінки;
- жорстко закріплюють вимоги держави у сфері банківської діяльності – встановлюється відповідальність за невиконання приписів держави;
- регулюють організацію і функціонування банківської системи, основу якої складають грошово-кредитні відносини, об'єктом яких є гроші та грошові зобов'язання.

Банківське право ґрунтується як на загальноправових принципах, притаманних усьому національному праву (законності, верховенстві

права та рівності всіх перед законом), так і на спеціальних, що мають свої специфічні ознаки, притаманні саме банківській сфері.

2. Банківські правовідносини встановлюють між учасниками юридичний зв'язок організаційного і майнового характеру, який врегульовано нормами банківського права.

Банківські правовідносини виконують такі основні функції:

- закріплюють конкретну поведінку учасників у процесі банківської діяльності або у здійсненні банківських операцій;

- визначають коло суб'єктів, на яких поширюється дія норм банківського права;

- забезпечують приведення в дію юридичних засобів для реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Банківські правовідносини складаються із суб'єктів, між якими виникли правові відносини, об'єктів та змісту, тобто суб'єктивних юридичних прав і обов'язків.

Суб'єктами банківських правовідносин можуть бути державні органи (НБУ), суб'єкти господарювання (комерційні банки, підприємства), люди (громадяни України, іноземці).

У деяких випадках суб'єктом банківських відносин виступає держава (при випуску державних облігацій, при використанні банківського кредиту для покриття нестачі бюджетних коштів).

Відповідно до чинного законодавства одним із обов'язкових суб'єктів банківської діяльності є банк або фінансова установа.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» банк – це юридична особа, яка на підставі ліцензії Національного банку України здійснює діяльність по залученню вкладів від фізичних та юридичних осіб, веденню рахунків і наданню кредитів на власних умовах.

Змістом банківських правовідносин є права та обов'язки суб'єктів банківських правовідносин у процесі організації та діяльності банків і небанківських фінансових установ щодо здійснення конкретних банківських операцій.

Виникнення, зміна і припинення банківських правовідносин пов'язані з юридичними фактами, тобто подіями і діями, передбаченими нормами банківського законодавства. Наприклад, для виникнення правовідносин з організації комерційного банку необхідною умовою є дія щодо подання комерційним банком підготовлених на реєстрацію документів до НБУ. Для виникнення кредитних правовідносин юридичним фактом є укладення кредитного договору.

3. В основі вивчення дисципліни «Банківське право» полягає банківська система України.

Банківська система є елементом економічного базису суспільства, що розвивається за законами ринкової економіки.

Банківська система є складовою частиною кредитної системи держави.

Банківська система – це розгалужена сукупність банків, банківських інститутів.

Отже, у загальному вигляді під банківською системою розуміється сукупність різних видів банків, фінансово-кредитних установ та банківських інститутів, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком і йому підпорядковуються, за допомогою яких здійснюється мобілізація коштів і надаються різноманітні послуги щодо прийому вкладів і надання кредитів.

Банківська система являє собою законодавчо окреслену, чітко структуровану сукупність фінансових інститутів, які займаються банківською діяльністю.

Специфіка банківської системи проявляється в її функціях, а саме:

а) функція створення грошей і регулювання грошової маси, яка полягав в тому, що банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, відповідно до попиту на гроші;

б) трансформаційна функція, яка полягає в тому, що банки, мобілізуючи вільні кошти одних суб'єктів господарювання і передаючи їх іншим, мають можливість змінювати (трансформувати) величину й строки грошових капіталів та фінансові ризики;

в) стабілізаційна функція, тобто функція забезпечення сталості банківської діяльності та грошового ринку, оскільки банки працюють в умовах постійної чи підвищеної загрози втрати грошей та банкрутства.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» сучасна банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону, тобто має два рівні.

4. На першому рівні виступає головний, центральний банк країни Національний банк України та його організаційна структура, на другому рівні – комерційні банки різних видів і форм власності, спеціалізації та сфер діяльності з відповідною мережею установ (філії, відділення).

В системі центральних органів виконавчої влади України Національний банк України займає особливе місце.

Правове положення НБУ визначається Конституцією України (ст. ст. 99, 100), Законом України «Про Національний банк України», а також іншими нормативними актами.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національний банк України» НБУ є центральним банком держави, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються чинним законодавством.

Національний банк України становить перший рівень банківської системи України і є свого роду «банком банків», який виконує базові функції кредитної і резервної системи та обслуговує виконання Державного бюджету країни.

Національний банк України є емісійним центром держави, якому належить монопольне право на випуск грошей в обіг на території країни.

Національний банк України проводить єдину державну політику у сфері грошового обігу, кредиту, валютного регулювання, забезпечення стабільності національної грошової одиниці, організовує міжбанківські розрахунки.

Національний банк України забезпечує управління золотовалютними резервами держави, є єдиним зберігачем державного золотовалютного запасу, а також дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, інших коштовностей, що належать державі.

Національний банк України з метою безпеки і фінансової стабільності координує діяльність банківської системи в цілому, здійснює функції банківського регулювання і нагляду за діяльністю банків, проводить ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках.

Національний банк України приймає на зберігання Державного бюджету України та позабюджетних фондів, виконує операції з обслуговування державного боргу, пов'язані із розміщенням державних цінних паперів, їх погашенням і виплатою доходу за ними.

Національний банк України підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України, якщо вона не суперечить забезпеченню стабільності національної грошової одиниці. НБУ забороняється надавати прями кредити як у національній, так і в іноземній валюті на фінансування витрат Державного бюджету України.

Принципи системи Національного банку України можна визначити як закріплені в законі, обов'язкові для виконання основоположні ідеї й положення, що найбільш повно і всебічно відображають особливості побудови НБУ та правовідносини, що виникають у зазначеній сфері.

Особливого значення набуває закріплений Конституцією України принцип законності. Великого значення для банківської системи України набув принцип незалежності НБУ. Ще в діяльності

центрального банку реалізовано принцип організації НБУ на базі державної власності, який є одним з визначальних принципів організації діяльності центральних банків держав. Також серед основних організаційних принципів центрального банку є принципи: економічної самостійності, спеціальної правоздатності, централізації, здійснення діяльності без мети отримання прибутку, вертикальної структури управління системою НБУ, колегіальності управління.

5. Комерційні банки – основна ланка кредитної системи держави, до складу якої входять кредитні установи, що здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на засадах комерційного розрахунку. З цією метою вони використовують не тільки свій власний капітал, але й залучений фінансовий капітал у виді внесків, депозитів, міжбанківських кредитів та інших джерел. При цьому залучені кошти, як правило, значно перевищують обсяг власного капіталу комерційних банків.

Комерційні банки класифікуються за рядом ознак:

- залежно від форми власності вони поділяються на приватні та державні;
- за формою організації й засобом формування статутного капіталу серед приватних банків переважають акціонерні у виді товариств публічного типу;
- залежно від кола виконуваних операцій бувають універсальні та спеціалізовані комерційні банки. Всі комерційні банки хочуть бути універсальними, тобто надавати весь спектр банківських послуг і операцій. У той же час деякі банки створюють спеціалізовані філії (інвестиційні, розрахункові та ін.);
- залежно від території діяльності комерційні банки підрозділяються на міжнародні, республіканські, регіональні.

Банківські операції можуть провадитися тільки на підставі спеціальної ліцензії НБУ.

Порядок створення і діяльності комерційних банків регламентується законами України «Про банки і банківську

діяльність», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про Національний банк України», «Про режим іноземного інвестування», «Про заставу» та ін.

1.3. Контрольні питання

1. Які нормативно-правові акти регулюють здійснення банківської діяльності в Україні?
2. Що таке банківське право?
3. Що є предметом банківського права?
4. Якими є суб'єкти банківських правовідносин?
5. У чому полягає специфіка банківських правовідносин?
6. Назвіть складові банківської системи України.
7. Що таке банківська діяльність?
8. Якими є основні функції Національного банку України?
9. За якими ознаками класифікуються комерційні банки?
10. Якими законами України регламентується діяльності комерційних банків?

1.4. Термінологічний блок до теми

Банк (від італ. banco – лавка або стіл) – кредитно-фінансова установа, яка здійснює грошові розрахунки, акумулює грошові кошти та інші цінності, надає кредити та здійснює інші послуги за фінансовими операціями.

Банківська гарантія – безвідзивне зобов'язання банку виплатити певну суму у випадку, коли третя особа не зробить цього.

Банківське право – це система правових норм, що регулюють порядок організації та діяльності банків України, їх взаємовідносини з клієнтами (юридичними та фізичними особами), що обслуговуються банками, а також порядок здійснення банківських операцій.

Банківські правовідносини – це врегульовані нормами банківського права відносини, що виникають у сфері банківської діяльності.

Банківська система – сукупність різних видів національних банків і кредитних установ, що діють в рамках загального грошово-кредитного механізму.

Банки комерційні – кредитні установи, що здійснюють всі різновиди банківських операцій (крім емісії грошей) для підприємств усіх галузей за рахунок грошей, залучених у вигляді вкладів.

Національний банк України – центральний банк України, який здійснює керівництво всією кредитною системою країни, має монопольне право емісії банкнот, є головним провідником грошово-кредитної політики держави.

Тема 2. Поняття та правове положення операцій банку.

Розрахункові правовідносини

2.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: сформулювати уявлення студентів про порядок функціонування системи готівково-грошового обігу в банках, розкрити механізм правового регулювання готівкового та безготівкового грошового обігу в Україні.

Ключові завдання теми:

- розгляд сутності готівкових та безготівкових розрахунків;
- вивчення заходів впливу на ці сфери господарської діяльності з боку Національного банку України та інших державних органів;
- розгляд міри відповідальності за порушення розрахункової дисципліни.

Міні лексикон (10 термінів)

Грошовий обіг, готівкові платежі, безготівкові розрахунки, касові операції, ліміт, інкасація, чек, платіжне доручення, розрахункова дисципліна, відповідальність.

2.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу

1. Поняття та правове положення операцій банку.
2. Поняття і зміст розрахункових правовідносин.
3. Порядок і форми розрахунків у господарському обігу.
4. Відповідальність банків і підприємств за порушення розрахункової дисципліни.

1. Банківські операції є операціями для залучення грошових коштів та їх вкладення у позики, цінні папери і послуги, випуску в обіг і вилучення з нього грошей, для розрахунків, фінансування та кредитування капітальних вкладень, касового виконання державного бюджету тощо.

Відповідно до ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» на підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі банківські операції:

- приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- операції з валютними цінностями;
- емісію власних цінних паперів;
- організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- операції за грошовими вимогами, надання гарантій за грошовими зобов'язаннями;
- фінансування під відступлення права грошової вимоги (факторинг) та пов'язане з цим ведення обліку грошових вимог до боржників, пред'явлення до сплати грошових вимог від імені клієнтів або від свого імені, а також інші операції, спрямовані на одержання коштів від боржника;
- лізингові операції;
- послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

За умови отримання письмового дозволу НБУ банки також мають право здійснювати такі операції:

1) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;

2) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;

3) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;

4) проведення операцій за дорученням клієнтів або від свого імені: з інструментами грошового ринку; з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;

5) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;

б) депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

НБУ встановлює порядок надання банкам дозволу на здійснення вищезазначених перших чотирьох операцій та визначає умови, за яких цей дозвіл надається, а саме:

а) рівень регулятивного капіталу банку має відповідати вимогам НБУ, що підтверджується незалежним аудитором;

б) банк не є об'єктом застосування заходів впливу;

в) банком подано план, за яким він здійснюватиме таку діяльність, і цей план схвалений НБУ;

г) НБУ дійшов висновку, що банк має достатні фінансові можливості і відповідних спеціалістів для здійснення такої діяльності.

Комерційні банки мають право здійснювати інші угоди згідно із законодавством України.

2. Грошовий обіг на території України здійснюється в готівковому або безготівковому порядку.

Готівкові розрахунки – це платежі готівкою підприємств, підприємців та фізичних осіб за реалізовану продукцію і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції та іншого майна.

Безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, в яких платежі здійснюються без участі готівки шляхом перерахування коштів з рахунку платника на рахунок отримувача грошей або шляхом заліку взаємних вимог. Комерційні банки зацікавлені в залученні грошей для розрахунково-касового обслуговування.

Підприємства, організації у процесі виконання укладених договорів здійснюють розрахунки за своїми зобов'язаннями.

Розрахунки між суб'єктами господарської діяльності, як правило, здійснюються у безготівковому порядку через банк.

Розрахункові правовідносини – це такі, що виникають між організаціями в процесі здійснення розрахунків у безготівковому порядку через кредитні установи. Основою правового регулювання безготівкових розрахунків є Закон України від 5 квітня 2001 р. «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». Основний зміст розрахункових правовідносин розкрито в принципах, на яких базується організація безготівкових розрахунків, зокрема:

1) всі підприємства та організації зобов'язані зберігати свої кошти – як власні, так і позикові, на рахунках в установах банку, за винятком залишків готівки в їхніх касах у межах установленого ліміту;

2) розрахунки між підприємствами та організаціями здійснюються, як правило, безготівковим способом через банки;

3) безготівкові розрахунки проводяться за чинними формами розрахунків та шляхом закріплення їх у відповідних договорах;

4) суб'єкти господарювання мають право самостійного вибору умов про попередню оплату товарів (робіт, послуг), за винятком випадків, закріплених у законодавстві та форми розрахунків;

5) платежі проводяться за рахунок коштів платника або в межах наданого банківського кредиту;

б) списання коштів з рахунків клієнтів здійснюється тільки за їх розпорядженням або з їхньої згоди (за акцептом), або на підставі платіжних вимог стягувачів у разі примусового списання коштів;

7) поточні рахунки підприємства відкривають установи банків тільки за умови повідомлення про це податкового органу;

8) при проведенні розрахункових операцій контролюється додержання підприємствами й організаціями розрахункової та касової дисципліни. До господарюючих суб'єктів, які порушують правила розрахунків, застосовуються відповідні санкції.

Розрахункові правовідносини регулюються як цивільно-правовими, господарсько-правовими, так і фінансово-правовими нормами. Договірні відносини – відносини між продавцем і покупцем, які укладають договори про продаж продукції, надання послуг або виконання робіт, про здійснення розрахункових операцій, а також відносини з приводу відкриття рахунків у кредитній установі регулюються цивільно-правовими нормами. Відносини, що виникають у результаті діяльності кредитних установ – регламентація прав і обов'язків власника рахунку і банку – регулюються фінансово-правовими нормами і мають імперативний характер, що не дозволяє сторонам чинити за власним волевиявленням.

Можна виділити п'ять каналів прямування готівки.

Перший канал прямування готівки. Частина грошей, виданих із банківських кас, може на тривалий час затриматися на руках у населення (наприклад, внаслідок незадовільного попиту на товари), і тому надходження грошей у банківську систему за визначений період виявляються меншими, ніж видача. Проте прямування готівки за найбільш значним каналом «банк – підприємства – населення – підприємства – банк» служить найважливішою організаційною основою та умовою для регулювання грошового обігу.

Другий, причому набагато менший, канал обігу готівки – прямування її між підприємствами і населенням, коли потік грошей безпосередньо не проходить через каси банку. Наприклад, у результаті роздрібного продажу товарів відбулося прямування грошей від населення до роздрібного торгового підприємства. Останнє частину отриманого виторгу не здало в банк, а використовувало для видачі зарплати своїм робітникам або для

оплати сільськогосподарської продукції, закупленої в населення. Прямування грошей каналом *«населення – підприємство – населення»* хоча й не проходить безпосередньо через банківські установи, але знаходиться під їхнім суворим контролем, дозволяє усунути зайві перевезення грошей, а отже, скоротити витрати обігу.

Третій канал прямування готівки – це дрібні готівкові платежі одного підприємства іншому за товари і послуги.

Четвертий канал являє собою прямування готівки безпосередньо між банком і населенням. Він пов'язаний із виконуваними банком грошовими операціями з обслуговування населення, зокрема з прийомом і виданням внесків, кредитуванням населення, виданням пенсій, прийомом від громадян деяких платежів.

П'ятим каналом прямування готівки є розрахунки між громадянами. Ці розрахунки переважно пов'язані з ринковою («базарною») торгівлею та оплатою різноманітних послуг. Особливість цього каналу полягає в тому, що він носить неорганізований характер, не піддається прямому врахуванню, спостереженню і регулюванню. Розмір цього обороту розраховується непрямым шляхом. Для цього використовуються відомості вибіркового урахування ринкових оборотів, вибіркового обстеження бюджетів сімей та інші матеріали.

З метою обмеження готівкового грошового обігу Національний банк використовує такі методи регулювання обігу: лімітування залишку грошей у касах підприємств і організацій, визначення норм і цілей витрат грошей із виторгу, встановлення порядку і термінів передачі виторгу в банк, контроль за дотриманням правил касової дисципліни.

3. Усі розрахунки в господарському обігу України суб'єкти господарювання та громадяни здійснюють як готівкою, так і в безготівковому порядку через установи банків відповідно до правил здійснення розрахункових і касових операцій, затверджених НБУ. Сфера застосування готівки між суб'єктами господарювання

обмежена і регулюється Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою постановою Правління НБУ від 21 січня 2004 р. № 22, Інструкцією про ведення касових операцій банками в Україні, затвердженою постановою Правління НБУ від 25.09.2018 р. № 103; Положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженим постановою Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148.

Відповідно до Правил НБУ визначені головні вимоги щодо проведення банками касових операцій та касового обслуговування клієнтів. До них належать:

- здійснення касового обслуговування клієнтів на договірних засадах;
- повне і своєчасне задоволення потреб клієнтів у готівкових коштах;
- повне і своєчасне оприбуткування готівкових коштів, що надійшли до кас банків, та зарахування їх на рахунки клієнтів;
- проведення експертизи грошових знаків на справжність та платіжність;
- обмін непридатних до обігу грошових знаків на придатні (без обмежень і безкоштовно);
- вилучення з обігу сумнівних щодо справжності грошових знаків і відправлення їх для дослідження в НБУ;
- здійснення належного внутрішнього контролю за касовими операціями;
- створення безпечних умов роботи з готівкою та її збереження.

Банки мають право здійснювати касове обслуговування клієнтів після отримання ліцензії Національного банку за умови дотримання чинного законодавства України щодо організації готівкового обігу.

Важливим обов'язком банків є видача готівкових коштів підприємствам і організаціям, тобто безперебійне касове обслуговування клієнтів. Під касовими операціями мається на увазі діяльність банку, пов'язана з інкасацією, зберіганням та видачею підприємствам готівкових коштів. Підприємства здійснюють операції

з готівковими коштами згідно з Інструкцією про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України. Ці правила передбачають дотримання підприємствами касової дисципліни, тобто додержання встановленого порядку ведення підприємствами операцій з готівкою. Це означає, що усі підприємства, які здійснюють операції з готівкою в національній валюті та мають поточні рахунки в установах банків, можуть тримати в своїй касі на кінець дня готівку в межах лімітів каси.

Ліміт залишку готівки в касі – це граничний розмір, що може залишатися в касі підприємства в позаробочий час.

Касові операції оформлюються касовими ордерами, видатковими відомостями, розрахунковими документами, документами за операціями із застосуванням платіжних карток, іншими касовими документами, які, згідно із законодавством України, підтверджували б факт продажу (повернення) товарів, надання послуг, отримання (повернення) готівкових коштів.

Кожне підприємство визначає ліміт залишку каси з урахуванням режиму і специфіки його роботи, віддаленості від банку, обсягу касових оборотів (надходжень і видатків) за всіма рахунками, установлених строків здавання готівки, тривалості операційного часу банку, наявності домовленості підприємства з банком на інкасацію тощо.

Якщо підприємством ліміт готівки не встановлено (незалежно від причин такого невстановлення), то ліміт каси вважається нульовим. У цьому разі вся готівка, що перебуває в його касі на кінець робочого дня і не здана підприємством, вважається понадлімітною.

Важливе значення має контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою.

Детальніше загальні правила, форми і стандарти розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб встановлено в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженій постановою Правління НБУ від 21 січня 2004 р. № 22.

Форми безготівкових розрахунків, які проводяться банками, розглядаються у статтях 1087-1098, 1102-1106 ЦК України.

Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа несе особа, яка його оформила і подала його до обслуговуючого банку.

4. Відповідальність об'єктивно необхідна і є гарантом нормальних взаємовідносин підприємств і банків, дотримання порядку безготівкових розрахунків, договірної і розрахункової дисципліни, чинного законодавства і нормативних актів. Ця відповідальність визначається, з одного боку, нормативно-законодавчими документами, а з іншого – договорами між підприємствами і банками.

Основні вимоги до касової дисципліни викладені в Положенні про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженому постановою Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148.

Розглянемо порушення, за які передбачена адміністративна відповідальність.

1. Перевищення обмеження на готівкові розрахунки. Як зазначено в п. 6 Положення про касові операції, суб'єкти господарювання мають право здійснювати розрахунки готівкою протягом одного дня за одним або декількома платіжними документами:

- 1) між собою – у розмірі до 10000 грн. включно;
- 2) з фізичними особами – у розмірі до 50000 грн. включно.

Отже, перевищення обмеження на готівкові розрахунки призведе до застосування штрафу згідно зі ст. 163-15 КпАП. Фізосіб-підприємців і посадових осіб юрособи можуть притягти до відповідальності у вигляді штрафу в розмірі від 100 до 200 НМДГ (від 1700 до 3400 грн.). У разі повторного протягом року порушення особою, яку було піддано адміністративному стягненню, – від 500 до

1000 НМДГ (від 8500 до 17000 грн.). Справи про такі порушення розглядають податківці (ст. 234-2 КпАП).

Пунктом 7 Положення про касові операції передбачено, що фізичні особи протягом одного дня також можуть розраховуватися із суб'єктами господарювання лише в межах суми 50000 грн. (за одним або декількома платіжними документами). Було б логічно, щоб у разі перевищення граничної суми розрахунку в такому випадку відповідальність ніс саме платник, тобто людина (громадянин). Але, зважаючи на те що нині відповідальність до фізичних осіб за перевищення граничних сум розрахунків законодавством не передбачено, найімовірніше, що й у цій ситуації штрафуватимуть саме отримувача коштів (його посадових осіб). Адже він був повинен проконтролювати суму платежу під час оприбуткування готівки.

2. Несвоєчасна здача виручки. Установлюючи ліміт каси, підприємства також зобов'язані визначитися зі строками здачі готівкової виручки в банк. Своєю чергою, необхідно враховувати передбачені п. 48 Положення про касові операції обмеження:

1) підприємства, розташовані в населених пунктах, де є банки, повинні здавати виручку щодня в день її надходження до каси;

2) підприємства, в яких час закінчення робочого дня, установлений правилами внутрішнього трудового розпорядку та графіками змінності, не дає змогу забезпечити здавання готівкової виручки в день її надходження, – наступного за днем надходження готівкової виручки до каси дня;

3) підприємства, розташовані в населених пунктах, де немає банків, – не рідше ніж раз на 5 робочих днів.

Порушення цих строків може призвести до застосування санкцій:

за ст. 164-2 КпАП: штраф від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за повторне протягом року порушення – штраф від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

за ст. 1644 КпАП: штраф на осіб, відповідальних за здавання виручки, – від 17 до 80 неоподатковуваних мінімумів доходів

громадян, за повторне протягом року порушення – від 43 до 175 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Рішення про накладення такого штрафу приймають органи Національної поліції (ст. 222 КпАП).

2.3. Контрольні питання

1. Які операції можуть здійснювати банки за умови отримання письмового дозволу НБУ?
2. Що таке грошовий обіг?
3. Якими нормативно-правовими актами регулюються розрахункові правовідносини?
4. Дайте поняття розрахункових правовідносин.
5. Назвіть форми безготівкових розрахунків.
6. Назвіть принципи організації платіжної системи.
7. Назвіть етапи обслуговування і закриття рахунків.
8. Якими документами оформлюються касові операції?
9. Що таке ліміт залишку готівки в касі?
10. Якою є відповідальність банків і підприємств за порушення розрахункової дисципліни?

2.4. Термінологічний блок до теми

Банківські операції – це операції банків для залучення коштів, видачі позик, розрахункового обслуговування клієнтів та виконання інших їх доручень.

Безготівкові розрахунки – це розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші списуються з рахунку платника і зараховуються отримувачу.

Готівка (готівкові кошти) – грошові знаки національної валюти України - банкноти і монети, у тому числі й обігові пам'ятні та ювілейні монети, які є дійсними платіжними засобами.

Документообіг – це система оформлення, використання та руху розрахункових документів.

Інкасо – банківська операція по стягненню грошових коштів з платника на користь одержувача на підставі письмового доручення останнього з наданням відповідних документів.

Ліміт залишку каси – це граничний залишок грошей в операційній касі з метою максимального скорочення частих або значних перевезень готівки.

Ліцензування – це порядок видачі комерційним банкам, які набули статусу юридичної особи, дозволу на здійснення деяких чи всіх банківських операцій.

Тема 3. Правове регулювання відносин на ринку цінних паперів

3.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: засвоїти поняття банківських операцій з цінними паперами, а також систематизувати види цінних паперів, функціонування яких передбачено діючим законодавством та які можуть служити об'єктами банківських операцій.

Ключові завдання теми:

- розгляд та визначення поняття та видів цінних паперів,
- розгляд і класифікація банківських операцій з цінними паперами,
- аналіз відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів.

Міні лексикон (10 термінів)

Цінні папери, операції з цінними паперами, акція, дивіденди, облігація, вексель, опціон, емітент, андеррайтинг, страхування.

3.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу

1. Поняття та групи цінних паперів.
2. Класифікація банківських операцій з цінними паперами.
3. Відповідальність за правопорушення на ринку цінних паперів.

1. Згідно з ч. 7 ст. 139 ГК України цінні папери є особливим видом майна. Їх правовий режим визначається статтями 163-166 ГК України, а також статтями 194-198 ЦК України. Поняття «цінний папір» містить у собі комплекс юридичних і економічних характеристик.

Цінним папером є документ установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість

передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам (ст. 3 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок»).

Права на цінний папір та права за цінним папером, що існує в документарній формі, належать:

пред'явникові цінного паперу (цінний папір на пред'явника);

особі, зазначеній в цінному папері (іменний цінний папір);

особі, зазначеній в цінному папері, яка може сама реалізувати такі права або призначити своїм наказом іншу уповноважену особу (ордерний цінний папір).

Ордерні цінні папери можуть існувати виключно в документарній формі.

В Україні у цивільному та господарському обороті можуть бути такі групи цінних паперів:

1) пайові цінні папери, які засвідчують участь власника таких цінних паперів (інвестора) у статутному капіталі та/або активах емітента (у тому числі активах, які знаходяться в управлінні емітента) та надають власнику зазначених цінних паперів (інвестору) право на отримання частини прибутку (доходу), зокрема у вигляді дивідендів, та інші права, встановлені законодавством, а також проспектом цінних паперів або рішенням про емісію цінних паперів. До пайових цінних паперів відносять: акції; інвестиційні сертифікати; сертифікати фонду операцій з нерухомістю;

2) боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання. До боргових цінних паперів відносять: облигації підприємств; державні облигації України; облигації місцевих позик; казначейські зобов'язання України; ощадні (депозитні) сертифікати; векселі; облигації міжнародних фінансових організацій; облигації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

3) іпотечні цінні папери – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право

власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів відносять: іпотечні облігації; іпотечні сертифікати; заставні;

4) приватизаційні цінні папери – цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду;

5) похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів;

б) товаророзпорядчі цінні папери – цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

До особи, яка набула право на цінний папір, одночасно переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються (права за цінним папером), крім випадків, установлених законом або договором.

2. Чинне законодавство України у сфері банківської діяльності, цінних паперів, операцій з ними та фондового ринку не передбачає будь-яких принципових обмежень для здійснення операцій із цінними паперами комерційними банками. Таким чином, банки України мають можливість здійснювати увесь спектр операцій із цінними паперами.

У загальному вигляді операція з цінними паперами – це юридично оформлена та закінчена дія або послідовність дій на фондовому ринку, об'єктом яких є цінні папери та грошові засоби.

Основними видами операцій із цінними паперами є:

- випуск (емісія) цінних паперів;
- купівля-продаж цінних паперів;
- виплата доходів у вигляді дивідендів або відсотків;
- погашення цінних паперів.

Усі банківські операції з цінними паперами можуть бути розподілені на три основні групи:

емісійні – пасивні операції, які здійснюються через випуск цінних паперів власного боргу;

інвестиційні – активні операції із вкладення власних та залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання відповідних цінних паперів на фондовому ринку від свого імені;

клієнтські – посередницькі операції з цінними паперами, які здійснюються банками від імені, за рахунок та на користь клієнтів.

3. Відповідно до чинного законодавства до учасників ринку цінних паперів можуть застосовуватися такі види відповідальності:

- а) господарсько-правова;
- б) адміністративна;
- в) фінансова;
- г) кримінальна.

Найширшу сферу застосування має господарсько-правова відповідальність, яка застосовується у формі відшкодування збитків учаснику ринку цінних паперів (РЦП), права якого порушені. Крім цього – застосування штрафів та оперативно-господарських санкцій до правопорушників.

Конкретні види правопорушень на РЦП безпосередньо передбачені нормами права, однак можуть передбачатися і в договорах, наприклад, у договорі купівлі-продажі власниками цінних паперів. Під час укладення договорів сторони докладно передбачають всі умови договірних зобов'язань і можливі негативні наслідки для правопорушника.

Відповідальність за порушення на РЦП регулюється ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», статтями 163, 163/5, 163/7 - 163/12, 188/30 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Згідно з ч. I ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» Національна комісія з цінних

паперів та фондового ринку застосовує до юридичних осіб фінансові санкції.

Найсудовішим видом юридичної відповідальності за правопорушення у сфері обігу цінних паперів є кримінальна відповідальність, яка застосовується до учасників ринку цінних паперів і настає за дії, передбачені статтями 199 (Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів), 222-1 (Маніпулювання на фондовому ринку), 223-1 (Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів), 223-2 (Порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів), 224 (Виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів), 232-1 (Незаконне використання інсайдерської інформації), 232-2 (Приховування інформації про діяльність емітента).

3.3. Контрольні питання

1. Який документ називається цінним папером?
2. На які групи можна класифікувати цінні папери?
3. Назвіть основні види операцій з цінними паперами.
4. Хто приймає рішення про випуск акцій?
5. Якими можуть бути цінні папери за формою випуску?
6. Що таке опціон?
7. Якими є види акцій?
8. Що таке інвестиційні операції з цінними паперами?
9. Які цінні папери відносяться до боргових?
10. Які види відповідальності можуть застосовуватися до порушників на ринку цінних паперів відповідно до чинного законодавства?

3.4. Термінологічний блок до теми

Акція – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.

Боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання.

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання терміну певну суму грошей власникові векселя (векселедержателю).

Дивіденд – частина прибутку акціонерного товариства, яка розподіляється між акціонерами у вигляді доходу відповідно до кількості та видів акцій, що їм належить.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачено умовами випуску).

Опціон – стандартний документ, який засвідчує право придбати (продати) цінні папери (товари, кошти) на визначених умовах у майбутньому з фіксацією ціни на час його укладання або на час такого придбання за рішенням сторін контракту.

Цінні папери – грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

Тема 4. Правове регулювання кредитних та інвестиційних операцій банків

4.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: сформувати у студента вміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел щодо правового регулювання кредитних та інвестиційних операцій банків України.

Ключові завдання теми:

- аналіз нормативно-правової бази щодо організації і здійснення споживчого та іпотечного кредитування в комерційних банках;
- розкрити поняття, види та функції банківського кредиту;
- визначити місце кредиту в діяльності банків;
- розглянути міри відповідальності за порушення кредитної дисципліни.

Міні лексикон (10 термінів)

Кредит, кредитор, кредитні операції, факторингові операції банків, лізингові операції банків, кредитний договір, відсоткова ставка, інвестиція, іпотека, трастові операції банків.

4.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу

1. Поняття, призначення і види кредиту.
2. Правова характеристика кредитного договору.
3. Факторингові операції банку.
4. Трастові операції банку.
5. Основи організації інвестиційної діяльності банків.

1. Слово «кредит» походить від латинської «kredit» (позика, борг). У той же час «kreditum» перекладається як «вірую», «довіряю». У широкому значенні слова, з юридичної і з економічної точок зору, кредит – це угода, договір між суб'єктами господарювання або людьми про позичку або позичку. Один із партнерів (позикодавець, кредитор) надає іншому

(позикоодержувачу, позичальнику) гроші (іноді майно) на певний строк з умовою повернення еквівалентної вартості, як правило, з оплатою цієї послуги у вигляді відсотку. При кредиті з'являється договір позики або позички (поняття позики і позички можна використовувати як синоніми).

Розкриваючи сутність банківського кредитування, зазначимо, що ключовим законодавчим актом, який регулює ці відносини, є Цивільний кодекс України, в якому банківському кредитуванню присвячено ст. 380–385. Крім того, з різною мірою цієї сфери стосуються й інші норми Кодексу. Ще більш важливого значення в регулюванні банківської діяльності мають норми Господарського кодексу України. У цьому акті у главі 35 «Особливості правового регулювання фінансової діяльності» наявний параграф 1 «Фінанси і банківська діяльність», що вміщує статті 333-351. У Кодексі наявні і інші норми, які прямо або непрямо стосуються діяльності банків. Крім цього, відносини у сфері банківського кредитування регулюють норми спеціального банківського законодавства, зокрема ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність», ст. 42 Закону України «Про Національний банк України».

У ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» наведено таке визначення банківського кредиту: «Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми». Отже, у наведеному визначенні кредит – це не тільки грошові кошти, а й зобов'язання, що випливають з договору чи з інших підстав.

Кредитну систему України очолює НБУ, який вживає заходи у цій сфері з метою регулювання грошового обігу. До кредитної системи України належать також комерційні банки та небанківські кредитно-фінансові установи, які повинні мати ліцензію НБУ для здійснення кредитування.

У банківській практиці існує різна класифікація кредитів, багатогранність їх критеріїв (ст. 347 ГК України). Так, кредит розподіляється на фінансовий, товарний та кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики.

Фінансовий кредит – це кошти, які надаються банком-резидентом або нерезидентом, кваліфікованим як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають статус небанківських фінансових установ, згідно із законодавством, у позику юридичній чи фізичній особі на певний строк, для цільового використання та під відсоток. Правила надання фінансових кредитів встановлюються НБУ (стосовно банківських кредитів), а також Кабінетом Міністрів України (стосовно небанківських фінансових організацій) згідно із законодавством.

Товарний кредит – це товари, що передаються резидентом або нерезидентом у власність юридичним чи фізичним особам на умовах угоди, що передбачає відстрочку кінцевого розрахунку на визначений строк та під відсоток.

Кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики, – це кошти, що залучаються юридичною особою - боржником (дебітором) від інших юридичних чи фізичних осіб як компенсація вартості випущених (емітованих) таким дебітором облігацій або депозитних сертифікатів.

Кредити можна класифікувати таким чином.

Залежно від суб'єкта кредитних правовідносин:

- фінансовий кредит: а) кредит, який надається Національним банком України банкам, у тому числі ломбардний; б) міжбанківський кредит, який надається одним банком іншому; в) банківський кредит, який надається банком фізичним і юридичним особам, у тому числі консорціумний кредит;
- комерційний кредит, який надається одним суб'єктом підприємницької діяльності іншому;

- споживчий кредит, який надається суб'єктом підприємницької діяльності споживачу у разі придбання товарів.

Залежно від строків користування: а) короткострокові – кредити, надані на строк до одного року; б) середньострокові – кредити, надані на строк від одного до трьох років; в) довгострокові – кредити, які надаються на строк понад три роки.

Залежно від методу надання: а) кредити, які надаються у разовому порядку; б) кредити, надані відповідно до відкритої кредитної лінії. Кредитна лінія – згода банку надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлені розміри за певний відрізок часу без проведення додаткових спеціальних переговорів; в) гарантійні – кредити із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою позичальника.

Залежно від ступеня забезпеченості: а) кредити, забезпечені заставою (майном, у тому числі нерухомим, цінними паперами тощо); б) кредити, забезпечені поручительством, гарантією; в) з іншим забезпеченням (ризик неповернення яких застрахований); г) незабезпечені (бланкові).

Залежно від розміру: а) великі кредити, розмір яких перевищує 10 % власного капіталу банку; б) середні; в) малі.

Залежно від строку погашення: а) кредити, які погашаються водночас; б) кредити, які погашаються у розстрочку; в) кредити, які погашаються достроково за вимогою кредитора або позичальника; г) кредити, які погашаються після обумовленого періоду.

Кредитні відносини припускають прийняття кредитором і позичальником ряду зобов'язань. У цивільному законодавстві передбачено зобов'язання давати кредит відповідно до кредитного договору, у якому мають бути визначені обов'язки банку або іншої особи, що займається підприємницькою діяльністю, надати кредит у терміни, у розмірі і на умовах, узгоджених сторонами. У той же час кредитор має право згодом відмовитися від кредитування, якщо боржник визнається неплатоспроможним, не виконує обов'язків із

забезпечення кредиту, а також в інших випадках, передбачених договором.

Кредит як інститут фінансової системи держави виконує емісійну, розподільчу і контрольну функції. Ці функції взаємозалежні і мають у кредитуванні специфічні особливості. Емісійна функція реалізується шляхом випуску і розміщення цінних паперів. Ринок цінних паперів доповнює систему банківського кредитування і взаємодіє з нею. Нестача платіжних засобів в економіці також може покриватись за рахунок розширення комерційного кредиту.

Розподільча функція проявляється в процесі мобілізації та витрачання централізованих і децентралізованих фондів коштів, у розподілі та перерозподілі національного доходу між суб'єктами господарської діяльності. Отже, в умовах ринкової економіки зазначена функція сприяє вдосконаленню кредитної політики з метою регулювання грошового обігу і здійснення ефективного впливу на економічні процеси в державі.

Контрольна функція забезпечує нагляд за правильним і ефективним використанням коштів, що надаються клієнтурі банками, та – за їх поверненням у певні строки.

Принципами банківського кредитування є:

- принцип поверненості. Оскільки гроші надаються у тимчасове користування, вони повинні бути повернуті. Банк зобов'язаний вирішувати питання про стягнення заборгованості позичальника за кредитом і процентами, в разі необхідності порушувати справу про неплатоспроможність позичальника;
- принцип платності, що означає оплату позичальником тимчасового користування коштами у формі процентів. Останні треба відокремлювати від пені та інших санкцій, які нараховуються за невиконання позичальником обов'язків за кредитним договором. Відповідно до ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» надання безпроцентних кредитів забороняється;
- принцип строковості. Користування кредитом обмежується певним строком, який обчислюється з моменту зарахування коштів на

поточний рахунок позичальника і закінчується зарахуванням коштів на кореспондентський рахунок банку.

До факультативних принципів банківського кредитування належать:

- принцип забезпеченості. Банк має право на захист своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення кредиту;
- принцип цільового характеру кредитування. Кредит повинен використовуватись на цілі, передбачені кредитним договором. Забороняється надання кредитів на покриття збитків, формування і збільшення статутного капіталу, придбання власних цінних паперів банку.

Кредитні операції здійснюються банками у межах кредитних ресурсів. Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на поточних рахунках, залучені кошти юридичних і фізичних осіб, міжбанківські кредити і кошти, одержані від випуску цінних паперів.

З метою захисту інтересів кредиторів і вкладників кредитування здійснюється з дотриманням економічних нормативів, вимог щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів.

Згідно зі ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк зобов'язаний мати підрозділ, функціями якого є надання кредитів та управління операціями, пов'язаними з кредитуванням.

Для проведення спільного фінансування банки можуть укладати угоди про консорціумне кредитування. В рамках такої угоди банки-учасники встановлюють умови надання кредиту та призначають банк, відповідальний за виконання угоди. Банки-учасники несуть ризик по наданому кредиту пропорційно до внесених у консорціум коштів.

Банк зобов'язаний мати структурний підрозділ, функціями якого є надання кредитів та управління операціями, пов'язаними з кредитуванням.

Банк зобов'язаний при наданні кредитів додержуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти

кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, дотримуватись встановлених Національним банком України вимог щодо концентрації ризиків.

Кредити надаються суб'єктам господарської діяльності в безготівковій формі, за допомогою сплати платіжних документів із позичкового рахунку як у національній, так і в іноземній валюті в порядку, визначеному чинним законодавством та нормативними актами Національного банку України, або за допомогою перерахування на розрахунковий рахунок позичальника, якщо інше не передбачене кредитним договором, а також у готівковій формі для розрахунків із здавачами сільськогосподарської продукції та в інших випадках, передбачених чинним законодавством України і нормативно-правовими актами Національного банку України.

2. Частиною 1 статті 1054 Цивільного кодексу України передбачено, що за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Предметом цього договору є грошові кошти в національній або іноземній валюті. Враховуючи це, законодавець у частині 1 статті 5 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначив коло осіб, які можуть надавати даний вид послуг, а саме: фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами - підприємцями.

Кредитний договір є двостороннім, оскільки породжує обов'язок кредитодавця надати кредит та обов'язок позичальника його повернути, та сплатити проценти за користування ним.

Встановлення обов'язку позичальника сплатити кредитодавцю проценти за користування кредитними коштами означає, що договір кредитування є у всіх випадках оплатним. Розмір процентів, порядок

їх сплати визначаються у договорі залежно від групи кредитного ризику, ступеня забезпеченості, строку користування кредитом, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, облікової ставки та інших факторів.

Кредитний договір укладається у письмовій формі незалежно від суб'єктного складу або суми кредиту.

Відповідно до статті 1056-1 Цивільного кодексу України процентна ставка за кредитом може бути фіксованою або змінюваною. Тип процентної ставки визначається кредитним договором.

Розмір процентів, тип процентної ставки (фіксована або змінювана) та порядок їх сплати за кредитним договором визначаються в договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, розміру облікової ставки та інших факторів.

У разі застосування змінюваної процентної ставки у кредитному договорі повинен визначатися максимальний розмір збільшення процентної ставки.

Непоодинокими є випадки, коли банки або інші фінансові установи (кредитодавці) розроблюють та пропонують клієнтам власні типові форми договору, умови якого однакові для будь-якого звичайного клієнта та не змінюються банком на вимогу останнього. З огляду на вказане договір кредитування набуває ознак договору приєднання (ст. 634 Цивільного кодексу України), а тому споживач послуг банку, бажаючи укласти договір, не має можливості впливати на його умови, у тому числі ініціювати зміну процентної ставки.

Крім цього, до договорів кредиту застосовуються ті положення Цивільного кодексу України, які регулюють правовідносин позики.

У цьому зв'язку на перший план виходять норми статті 1048 Цивільного кодексу України, відповідно до яких розмір і порядок одержання позичальником відсотків встановлюється договором. Отже, розмір відсотків за кредитом, як одна з істотних умов договору,

повинен бути встановлений сторонами кредитного договору в узгодженому порядку.

Відповідно до частини 3 статті 180 Господарського кодексу України, при укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору. Таким чином строк дії договору є істотною умовою.

Згідно з частиною 1 статті 530 Цивільного кодексу України, якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін).

Договір набирає чинності з моменту його укладення.

Сторони можуть встановити, що умови договору застосовуються до відносин між ними, які виникли до його укладення.

Закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії договору.

За порушення зобов'язань за кредитним договором сторони несуть відповідальність у вигляді стягнення неустойки і відшкодування збитків. При кредитуванні підприємств та організацій велике значення відіграє зміцнення кредитної дисципліни, яка має на меті своєчасне погашення кредиту і сплати відсотків за його користування а також суворе дотримання позичальниками всіх інших умов договору. В разі порушення кредитної дисципліни до клієнта можуть застосовуватися наступні види санкції: сплата банку підвищених відсотків з прострочених позичок, припинення кредитування з правом дострокового одностороннього розірвання договору, дострокове стягнення раніше наданих позичок зі сплатою штрафних санкцій тощо.

3. Факторинг – це специфічна послуга, надана банками своїм клієнтам у зв'язку з їхнім розрахунково-платіжним обслуговуванням. Факторинг є ризикованим, але високоприбутковим банківським бізнесом, ефективним знаряддям фінансового маркетингу, однією з

форм інтегрованих банківських операцій, що найбільше пристосовані до сучасних процесів розвитку економіки.

Факторинг – це придбання права на одержання боргів (покупка дебіторів). Як правило, банком купуються дебіторські рахунки, що пов'язано з постачанням товарів і послуг.

Термін «факторинг» від англійської – посередник, агент. У факторингових операціях беруть участь три сторони:

- 1) фактор-посередник, яким може бути комерційний банк або спеціалізована факторингова компанія;
- 2) постачальник;
- 3) покупець.

У світовій практиці під факторингом розуміється ряд комісійно-посередницьких послуг, які надаються фактором клієнту в процесі здійснення останнім розрахунків за товари і послуги і що сполучаються, як правило, із кредитуванням його оборотного капіталу.

Головна мета факторингу – забезпечити постачальнику своєчасну оплату відвантажених товарів. Основний механізм досягнення цієї мети – надання кредиту під боргові вимоги постачальника або зобов'язання платника. Тому у факторингу з'єднується звичайно багато банківських послуг: розрахунково-платіжні, кредитні, аудиторські, інформаційні, ведення розрахунків й ін.

Факторинговими операціями займаються факторингові відділи банків або спеціалізовані фірми, що є звичайно дочірніми компаніями банків (фактори).

Ця послуга може надаватися фактором клієнту як без фінансування, так і з фінансуванням.

Правовою основою взаємовідносин факторингової компанії з клієнтом є договір, що визначає зобов'язання й відповідальність сторін. Зокрема, у ньому обумовлюються вид факторингу, розмір факторингового кредиту і відсоткової ставки за цей кредит, величина комісійної винагороди за всіма видами комісійно-посередницьких

послуг, гарантії виконання взаємних зобов'язань і матеріальна відповідальність за їхнє виконання, порядок оформлення документів і інші умови з розсуду сторін.

Для забезпечення стабільності відносин фактора з клієнтом можуть встановлюватися максимальні суми по операціях факторингу, у межах яких оплата товарів або послуг може проводитися без ризику неотримання платежу.

Порядок розрахунків підприємства з фактором визначається в договорі сторін.

4. Під трастовими, або довірчими, розуміються послуги банків з управління майном й інші послуги щодо доручення й у інтересах клієнта на правах довіреної особи. Банки на комісійних началах чинять операції за дорученням клієнтів, наприклад, отримання засобів з особового рахунку або операції зі збереження цінностей.

Траст (trust – довіра) – це операції з управління коштами (майном, грошима, цінними паперами і т.п.) клієнта, проводяться від свого імені і за дорученням клієнта на підставі договору з ним.

Трастові послуги – це вид діяльності комерційних банків з управління майном, що за домовленістю з клієнтом передається банку. Управління майном за своєю специфікою близько до банківської справи і пов'язане з виконанням операцій щодо урахування, збереження цінностей, розміщення коштів, фінансового аналізу і т.д.

Поручителями банків виступають, як правило, приватні особи та суб'єкти господарювання, добродійні й інші фонди. Приватним особам банки надають декілька видів послуг: розпорядження спадщиною, керування персональними трастами, опікунство і зберігання майна, агентські функції.

Розпорядження спадщиною включає операції по одержанню рішень суду, забезпеченню цілісності спадку, сплаті адміністративних витрат, по розрахунках із кредиторами, сплаті податків, розподілу майна.

Управління персональними трастами (майном, що було передано банку для керування) передбачає: розміщення засобів, депозитні операції, одержання прибутків, виплата прибутку клієнту, облікові операції, фінансовий аналіз.

Банк як довірена особа на підставі укладеного договору діє від імені свого довірителя та у його інтересах, виступає розпорядником майна, включаючи залишки засобів на банківських рахунках. Банк зобов'язується розпоряджатися майном на користь утримувача, яким може бути сам довіритель або третя особа. Умови договору можуть передбачати розпорядження майном заповідача на користь спадкоємців, прийняття цінностей на збереження, керування майном у якості опікуна неповнолітньої особи і т.д.

Банки можуть здійснювати трастові операції для громадян і іноземців, фірм, підприємств, добродійних фондів, закладів освіти, різноманітних організацій.

Для громадян та іноземців банки виконують трастові операції як розпорядники майном клієнта, за заповітом за спеціальним договором, виконують функції депозитарію: збереження цінних паперів, консультації і рекомендації з питань купівлі і продажу цінних паперів, нерухомості й ін.

Фірмам, підприємствам, організаціям банки можуть надавати агентські послуги (передача права власності по акціям і облігаціям, реєстрація акцій, що випускаються на біржу й ін.).

Агентські послуги декілька відрізняються від трастових тим, що клієнт не втрачає повноважень власника, а тільки уповноважує банк на проведення операцій від своєї особи. Агентські послуги включають: страхування майна, інвестиційні і комерційні операції з доручення власника, оплата рахунків, податків та ін.

Фірмам комерційні банки надають такі види агентських послуг: розпорядження активами, агентські операції, ліквідація підприємств і т.д. Агентські посередницькі операції виникають у процесі урахування емітованих фірмою цінних паперів у зв'язку з роздрібненням акцій, конверсією облігацій в акції, злиттям або

реорганізацією фірми. У випадку ліквідації фірми банк із доручення керівництва фірми проводить операції по урахуванню активів, реалізації майна, розрахункам із кредиторами і бюджетом, розподілом виручених засобів між акціонерами.

За виконання усіх видів трастових послуг банки одержують із клієнтів комісійну винагороду, що встановлюється диференційовано за кожний окремий вид послуг: на договірних засадах, у законодавчому порядку або відповідно до судового рішення.

Трастові відділи при банку мають акумулювати інформацію про фондовий ринок, консультувати клієнтів і надавати інші послуги: розміщення акцій на фінансових ринках (емісія), ведення реєстру акціонерів, виплата щорічного прибутку акціонерам.

Крім того, у рамках програми приватизації актуальним є керування пакетами приватизаційних сертифікатів, що є державними цінними паперами на пред'явника з установленою номінальною вартістю.

Деякі з перерахованих вище послуг уже знайшли конкретне призначення, інші ще тільки мають бути засвоєні.

Причина зацікавленості банків у розвитку трастових послуг цілком зрозуміла. Як вже зазначалося, у такий спосіб банки намагаються залучити максимально більшу кількість ресурсів, причому з незначними витратами. Далі, формуючи портфель цінних паперів і надалі керуючи ним, банки одержують доступ до керування фірмою. І нарешті, банк одержує комісійну винагороду за послуги, що є однією зі статей прибутків банку.

Одним із найперспективніших напрямків розвитку трастової діяльності для української економіки є співробітництво комерційних банків з інвестиційними фондами.

Ціль діяльності інвестиційних фондів – випуск акцій для мобілізації коштів інвесторів й їхнє вкладення від імені фонду в цінні папери, а також на банківські рахунки і у внески.

5. Банки здійснюють прямі інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України.

Банк має право здійснити інвестицію лише на підставі письмового дозволу Національного банку України, який надається в порядку, встановленому Національним банком України.

Інвестиційні операції комерційних банків – операції з усіма видами майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності й приносять прибуток (дохід) або забезпечують соціальний ефект.

Об'єктами інвестиційної діяльності є будь-яке майно, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, майнові права.

У банківській практиці прийнято розрізняти інвестиції реальні і фінансові; прямі та портфельні. Реальні (або капітальні) інвестиції – це придбання будинків, споруд та інших об'єктів нерухомості, основних фондів і нематеріальних активів (прав на користування, торгові марки, програмне забезпечення, технічні новинки тощо). Фінансові інвестиції це придбання корпоративних прав, цінних паперів та інших фінансових інструментів. Прямі фінансові інвестиції – це внесення коштів або майна до статутного капіталу юридичних осіб і придбання таким чином корпоративних прав, емітованих юридичною особою. Портфельні фінансові інвестиції – це придбання цінних паперів та інших фінансових активів на біржовому ринку.

Фінансові інвестиції банки здійснюють через проведення інвестиційних операцій. До них можна віднести:

- вкладення коштів у цінні папери підприємств різних форм власності та їх зберігання в депозитаріях або продаж на ринку цінних паперів;

- емісії власних цінних паперів та їх розміщення серед інституційних інвесторів;

- операцій цесії, тобто конвертування боргових зобов'язань позичальників у їхні акції. Тут банк перетворюється з кредитора на інвестора;

- проведення операцій андеррайтингу, тобто емісії і розміщенні акцій підприємств, фірм або щойно організованого підприємства. За ці операції банк отримує комісійні.

Головна функція інвестиційного банку – розміщення власних та запозичених грошових ресурсів у цінні папери.

Основними напрямками інвестування коштів в Україні є інвестиції у цінні папери акціонерних товариств, придбання паїв у статутних фондах українських господарських товариств, торгівля акціями, облігаціями та іншими цінними паперами українських емітентів на вторинному ринку цінних паперів, викуп акцій банками з наступним їх інвестуванням у цінні папери, інвестиції валютних коштів у цінні папери іноземних емітентів, інші інвестиції у фінансові активи.

4.3. Контрольні питання

1. Назвіть законодавчі акти з питань регулювання кредитних операцій банків.
2. Назвіть принципи й умови кредитування.
3. Назвіть загальні принципи і методи управління процентною ставкою за кредитом.
4. Яким чином можна класифікувати кредити?
5. Що є кредитним договором?
6. Що є предметом кредитного договору?
7. Що розуміється під трастовими послугами банків?
8. Визначте правову основу взаємовідносин факторингових операцій.
9. Якими є види інвестиційних операцій комерційних банків?
10. Що може бути предметом іпотеки?

4.4. Термінологічний блок до теми

Андеррайтинг – купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх перепродажем інвесторам; укладання договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем або про накладання на покупця обов'язку робити все можливе, щоб продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Банківські інвестиції – це вкладання коштів банками у рухоме і нерухоме майно, інтелектуальні цінності та цінні папери, що здійснюються комерційними (універсальними і спеціалізованими) банками як і не цінними інвесторами з метою одержання прибутку чи поширення корпоративного впливу.

Іпотека – один із видів застави нерухомого майна з метою забезпечення виконання зобов'язання боржника перед кредитором за допомогою нерухомого майна, яке залишається у володінні і користуванні іпотекодавця.

Кредит – позичковий капітал банку у грошовій формі та в банківських металах, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

Кредитор – суб'єкт кредитних відносин, який надає кредити іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування.

Траст (trust – довіра) – це операції з управління коштами (майном, грошима, цінними паперами і т.п.) клієнта, проводяться від свого імені і за дорученням клієнта на підставі договору з ним.

Факторинг – це придбання права на одержання боргів (покупка дебіторів). Як правило, банком купуються дебіторські рахунки, що пов'язано з постачанням товарів і послуг.

Тема 5. Правове регулювання валютних операцій банків

5.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: сформувати у студента вміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел щодо визначення правових засад здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, прав та обов'язків суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ та відповідальність за порушення ними валютного законодавства.

Ключові завдання теми:

- аналіз нормативно-правової бази щодо валютного регулювання;
- розкрити поняття валюти та валютного регулювання;
- розгляд міри відповідальності за порушення валютного законодавства.

Міні лексикон (10 термінів)

Валюта, валютний курс, грошова одиниця, грошові знаки, іноземна валюта, валютні операції, валютні цінності, вільно конвертовані валюти, котирування, валютне регулювання.

5.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу

1. Поняття валюти і валютних цінностей.
2. Поняття валютних операцій та їх класифікація.
3. Поняття та методи валютного регулювання.
4. Відповідальність за порушення валютного законодавства.

1. *Валюта* (від італ. *valuta*, лат. *valeo* – коштую) – 1) грошова одиниця країни, що становить основу її грошової системи та бере участь у міжнародному економічному обміні й інших міжнародних зв'язках, які супроводжуються грошовими розрахунками; 2) грошові знаки іноземних держав, кредитні кошти обігу та платежу, виражені в іноземних грошових одиницях.

У ст. 99 Конституції України визначено, що грошовою одиницею України є гривня.

Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 року № 2473-VIII визначає, що:

1. Національна валюта (гривня):

а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні;

в) електронні гроші, номіновані у гривні.

2. Іноземна валюта:

а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті;

в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах.

3. Валютні цінності – національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали.

Котирування – це визначення і встановлення курсу іноземної валюти до національної.

За класифікацією форм конвертованості (оборотності) за видами та суб'єктами зовнішньоекономічних операцій розрізняють:

Вільно конвертованими валютами (ВКВ) є валюти країн, де не існує ніяких обмежень як на поточні комерційні операції, так і на операції, пов'язані з рухом капіталів, а також на всі категорії вітчизняних (резидентів) і іноземних (нерезидентів) юридичних і фізичних осіб - власників цієї валюти. Валюти цих країн можуть обмінюватися на будь-яку іноземну валюту (долар США, євро, канадський долар тощо).

Часткова (поточна) конвертованість означає, що на певні валютні операції та окремі категорії власників режим конвертованості не поширюється, тобто вводяться певні обмеження (за видами операцій, термінами, категоріями суб'єктів валютного ринку тощо).

Неконвертованими валютами є валюти, що повністю зберегли валютні обмеження на всі валютні операції як для резидентів, так і нерезидентів. Це, як правило, валюти залежних і економічно слабо розвинених країн, які здебільшого прикріплені до валют колишніх метрополій.

У результаті котирування встановлюється валютний курс.

2. У ст.1 Закону України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 року № 2473-VIII визначено, що:

валютна операція – операція, що має хоча б одну з таких ознак:

а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

б) торгівля валютними цінностями;

в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей.

У ст. 4 Закону України «Про валюту і валютні операції» визначено, що валютні операції здійснюються без обмежень відповідно до законодавства України, крім випадків, встановлених

законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, виконання взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також випадків запровадження Національним банком України відповідно до цього Закону заходів захисту.

Банки надають банківські та інші фінансові послуги, якщо вони є валютними операціями, на підставі банківської ліцензії.

Небанківські фінансові установи на підставі ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій здійснюють такі валютні операції:

- 1) торгівля валютними цінностями в готівковій формі;
- 2) переказ коштів;
- 3) здійснення розрахунків у іноземній валюті на території України за договорами страхування життя;
- 4) факторинг (у частині здійснення розрахунків на території України в іноземній валюті між факторами та клієнтами за операціями з міжнародного факторингу щодо відступлення права грошової вимоги до боржника-нерезидента);
- 5) інші валютні операції, визначені Національним банком України.

У ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій зазначаються валютні операції, які дозволяється здійснювати небанківській фінансовій установі на підставі цієї ліцензії.

Небанківські фінансові установи здійснюють валютні операції, пов'язані з наданням фінансових послуг такими установами, без отримання ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій у випадках та порядку, встановлених

Національним банком України (ст. 9 ЗУ «Про валюту і валютні операції»).

Суб'єкти валютних операцій – резиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції.

Суб'єкти валютних операцій – нерезиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції, у межах, що стосуються діяльності таких суб'єктів валютних операцій в Україні.

З метою збору статистичної інформації Національний банк України має право здійснювати збір статистичних даних про валютні операції.

3. Валютне регулювання – це законодавчо визначена діяльність уповноважених державою органів щодо застосування адміністративних та економічних методів впливу на учасників валютних правовідносин при реалізації валютної політики в державі.

Валютне регулювання передбачає перш за все належну організацію міжнародних розрахунків, визначення порядку здійснення операцій з іноземною валютою та іншими валютними цінностями і є, таким чином, формою державного впливу на сферу зовнішньоекономічних відносин країни.

Валютне регулювання в Україні ґрунтується на таких принципах:

1) свобода здійснення валютних операцій, що передбачає:

право фізичних та юридичних осіб - резидентів укладати угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн;

право фізичних та юридичних осіб - резидентів придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності;

запровадження обмежень і заходів захисту виключно з підстав та у порядку, визначених законом, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України;

недопущення неправомірного і необґрунтованого втручання держави у валютні операції;

2) ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання, що реалізується шляхом:

спрямованості на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку;

відповідності заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності;

обґрунтованості запровадження та подовження строку дії заходів захисту;

тимчасового характеру дії заходів захисту;

підзвітності та публічності Національного банку України під час запровадження заходів захисту, подовження строку їх дії, оцінки результативності застосування заходів захисту;

пріоритетності менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів;

пріоритетності ринкових (господарсько-правових, економічних) інструментів валютного регулювання над адміністративними;

3) самостійність та ринковість валютного регулювання, що передбачає:

гнучкість валютного курсу;

незалежність Національного банку України у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики у межах, визначених законом (ст. 2 ЗУ «Про валюту і валютні операції»).

У загальному розумінні в системі права *метод* визначається як система способів, засобів та прийомів правового впливу на свідомість і поведінку людей, діяльність організацій, установ та підприємств. Методи застосовуються не ізольовано один від іншого, а в поєднанні,

комплексно, інакше стане неможливим забезпечити ефективність правового впливу. Більше того, застосування методів має здійснюватися не епізодично, а систематично, постійно, в процесі цілеспрямованої діяльності.

Дослідники валютних відносин виділяють здебільшого *адміністративні* та *економічні* методи валютного регулювання.

Серед адміністративних методів виділяють:

- встановлення порядку здійснення валютних операцій, що передбачає визначення суб'єктів та об'єктів валютних операцій, прав та обов'язків суб'єктів валютних операцій, класифікацію валютних операцій, встановлення правил обігу (володіння, користування та розпорядження) валютними цінностями та ін.;

- введення валютних обмежень на здійснення окремих валютних операцій залежно від характеру, суб'єктів, об'єктів, обсягу операцій, у тому числі ліцензування діяльності, пов'язаної з використанням валютних цінностей;

- контроль за дотриманням валютного законодавства і застосування заходів відповідальності до суб'єктів, що порушили встановлений порядок здійснення валютних операцій.

Роль економічних методів валютного регулювання полягає у створенні економічної зацікавленості та стимулюванні суб'єктів валютних відносин.

До *економічних* методів валютного регулювання належать:

- валютна інтервенція;
- девальвація та ревальвація валют;
- дисконтна (облікова) політика;
- девізна валютна політика.

З метою детального аналізу вищезазначених методів зупинимося на їх характеристичі.

Валютна інтервенція – це пряме втручання центрального банку країни у функціонуванні валютного ринку шляхом купівлі-продажу іноземної валюти з метою впливу на курс національної грошової

одиниці. Впливаючи на зміну на валютному ринку попиту і пропозиції певної грошової одиниці, валютні інтервенції обумовлюють відповідну кореляцію обмінного курсу цієї грошової одиниці. Використання валютної інтервенції має певні межі, оскільки вона ефективна лише за незначної неврівноваженості платіжних балансів, що характеризуються періодичною зміною активного і пасивного сальдо.

Досить часто валютні інтервенції використовуються не лише з метою забезпечення стабільності валютного курсу, а й для підтримування його на штучно заниженому рівні з метою підвищення конкурентоспроможності експорту. Це надає змогу експортерам отримувати більшу кількість національної валюти в обмін на іноземну, зберігаючи таким чином попередню норму прибутку, продаючи товари за демпінговими цінами.

Девальвація – офіційне зниження курсу національної грошової одиниці відносно іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць. Девальвація відображає кризу валютної системи, знецінення валютних коштів унаслідок інфляції, нерівномірності її розвитку в окремих країнах, дефіциту платіжного балансу та ін. Девальвація зумовлює підвищення цін на споживчі товари і зниження життєвого рівня населення. Девальвація може відбуватися стихійно або проводитися цілеспрямовано як елемент валютної політики держави з метою впливу на розвиток економіки, передусім, на розвиток зовнішньоекономічних відносин шляхом підвищення конкурентоспроможності експорту та поліпшення стану платіжного балансу.

Ревальвація – це офіційне підвищення курсу національної грошової одиниці відносно іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць. Ревальвація вигідна для імпортерів та кредиторів, проте не вигідна для експортерів.

Дисконтна політика – є традиційним інструментом центрального банку для регулювання валютного курсу та збереження валютних резервів. Змінюючи розмір облікової ставки, центральний

банк здійснює певний вплив на приплив чи відплив капіталів, а відтак, і на валютний курс. Підвищення ставки сприяє підтриманню курсу, оскільки стимулює попит на дану валюту, а її зниження призводить до послаблення валюти.

Девізна валютна політика передбачає регулювання валютного курсу шляхом купівлі-продажу іноземної валюти. Центральний банк здійснює девізну політику на підставі регулювання курсу національної грошової одиниці до іноземних валют шляхом купівлі-продажу іноземної валюти на фінансових ринках.

4. Юридична відповідальність у сфері валютного законодавства – це застосування до порушника передбачених санкцій, норм валютного законодавства, засобів державного впливу, що виражається у формі позбавлення організаційного чи майнового характеру.

За порушення вимог валютного законодавства можуть бути застосовані:

1) до банків – заходи впливу згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

2) до уповноважених установ (крім банків) – такі заходи впливу:

а) письмове застереження;

б) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів валютних операцій;

в) штрафні санкції;

г) зупинення або відкликання (анулювання) ліцензії на здійснення валютних операцій;

3) до юридичних осіб (крім уповноважених установ) – заходи впливу у вигляді штрафних санкцій;

4) до фізичних осіб, посадових осіб уповноважених установ, посадових осіб юридичних осіб – заходи впливу у вигляді штрафів, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Національний банк України має право застосувати до уповноважених установ (крім банків) заходи впливу у вигляді

штрафних санкцій у розмірі не більш як 20 відсотків суми власного капіталу відповідної уповноваженої установи.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову та митну політику, має право пропорційно вчиненому порушенню застосувати до юридичних осіб (крім уповноважених установ) захід впливу у вигляді штрафних санкцій у розмірі до 100 відсотків суми операції, проведеної з порушенням валютного законодавства.

Рішення Національного банку України про застосування заходу впливу у вигляді штрафних санкцій є виконавчим документом та набирає законної сили з дня його прийняття.

Суми стягнених штрафних санкцій спрямовуються до державного бюджету.

Так, зокрема кримінальна відповідальність передбачена статтями 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів», 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення», 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами».

Адміністративна відповідальність за порушення валютного законодавства передбачена ст. 162 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення правил про валютні операції» за незаконні скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави. *Об'єктом* цього правопорушення є кредитно-фінансова система України у сфері законних операцій з валютними цінностями. Адміністративна відповідальність передбачена і в статті 162-1 КУпАП «Порушення порядку здійснення валютних операцій» – тягне за собою накладення

штрафу на посадових осіб суб'єктів господарювання (крім уповноважених установ), громадян - суб'єктів підприємницької діяльності від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За кожне порушення вимог валютного законодавства може бути застосований тільки один із заходів впливу, передбачений законом.

5.3. Контрольні питання

1. Що таке валюта?
2. Які існують види валют?
3. В якому законі України дано визначення національній та іноземній валюті?
4. Якими є методи валютного регулювання?
5. Що таке дисконтна політика?
6. Що таке валютна інтервенція?
7. Який орган (особа) видає ліцензії на здійснення валютних операцій?
8. Що таке юридична відповідальність?
9. Яка існує відповідальність за порушення валютного законодавства?
10. Яка відповідальність передбачена за шахрайство з фінансовими ресурсами?

5.4. Термінологічний блок до теми

Валютний курс – ціна грошової одиниці даної національної валюти, виражена в грошових одиницях валюти іншої країни.

Валютний рахунок – рахунок підприємств і об'єднань в іноземній валюті, на який надходять платежі від іноземних контрактів, валютні кошти, одержані у кредит.

Валютні цінності – національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали.

Гроші – особливий товар, що є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів та послуг.

Іноземна валюта – власне іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законними платіжними засобами на території відповідної держави, так і платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або монетарних металах.

Суб'єкти валютних операцій – резиденти та (або) нерезиденти, які здійснюють валютні операції.

Ресурси банку – сукупність грошових коштів, які є у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.

Тема 6. Правові засади банківського регулювання та банківського нагляду

6.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: з'ясувати сутність, засвоїти та визначити завдання державного регулювання банківської діяльності.

Ключові завдання теми:

- аналіз нормативно-правової бази щодо банківського регулювання;
- ознайомлення з формами контролю та нагляду за банківською діяльністю;
- з'ясування основних завдань та принципів сучасної грошово-кредитної політики в Україні.

Міні лексикон (10 термінів)

Банківське регулювання, економічні нормативи, банківський нагляд, Національний банк України, методи державного регулювання, держані органи, адміністративне регулювання, індикативне регулювання, правові засади, інспекційна перевірка.

6.2. Стислий конспект до вивчення лекційного матеріалу

1. Банківське регулювання та його форми.
2. Правові засади банківського нагляду.
3. Правові основи застосування впливу за порушення банківського законодавства.

1. Банківське регулювання – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду,

відповідальність за порушення банківського законодавства (ст. 1 Закону України «Про Національний банк України»).

У ст. 55 Закону України «Про Національний банк України» зазначається, що головною метою банківського регулювання і нагляду є безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів.

Стаття 66 Закону України «Про банки та банківську діяльність» розрізняє форми адміністративного та індикативного регулювання.

I. Адміністративне регулювання:

- 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляд за діяльністю банків;
- 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

II. Індикативне регулювання:

- 1) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- 2) визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- 3) встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;
- 4) визначення процентної політики;
- 5) рефінансування банків;
- 6) рефінансування кореспондентських відносин;
- 7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 8) операцій з цінними паперами на відкритому ринку;
- 9) імпорту та експорту капіталу.

Методи державного регулювання визначають принцип побудови самої банківської системи. Вимоги та обмеження щодо діяльності банків встановлюються НБУ фактично при прийнятті нормативних актів із приводу всіх форм банківського регулювання.

2. Під банківським наглядом Закон України «Про Національний банк України», розуміє систему «контролю та активних

впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку».

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках.

Національний банк України для цілей банківського нагляду має право отримувати від державних органів та інших осіб інформацію, у тому числі конфіденційну, щодо фінансового/майнового стану засновників банку та осіб, що набувають або збільшують істотну участь у банку, їх ділової репутації, джерел походження коштів, що використовуватимуться для формування статутного капіталу банку.

Державні органи та інші особи зобов'язані протягом 20 днів з дня отримання запиту Національного банку України надати йому відповідну інформацію.

При здійсненні банківського нагляду Національний банк України має право вимагати від банків та їх керівників, банківських груп, учасників банківських груп усунення порушень банківського законодавства, виконання нормативно-правових актів Національного банку України для уникнення або подолання небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів, довірених таким банкам, або завдати шкоди належному веденню банківської діяльності. У разі якщо Національний банк України при здійсненні банківського нагляду дійшов висновку, що система управління ризиками банку є неефективною та/або неадекватною, банк зобов'язаний на вимогу Національного банку України невідкладно розробити та подати на погодження Національному банку України відповідний план заходів, спрямованих на усунення недоліків.

При здійсненні банківського нагляду Національний банк України може користуватися послугами інших установ за окремими угодами.

Банківський нагляд як система контролю включає в себе вступний контроль, дистанційний (або документарний) контроль та інспектування на місцях.

Національний банк України у межах безвиїзного нагляду має право письмово вимагати від банку копії документів, а також письмові пояснення з питань його діяльності.

Банк зобов'язаний надавати на письмову вимогу Національного банку України відповідну інформацію та копії документів.

При здійсненні нагляду за установами, що ведуть банківську діяльність в інших державах, Національний банк України співпрацює з відповідними органами цих держав. Повідомлення, надіслане відповідними органами інших держав, може використовуватися тільки в таких цілях:

- для перевірки ліцензії установи на право ведення діяльності;
- для перевірки права на здійснення банківської діяльності.

Національний банк України під час здійснення нагляду співпрацює з іншими державними органами, які здійснюють регулювання ринків фінансових послуг в Україні, та з відповідними органами нагляду за фінансовими установами іноземних держав. Співпраця відбувається на підставі укладених договорів, меморандумів чи в інших формах.

3. Банківське регулювання здійснюється, як правило, органами, які мають нормотворчі функції, насамперед, це парламент. Саме він формує законодавчу базу для ефективного впливу на діяльність банків відповідно до державних цілей, контролюючи її застосування та вдосконалюючи її. Функція банківського нагляду переважно покладається на незалежний від решти виконавчої влади орган банківського нагляду (окрема установа або центробанк, в Україні

таким органом є НБУ). Потреба в постійній зміні законодавчої бази вимагає часткового передання парламентом нормотворчої функції органам нагляду.

У статті 73 ЗУ «Про банки та банківську діяльність» перелічені заходи впливу Національного банку до банків:

- 1) письмове застереження;
- 2) скликання загальних зборів учасників, ради банку, правління банку;
- 3) укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується вжити заходів для усунення порушень, поліпшення фінансового стану банку, підвищення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками тощо;
- 4) зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі;
- 5) встановлення для банку підвищених економічних нормативів;
- 6) підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами;
- 7) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій, у тому числі операцій із пов'язаними з банком особами;
- 8) заборона надавати бланкові кредити;
- 9) накладення штрафів на:
 - банк відповідно до положень, затверджених Правлінням Національного банку України, але у розмірі не більш як 1 відсоток суми зареєстрованого статутного капіталу;
 - банк за невиконання вимог куратора банку у розмірі від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
 - власників істотної участі у банку за невиконання прийнятих на себе зобов'язань про надання необхідної фінансової допомоги банку в рамках вжиття заходів з метою приведення діяльності проблемного банку у відповідність із вимогами законодавства у розмірі від п'яти

тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- особу, яка набула або збільшила істотну участь у банку з порушенням вимог статті 34 ЗУ «Про банки та банківську діяльність» щодо порядку набуття або збільшення істотної участі у банку в розмірі до 10 відсотків: - номінальної вартості придбаних акцій (паїв) банку, якщо особа набула або збільшила пряму істотну участь у банку; - номінальної вартості акцій (паїв), які належать акціонеру (учаснику) банку, через якого особа набула або збільшила істотну участь у банку, якщо особа набула або збільшила опосередковану істотну участь у банку.

Штраф за порушення порядку набуття або збільшення істотної участі у банку накладається на особу, яка набула або збільшила істотну участь у банку, або на будь-яку з осіб у структурі власності банку, через яку така особа набула або збільшила істотну участь у банку.

10) тимчасова, до усунення порушення, заборона використання власником істотної участі у банку права голосу (тимчасова заборона права голосу);

11) тимчасове, до усунення порушення, відсторонення посадової особи банку від посади;

12) віднесення банку до категорії проблемного або неплатоспроможного;

13) відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку.

Порядок застосування заходів впливу визначається нормативно-правовими актами Національного банку України.

Розмір фінансових санкцій, що застосовуються до банків та інших юридичних осіб, нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк України, встановлюється законами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Рішення Національного банку України про застосування заходу впливу у вигляді накладення штрафу є виконавчим документом та набирає законної сили з дня його прийняття. У разі невиконання

такого рішення воно передається Національним банком України до органів державної виконавчої служби для примусового виконання.

6.3. Контрольні питання

1. Що таке банківське регулювання?
2. Що таке банківський нагляд?
3. Якою є головна мета банківського регулювання і нагляду?
4. Після чого суб'єкт господарювання набуває статусу банку і право на здійснення банківської діяльності?
5. Якими є форми регулювання банківської діяльності?
6. Яким має бути розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність?
7. Яким є строк повноважень наглядової ради державного банку?
8. Хто визначає порядок проведення переказу валютних цінностей?
9. Яку відповідальність несуть особи, винні у здійсненні банківської діяльності без отримання банківської ліцензії?
10. Які заходи впливу застосовує Національний банк до банків?

6.4. Термінологічний блок до теми

Адміністративне регулювання – система адміністративно-організаційних заходів, які забезпечують державне регулювання економічної сфери суспільства.

Банківське регулювання та нагляд – два взаємопов'язаних поняття, які характеризують державні втручання у банківський сектор.

Державний реєстр банків – реєстр, що ведеться Національним банком України і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків.

Економічні нормативи – показники, що встановлюються Національним банком України і дотримання яких є обов'язковим для банків.

Заставодержатель – банк, якому передається в заставу майно і майнові права та цінні папери для забезпечення повернення виданої позики.

Інспекційна перевірка банку – форма здійснення банківського нагляду уповноваженими Національним банком України особами безпосередньо у банку.

Реорганізація банку – злиття, приєднання, виділення, поділ банку, зміна його організаційно-правової форми (перетворення), наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам.

РОЗДІЛ ІІ. НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ

2.1. Блок питань для самоконтролю знань

1. Поняття, предмет та джерела банківського права.
2. Поняття банку в українському законодавстві. Функції банків у народному господарстві.
3. Поняття банківської системи. Види банківських систем.
4. Етапи розвитку банківської системи України.
5. Поняття та склад кредитної системи.
6. Характеристика банківських об'єднань.
7. Національний банк України, його функції та основні операції.
8. Структура Національного банку України.
9. Поняття та функції комерційних банків.
10. Організаційно-правові форми комерційних банків.
11. Порядок створення та державної реєстрації комерційних банків.
12. Особливості створення та державної реєстрації банків з іноземним капіталом.
13. Порядок ліквідації комерційних банків.
14. Структура комерційних банків.
15. Характеристика органів управління комерційним банком.
16. Державне регулювання банківської діяльності.
17. Банківський нагляд: зміст та призначення.
18. Порядок здійснення банками фінансового моніторингу.
19. Порядок відкриття банківських рахунків.
20. Види банківських рахунків.
21. Підстави закриття банківських рахунків.
22. Гарантування вкладів фізичних осіб.
23. Зміст договору банківського рахунку.
24. Зміст договору банківського вкладу.
25. Поняття банківської таємниці, порядок та підстави її розкриття.
26. Характеристика комерційних банків, їх класифікація.
27. Активні та пасивні операції комерційних банків: сутність і зміст.
28. Сутність та види депозитів.
29. Управління ресурсами комерційних банків.

30. Поняття та зміст розрахункових правовідносин.
31. Сутність і принципи готівкового грошового обігу.
32. Методи, які застосовує НБУ для обмеження готівкового грошового обігу.
33. Касові операції комерційних банків.
34. Контроль за дотриманням касової дисципліни.
35. Поняття та види платіжних та розрахункових документів.
36. Організація та принципи безготівкових розрахунків.
37. Види безготівкових розрахунків.
38. Обов'язкові реквізити розрахункових документів.
39. Порядок розрахунків платіжними дорученнями та вимогами-дорученнями.
40. Порядок розрахунків чеками, акредитивами та векселями.
41. Кореспондентські відносини між банками.
42. Міжбанківський переказ грошей в Україні.
43. Порядок міжбанківських розрахунків.
44. Порядок розрахунків за результатами клірингу.
45. Правила Національної системи електронних платежів.
46. Відповідальність за порушення розрахункової дисципліни.
47. Сутність і функції кредиту.
48. Форми кредитування.
49. Принципи кредитування.
50. Класифікація кредитів.
51. Засоби захисту від кредитного ризику.
52. Заставне право банків.
53. Етапи процесу кредитування.
54. Фактори, які впливають на величину позичкового відсотка.
55. Кредитування населення.
56. Міжбанківське кредитування.
57. Зміст кредитного договору.
58. Особливості ломбардного та іпотечного кредитування.
59. Особливості консорціумного кредитування.
60. Особливості надання бланкових кредитів.
61. Функції банківської системи.

62. Форфейтингові операції банків.
63. Факторингові операції банків.
64. Правові основи організації операцій з цінними паперами.
65. Класифікація банківських операцій з цінними паперами.
66. Інвестиційні операції банків.
67. Підстави для визнання векселя недійсним.
68. Відповідальність за порушення вексельного обігу.
69. Державно-правове регулювання ринку цінних паперів в Україні.
70. Трестові операції комерційних банків.
71. Класифікація валют і валютних операцій.
72. Валютна позиція і ризики банків при валютних операціях.
73. Правила здійснення операцій з іноземною валютою на території України.
74. Порядок відкриття та ведення клієнтських рахунків в іноземній валюті.
75. Регулювання і контроль валютних операцій.
76. Міжбанківські розрахунки.
77. Конверсія і котирування валют.
78. Конверсійні операції банків.
79. Сутність та види валютних операцій.
80. Ліцензування валютних операцій.
81. Правила здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку.
82. Розрахунки в іноземній валюті.
83. Методи валютного регулювання.
84. Відповідальність за порушення валютного законодавства.
85. Ринкове і державне регулювання розміру валютного курсу.
86. Кредитування експортно-імпортних операцій.
87. Порядок купівлі та продажу банками валюти.
88. Банківські операції на валютній біржі.
89. Експорт капіталу за кордон та офшорні операції.
90. Підстави відкликання банківської ліцензії.
91. Характеристика Статуту банку.
92. Характеристика банківських корпорацій.

93. Характеристика банківських спілок та асоціацій.
94. Характеристика основних функцій банків.
95. Класифікація комерційних банків.
96. Поняття та характеристика розрахункових документів.
97. Валютний курс і чинники що на нього впливають.
98. Загальна характеристика інвестиційної діяльності банків.
99. Характеристика Закону України «Про банки і банківську діяльність».
100. Характеристика Закону України «Про Національний банк України».

2.2. Блок тестових завдань з курсу

Тести для самоконтролю (одна вірна відповідь)

1. Коли банк набуває статусу спеціалізованого банку?

- а) за умови проведення спеціальних операцій, передбачених ліцензією НБУ
- б) у разі, якщо більше 50% його активів є активами одного типу
- в) за умови надання ним кредитів на спеціальних (вигідних для клієнта) умовах
- г) за умови надання ним кредитів в іноземній валюті
- д) вірної відповіді немає

2. Клієнт банку це:

- а) будь-яка фізична чи юридична особа, що не користується послугами банку
- б) гроші у національній або іноземній валюті чи їх еквівалент
- в) будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку
- г) територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що не здійснює банківську діяльність
- д) вірної відповіді немає

3. Банківська ліцензія це:

- а) документ, який видається Національним банком України на визначених умовах і на підставі якого банки мають право здійснювати банківську діяльність
- б) письмова заява про відмовлення від оплати
- в) грошові знаки деяких країн, що мають режим легітимного обігу на території України згідно із міжнародними договорами з цими країнами
- г) фінансово-економічний стан клієнтів
- д) вірної відповіді немає

4. Вищим органом управління банку є:

- а) ревізійна комісія банку
- б) загальні збори учасників банку
- в) Правління банку
- г) Наглядова рада банку
- д) вірної відповіді немає

5. Офіційний валютний курс це:

- а) курс валюти, офіційно встановлений Національним банком України як уповноваженим органом держави
- б) сплачений та зареєстрований підписаний капітал
- в) юридична особа, яка має спільних з банком власників істотної участі
- г) залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань
- д) вірної відповіді немає

6. Якою є банківська система в Україні?

- а) однорівневою
- б) дворівневою
- в) трирівневою
- г) наразі законом не визначено
- д) всі відповіді вірні

7. Який банк є державним?

- а) банк, що здійснює обслуговування органів державної влади
- б) банк, що зареєстрований на території України
- в) банк, 51 відсоток статутного капіталу якого належать державі
- г) банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі
- д) всі відповіді вірні

8. Які елементи включає в себе банківська система України?

- а) Національний банк України та його територіальні управління
- б) Національний банк України та інші банків
- в) Національний банк України та інші фінансово-кредитні установи
- г) банки, що створені і діють на території України відповідно до законодавства
- д) тільки Національний банк України

9. За яких умов банк набуває статусу банку з іноземним капіталом?

- а) якщо банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10 відсотків
- б) якщо банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 50 відсотків
- в) якщо банк зареєстрований за кордоном
- г) якщо статутний фонд банку сформовано в іноземній валюті
- д) якщо статутний фонд банку сформовано в національній валюті

10. Хто входить до складу банківської холдингової групи?

- а) виключно банки
- б) установи, що надають фінансові послуги
- в) комерційні банки та Національний банк України
- г) щонайменше один банк, і материнська компанія, яка має бути фінансовою установою
- д) виключно фізичні особи

11. Іпотечний кредит це:

- а) вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна. Предметом іпотеки при наданні кредиту використовують житлові будинки, квартири, виробничі споруди, магазини, земельні ділянки, що є власністю позичальника
- б) кредит, що надається зазвичай в національній валюті фізичним особам-резидентам України для придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачене умовами кредитного договору
- в) іноземні грошові знаки, що застосовуються як засіб платежу на території України
- г) ціна, за якою можна купити або продати валюту однієї країни, що виражена у валюті іншої країни
- д) вірної відповіді немає

12. Резиденти мають формувати статутний капіталу банку у...

- а) національній валюті
- б) іноземній валюті
- в) колективній валюті
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

13. Банківське кредитування – це

- а) банківська операція кредитної установи, що передбачає розміщення залучених грошових коштів клієнтів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, платності і строковості відповідно до умов договору, який укладається між кредитною установою і позичальником
- б) банківський розрахунковий документ, на підставі якого банки зараховують чи списують відповідні суми за рахунками клієнтів
- в) разове зарахування грошових коштів на банківські рахунки
- г) банківська операція по стягненню грошових коштів з платника на користь одержувача на підставі письмового доручення останнього з наданням відповідних документів
- д) всі відповіді вірні

14. За строками користування банківське кредитування можна класифікувати на...

- а) одночасні, тижневі
- б) короткострокові, середньострокові, довгострокові
- в) майнові, бланкові, гарантійні
- г) разові, договірні, безстрокові
- д) кварталні, річні

15. Кредитний договір – це:

- а) платіжна картка, емітована на ім'я довіреної особи клієнта - юридичної особи або фізичної особи-підприємця
- б) кредитні ресурси, що передаються одними банками іншим банкам на договірних платних засадах
- в) це угода в письмовій формі між кредитором і позичальником, яка визначає взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не може змінюватись в односторонньому порядку без згоди обох сторін
- г) операція, що передбачає угоду між її учасниками про зворотний викуп цінних паперів (валюти або інших цінностей) за наперед обумовленою ціною
- д) всі відповіді вірні

16. Овердрафт – це:

- а) короткостроковий кредит, що надається банком надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку
- б) письмова пропозиція продавця, надіслана можливим покупцям
- в) це рахунок, який відкривається підприємствам усіх видів та форм власності для зберігання грошових коштів та здійснення усіх видів банківських операцій відповідно до чинного законодавства
- г) це правила поведінки кредитора і позичальника у процесі здійснення кредитних операцій банку
- д) вірної відповіді немає

17. Факторинг – це:

- а) переказний вексель, що застосовується головним чином у міжнародних розрахунках
- б) купівля-продаж іноземної валюти за національну або інші конвертовані валюти
- в) це переуступка банку неоплачених боргових зобов'язань, що виникають між господарськими суб'єктами в процесі реалізації товарів і послуг, на засадах комерційного кредиту
- г) це послуги, які банк виконує за дорученням та в інтересах третьої особи
- д) це фізичні послуги, які банк виконує без доручення але в інтересах юридичної особи

18. Розрахунковий чек – це:

- а) це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) установі банку, яка веде його рахунок, сплатити чекодержателю зазначену в чеку суму коштів
- б) система передачі повідомлень між клієнтом та банком у зашифрованому вигляді за допомогою сертифікованих засобів захисту
- в) рахунок, з якого протягом всього періоду кредитування здійснюється оплата платіжних документів у межах заздалегідь обумовленої суми
- г) сукупність грошових коштів, які є у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій
- г) всі відповіді вірні

19. Авізо – це:

- а) банківський розрахунковий документ, на підставі якого банки зараховують чи списують відповідні суми за рахунками клієнтів
- б) купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх продажем інвесторам
- в) одна з форм централізації капіталу та основна організаційна форма підприємства, яке утворюється шляхом продажу акцій
- г) історично сформована і законодавче закріплена система організації банківської справи в конкретній країні
- д) всі відповіді вірні

20. Банківські кредити це:

- а) грошова позика, яка надається банком на визначений строк на умовах поворотності та сплати кредитного відсотка
- б) вклади, грошові засоби, що вносяться в банки, за якими банк сплачує відсотки
- в) особа, яка випускає в обіг грошові знаки, цінні папери або платіжно-розрахункові документи
- г) відомості про фінансові показники діяльності банку та його економічний стан
- д) всі відповіді вірні

21. Основним завданням НБУ є...

- а) дотримання стабільності банківської системи
- б) захист інтересів вкладників
- в) підтримання стабільності національної валюти
- г) емісія державних цінних паперів
- д) захист іноземної валюти

22. За характером операцій, що виконують банки, розрізняють...

- а) державні, приватні
- б) універсальні; спеціалізовані
- в) міжнародні
- г) всі відповіді вірні
- д) колективні банки

23. *Истотна участь у банку означає володіння...*

- а) більше 10% власного капіталу банку
- б) 5% власного капіталу банку
- в) більше 10% відсотків статутного капіталу банку
- г) 1% статутного капіталу банку
- д) всі відповіді вірні

24. *Які види операцій на валютних ринках відносяться до поточних?*

- а) форвардні
- б) ф'ючерсні
- в) «Своп»
- г) «Спот»
- д) опціонні

25. *Валютна інтервенція – це ...*

- а) заходи держави щодо регулювання курсу національної валюти
- б) втручання центрального банку країни в операції на валютному ринку з метою впливу на курс національної валюти
- в) офіційне зменшення курсу національної валюти
- г) офіційне збільшення курсу національної валюти
- д) здатність національної валюти вільно обмінюватись на валюти інших країн

26. *Термінові види валютних операцій включають ...*

- а) валютний опціон
- б) «Год»
- в) «Том»
- г) «Спот»
- д) хеджування

27. Державний кредит – це ...

- а) грошові заощадження населення
- б) грошові кошти невиробничої сфери
- в) грошові кошти виробничої сфери
- г) сукупність грошових коштів державних цільових фондів
- д) сукупність відносин, у яких держава виступає в ролі позичальника коштів (кредитора)

28. Сукупні інвестиції банку не повинні перевищувати ...

- а) 60% від розміру капіталу
- б) 50% від розміру капіталу
- в) 65% від розміру капіталу
- г) 40% від розміру капіталу
- д) всі відповіді вірні

29. Іпотечні кредити – це кредити під заставу...

- а) нерухомості
- б) рухомого майна
- в) гарантії третьої особи
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

30. Акцепт – це...

- а) гарантія банку
- б) передавальний напис
- в) згода на оплату векселя
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

31. Операції з вкладення коштів в цінні папери, нерухомість, статутні фонди підприємств та інші об'єкти, ринкова вартість яких здатна зростати і приносити банку дохід – це ...

- а) фінансові операції банку
- б) поточні операції банку
- в) інвестиційні операції банку
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

32. Як називається лізинг, при якому лізингодавець може залучати інвесторів для купівлі об'єкта лізингу?

- а) пайовий
- б) зворотний
- в) оперативний
- г) кримінальний
- д) фінансовий

33. Основним джерелом доходів комерційних банків є:

- а) проценти, які стягуються з заявника кредиту за використання позики
- б) доходи від операцій з цінними паперами
- в) доходи від операцій з іноземною валютою
- г) комісійні
- д) всі відповіді вірні

34. Ощадні (депозитні) сертифікати можуть емітуватися...

- а) банками
- б) кредитними спілками
- в) інвестиційними фондами
- г) фізичними особами
- д) підприємствами

35. Трасант – це особа, яка...

- а) володіє векселем
- б) виписує вексель та дає наказ іншій особі про його оплату
- в) отримує платіж по векселю
- г) гарантує вексель
- д) вірної відповіді немає

36. Индосамент – це:

- а) договір з попередньою оплатою
- б) передатний напис, який ставить платник по векселю на зворотному боці векселя
- в) підпис векселедавця на зворотному боці векселя
- г) особа, яка володіє векселем
- д) передатний напис на векселях, чеках та інших цінних паперах, що підтверджує перехід права на вказані документи до іншої особи

37. Залучені кошти банку – це:

- а) кошти, які банк залучає на вклади і депозити
- б) кошти, які банк залучає шляхом випуску облігацій
- в) кошти, які банк залучає шляхом випуску акцій, і розміщує серед акціонерів банку
- г) ставки позичкового процента
- д) всі відповіді вірні

38. Повторне вкладення коштів у ті напрямки, з яких вони вивільнилися – це:

- а) дохідність облігацій
- б) кредитування
- в) рефінансування
- г) реінвестування
- д) ліквідність

39. Розподіл коштів, що інвестуються між різними об'єктами для зменшення ризику можливих втрат капіталу чи доходів від нього, це:

- а) касово-розрахункове обслуговування
- б) цесія
- в) рефінансування
- г) коефіцієнт
- д) диверсифікація

40. Голова НБУ призначається на посаду:

- а) Верховною Радою України
- б) Президентом України
- в) Кабінетом Міністрів України
- г) Радою НБУ
- д) клієнтами банку

41. Голова НБУ несе відповідальність за діяльність банку перед:

- а) банками другого рівня
- б) центральними банками інших країн
- в) населенням
- г) Верховною Радою і Президентом
- д) всі відповіді вірні

42. Головним органом валютного контролю є:

- а) Міністерство фінансів
- б) Уряд України
- в) уповноважені комерційні банки
- г) Національний банк України
- д) валютні біржі

43. Згідно з Законом України «Про Національний банк України» центральному банку заборонено:

- а) надавати кредити на фінансування витрат державного бюджету України
- б) здійснювати операції з нерухомістю
- в) бути акціонером інших банків
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

44. Національний банк України має монопольне право на:

- а) емісію цінних паперів
- б) емісію грошових знаків
- в) видачу кредитів
- г) продаж валюти
- д) всі відповіді вірні

45. Банківські ресурси – це:

- а) сукупність різних за призначенням фондів, які забезпечують самостійність і стабільність банку
- б) сукупність коштів, які акумулюються банком на різних рахунках клієнтів у вигляді депозитів
- в) сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні банку та використовуються ним для здійснення кредитних та інших активних операцій
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

46. Девальвація – це ...

- а) офіційне зниження курсу національної грошової одиниці відносно іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць
- б) офіційне підвищення курсу національної грошової одиниці відносно іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць
- в) регулювання валютного курсу шляхом купівлі-продажу іноземної валюти
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

47. Активні валютні операції – це...

- а) операції, які не спрямовані на використання створених валютних резервів і отримання прибутку від них
- б) операції, які спрямовані на використання створених валютних резервів і отримання прибутку від них
- в) це операції, спрямовані на створення валютних резервів в іноземній валюті шляхом прийняття депозитів в іноземній валюті та валютних цінностях
- г) прийняття вкладів в іноземній валюті та валютних цінностях
- д) отримання міжнародних кредитів, виражених в іноземній валюті

48. Ревальвація – це...

- а) офіційне зниження курсу національної грошової одиниці відносно іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць
- б) грошова позика, яка надається банком на визначений строк на умовах поворотності та сплати кредитного відсотка
- в) офіційне підвищення курсу національної грошової одиниці відносно іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

49. Валютне правопорушення – це...

- а) завжди протиправне діяння, яке порушує вимоги валютного законодавства
- б) завжди будь-яке діяння, яке не порушує вимоги валютного законодавства
- в) криза валютної системи
- г) операції з валютою та валютними цінностями, які здійснюються лише на підставі ліцензії НБУ
- д) вірної відповіді немає

50. Юридична відповідальність у сфері валютного законодавства – це...

- а) застосування до порушника передбачених фізичних санкцій
- б) застосування до порушника передбачених санкцій, норм валютного законодавства, засобів державного впливу, що виражається у формі позбавлення організаційного чи майнового характеру
- в) інструмент центрального банку для регулювання валютного курсу та збереження валютних резервів
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

51. Національний банк України може відкликати ліцензію, якщо:

- а) банк не виконав жодної банківської операції протягом року з дня отримання ліцензії
- б) документи, що подані для отримання ліцензії містять недостовірну інформацію
- в) у разі порушення законодавства та умов ліцензії
- г) всі відповіді вірні
- д) вірної відповіді немає

52. Припинення діяльності двох або більше банків як юридичних осіб та передача всіх майнових прав і зобов'язань цих банків до новоствореного – це:

- а) злиття
- б) приєднання
- в) реорганізація шляхом перетворення
- г) виділення
- д) всі відповіді вірні

53. Яка підстава надання банком інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує податкову політику, щодо наявності банківських рахунків фізичної чи юридичної особи у банку ?

- а) письмова вимога щодо наявності банківських рахунків
- б) наказ територіального управління НБУ
- в) будь-яке повідомлення про необхідність надання такої інформації
- г) рішення (розпорядження) Національного банку України
- д) наказ керівника банку

54. Банківська система – це:

- а) організація, функцією якої є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок отриманих коштів підприємств, організацій, населення й інших кредитних ресурсів
- б) сукупність банківських організацій, які діють на підставі чинних законів згідно з покладеними на них функціями та загальними принципами організації банківської справи
- в) основна ланка кредитної системи країни, до якої входять кредитні установи, які здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на підставі комерційного розрахунку
- г) сукупність фінансових організацій, які здійснюють різноманітні банківські операції
- д) всі відповіді вірні

55. Платіжними називають документи, складені за встановленою формою, які:

- а) надають у банки юридичні особи з дорученням переказати з їх рахунку певну суму грошей
- б) передаються однією особою іншій з зобов'язанням сплатити певну суму грошей пред'явнику документа
- в) надають характеристику відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг та супроводжують їх від постачальника до платника
- г) специфічна послуга, яка надається банками своїм клієнтам у зв'язку з їх розрахунково-платіжним обслуговуванням
- д) письмове зобов'язання покупця оплатити продукцію, яку продає постачальник

56. Хто випишує чек?

- а) платник
- б) постачальник
- в) банк
- г) будь хто
- д) всі відповіді вірні

57. Згідно із чинним банківським законодавством банк – це:

- а) кредитна установа, що здійснює залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені
- б) юридична особа, яка здійснює у сукупності операції щодо залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені
- в) банківське об'єднання, яке здійснює господарські операції для залучення грошових коштів фізичних і юридичних осіб
- г) юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність
- д) юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії НБУ здійснювати у сукупності операції щодо залучення у вклади грошових коштів фіз. і юросіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик тощо

58. Чи можуть територіальні управління НБУ видавати нормативні акти, що стосуються діяльності банків?

- а) так
- б) ні
- в) можуть у певних випадках
- г) можуть, коли це стосується місцевих кооперативних банків
- д) всі відповіді вірні

59. Головними функціями НБУ є:

- а) центральний банк держави, головний валютний орган
- б) емісійний центр держави та орган банківського нагляду
- в) банк банків, банк держави та центр грошово-кредитного регулювання економіки
- г) забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами
- д) всі відповіді вірні

60. Статутний капітал НБУ за формою власності є:

- а) приватним
- б) державним
- в) акціонерним
- г) пайовим
- д) комерційним

61. Дозвіл на утворення комерційних банків в Україні надає:

- а) Міністерство фінансів України
- б) Національний банк України
- в) Регіональне управління НБУ
- г) державний банк
- д) Міжнародний валютний фонд

62. Строк дії платіжного доручення

- а) 1 день
- б) 3 дні
- в) 10 днів
- г) 30 днів
- д) строк не встановлено

63. Що таке лізинг?

- а) це продаж майна в розстрочку
- б) це довготермінова оренда машин, обладнання, транспортних засобів, виробничих споруд тощо на умовах поворотності, терміновості й платності і на підставі відповідного договору між орендодавцем і орендарем, що передбачає можливість їх наступного викупу орендарем
- в) це товарний кредит
- г) це довгостроковий кредит в грошовій формі
- д) це короткострокова оренда обладнання, транспортних засобів, виробничих споруд тощо на умовах поворотності, терміновості й платності

64. Строк дії чека:

- а) 1 день
- б) 3 дні
- в) 10 днів
- г) 30 днів
- д) строк не встановлено

65. У чому суть трастових послуг банку?

- а) в купівлі-продажу валюти
- б) в управлінні майном клієнта
- в) в розпорядженні успадкуванням
- г) у втраті прав власності на майно клієнта
- д) всі відповіді вірні

66. Філія іноземного банку здійснює свою діяльність відповідно до вимог...

- а) встановлених законами України для банків
- б) встановлених законами іноземної держави
- в) немає вимог
- г) встановлених законами ЄС
- д) вірної відповіді немає

67. Банківська таємниця – це

- а) інформація щодо діяльності банку, яка стала відомою клієнту банку у процесі обслуговування його банком
- б) будь яка інформація про діяльність банку
- в) будь яка інформація про клієнта банку
- г) інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку
- д) всі відповіді вірні

68. Форми державного регулювання Національним банком України:

- а) державне регулювання та приватне
- б) міжнародне регулювання
- в) економічне регулювання та юридичне
- г) всі відповіді вірні
- д) адміністративне регулювання та індикативне

69. Про проведення планової перевірки Національний банк України зобов'язаний повідомити банк не пізніше, ніж за ...

- а) 3 дні до його початку
- б) тиждень до його початку
- в) 10 днів до його початку
- г) не зобов'язаний повідомити
- д) не встановлено строку

70. Банк може бути ліквідований:

- а) за рішенням власників банку
- б) у разі відкликання Національним банком України банківської ліцензії з власної ініціативи або за пропозицією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб
- в) встановлено систематичне порушення банком законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
- г) виявлено, що документи, надані для отримання банківської ліцензії, містять недостовірну інформацію
- д) всі відповіді вірні

71. Банк з іноземним капіталом – це ...

- а) банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків
- б) банк, у якому частка капіталу, що належить іноземному інвестору, становить 5 відсотків
- в) банк, у якому частка капіталу, що належить іноземному інвестору, становить 3 відсотки
- г) банк, у якому частка капіталу, що належить одному іноземному інвестору, становить 1 відсоток
- д) банк, у якому частка капіталу належить хоча б одному іноземному інвестору

72. Банківські рахунки – це...

- а) рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів
- б) це кошти в готівковій або у безготівковій формі
- в) реєстр, що ведеться Національним банком України
- г) сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті
- д) будь-яка фіз. чи юрособа, що користується послугами банку

73. Інкасація – це ...

- а) система здачі безготівкових грошових коштів, валютних та інших цінностей підприємствами іншим організаціям
- б) система здачі готівкових грошових коштів, валютних та інших цінностей підприємствами, організаціями банківським установам
- в) процедура припинення функціонування банку як юридичної особи
- г) рахунки, на яких обліковуються власні кошти
- д) форма здійснення банківського нагляду

74. Капітал статутний – це ...

- а) сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом
- б) форма здійснення банківського нагляду уповноваженими Національним банком України особами безпосередньо у банку
- в) юридична особа, яка контролюється іншою юридичною особою
- г) банківський платіжний інструмент
- д) залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик

75. Який строк повноважень наглядової ради державного банку?

- а) один рік
- б) три роки
- в) п'ять років
- г) не встановлено законом
- д) всі відповіді вірні

76. Хто приймає рішення про погодження змін до статуту банку?

- а) інший банк
- б) керівництво банку
- в) Національний банк України
- г) Кабінет Міністрів України
- д) іноземні громадяни

77. Яку відповідальність можуть нести особи, винні у здійсненні банківської діяльності без отримання банківської ліцензії?

- а) не несуть відповідальності
- б) фінансову або господарську
- в) цивільну, адміністративну або кримінальну
- г) тільки кримінальну
- д) всі відповіді вірні

78. Хто визначає порядок проведення переказу валютних цінностей?

- а) не визначається
- б) Кабінет Міністрів України
- в) громадяни країни
- г) Національний банк України
- д) Антимонопольний комітет

79. Стаття 66 закону України «Про банки та банківську діяльність» розрізняє форми банківського регулювання ...

- а) адміністративного та індикативного
- б) адміністративного та кримінального
- в) державного та приватного
- г) фондового та валютного
- д) національного та міжнародного

80. Хто визначає банку напрями його діяльності і спеціалізацію за видами послуг?

- а) клієнти банку
- б) інший банк
- в) Антимонопольний комітет
- г) банк самостійно
- д) Верховна Рада

81. Цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання терміну визначену суму грошей власнику векселя – це ...

- а) акція
- б) вексель
- в) чек
- г) облігація
- д) авізо

82. Інкасація готівки – це ...

- а) переміщення готівки з кас підприємств і установ до кас комерційних банків
- б) переміщення готівки від клієнтів банку до каси банку
- в) переміщення готівки з однієї каси до іншої каси підприємства
- г) переміщення готівки з каси підприємства до кишені споживачеві
- д) всі відповіді вірні

83. Банківський розрахунковий документ, на підставі якого банки зараховують чи списують відповідні суми за рахунками клієнтів – це ...

- а) факторинг
- б) сертифікат
- в) вексель
- г) платіжне доручення
- д) авізо

84. Різниця між курсами валют, цінних паперів, відсотковими ставками й іншими показниками – це ...

- а) банківська маржа
- б) овердрафт
- в) факторинг
- г) кліринг
- д) розрахунковий чек

85. В яких обсягах інформація, що містить банківську таємницю, банком може бути надана іншому банку?

- а) в обсягах, що встановлені угодою між цими банками
- б) стосовно всіх операцій без обмежень
- в) в обсягах, що встановлені НБУ
- г) в обсягах, необхідних при наданні кредитів, банківських гарантій
- д) всі відповіді вірні

86. В якому законодавчому акті наведено підстави передачі інформації, що містить банківську таємницю, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб?

- а) Закон України «Про банки і банківську діяльність»
- б) Кримінальний процесуальний кодекс України;
- в) Цивільний процесуальний кодекс України;
- г) Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»
- д) всі відповіді вірні

87. На кого з названих осіб не поширюються обмеження на отримання інформації щодо конкретної юридичної чи фізичної особи, яка містить банківську таємницю?

- а) працівники інших (ніж той, де розміщені кошти конкретних фізичних та юридичних осіб) банків, що здійснюють обслуговування їх контрагентів
- б) працівники НБУ без обмежень
- в) службовці НБУ або уповноважених ними осіб, що здійснюють передбачені законом повноваження щодо банківського нагляду або валютного нагляду
- г) працівники територіальних управлінь НБУ без обмежень
- д) не встановлено законодавством

88. Банківські правовідносини складаються із:

- а) суб'єктів, об'єктів, суб'єктивних юридичних прав і обов'язків
- б) суб'єктів, об'єктів, нормативно-правових актів
- в) принципів, норм, інститутів, змісту
- г) суб'єктів, об'єктів, змісту, міжнародно-правових звичаїв
- д) всі відповіді вірні

89. Закон України «Про банки і банківську діяльність»:

- а) визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків
- б) регулює правовий статус НБУ, його функції, повноваження, основи взаємовідносин з вищими органами держави
- в) містить основні напрями та шляхи вдосконалення банківського законодавства
- г) вирішує питання про систему страхування банківських цінностей під час їх зберігання та перевезення
- д) вірної відповіді немає

90. За юридичною природою кредитний договір є:

- а) консенсуальним
- б) двостороннім
- в) відплатним
- г) всі відповіді є вірними
- д) немає вірної відповіді

2.3. Тематика рефератів (доповідей) з курсу

1. Банківські системи в зарубіжних країнах.
2. Діяльність НБУ по регулюванню відносин у банківській системі.
3. Банківські правовідносини, їх види та особливості.
4. Банківський нагляд.
5. Органи, які здійснюють управління ресурсами комерційних банків.
6. Різновиди операцій комерційних банків.
7. Види та зміст договору банківського рахунку.
8. Особливості договору банківського вкладу.
9. Кредитна система України.
10. Розрахунки в іноземній валюті.
11. Засоби зловживань із використанням акредитива та векселя.
12. Порядок розрахунків між комерційними банками та населенням.
13. Засоби зловживань із використанням системи електронних платежів.
14. Банківський контроль за процесом кредитування.
15. Іпотечні кредити.
16. Лізингові операції банків.
17. Міжбанківське кредитування.
18. Інвестиційна політика банку.
19. Випуск цінних паперів комерційними банками.
20. Формування резервів для покриття збитків від інвестиційної діяльності.
21. Операції банків з векселями.
22. Порядок одержання резидентами кредитів в іноземній валюті від нерезидентів.
23. Відповідальність за порушення валютного законодавства.
24. Ліцензування валютних операцій комерційних банків.
25. Банківські операції на валютній біржі.

2.4. Напрямки наукових досліджень

1. Становлення та розвиток банківського законодавства України.
2. Співвідношення банківського права та банківського законодавства.
3. Міжнародне співробітництво у сфері правового регулювання банківської діяльності.
4. Склад, порядок формування та повноваження Ради Національного банку України.
5. Склад, порядок формування та повноваження Правління Національного банку України.
6. Вимоги, які встановлені для відкриття філій чи представництв іноземних банків на території України.
7. Вимоги, які встановлені для відкриття дочірніх банків, філій і представництв українських банків на території інших держав.
8. Система та складові елементи банківського нагляду.
9. Правові засади застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства.
10. Платіжні документи, на підставі яких проводяться банківські розрахунки.
11. Правовий режим поточних, вкладних (депозитних), карткових, інвестиційних та інших видів банківських рахунків.
12. Порядок випуску, оформлення, видачі й погашення ощадних (депозитних) сертифікатів.
13. Депозитні операції Національного банку України з комерційними банками.
14. Види забезпечення кредитних зобов'язань.
15. Відповідальність за різні види порушення під час кредитування.
16. Зміст консорціумного кредиту.
17. Питання щодо укладання кредитних договорів між банком і суб'єктом господарської діяльності.
18. Правове регулювання депозитарної діяльності.
19. Правове регулювання відносин, що виникають із договору управління цінними паперами.
20. Функції банківської системи у сфері валютного регулювання і валютного контролю.
21. Порядок організації торгівлі іноземною валютою.
22. Зобов'язання щодо декларування валютних цінностей та іншого майна.
23. Ліцензування валютних операцій банків.
24. Повноваження Національного банку України у сфері валютного регулювання та контролю.
25. Напрямки співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями.

РОЗДІЛ III.

Ілюстративно-табличний блок ключових сегментів курсу

(алгоритм подання навчального матеріалу → метод табличного представлення наукової інформації)

Тема 1. Банківське право та банківські правовідносини. Банківська система України, місце Національного банку України в цій системі

Таблиця 1.1

Змістовність дефініції «Банківське право» (основа → науково-юридична термінологія)*

Науковці	Змістовність дефініції «Банківське право»
Костюченко О.А.	Банківське право є системою правових норм, що регулюють порядок організації та діяльності банків України, їх взаємовідносини з клієнтами (юридичними та фізичними особами), що обслуговуються банками, а також порядок здійснення банківських операцій
Покатаєва О.В., Косова Є.В.	Банківське право є комплексною галуззю законодавства, що вийшла з цивільного та фінансового права та вміщує в собі норми, що регулюють загальні принципи організації та діяльності банків, грошовий обіг і порядок надання банківських послуг
Карманов Є.В.	Банківське право це галузь права, яка являє собою систему правових норм, що регулюють суспільні відносини в процесі організації та функціонування банківської системи України з метою задоволення потреб громадян і держави
Орлюк О.П.	Банківське право це сукупність різноманітних норм, що регулюють організацію кредитної системи й діяльності банків.
Братко А.Г.	Банківське право є самостійною галуззю права з власним предметом і методом, обумовлене цивільним правом і є його своєрідною надбудовою
Сторожук І.П.	Банківське право - це комплексна галузь права, система правових норм, що регулюють відносини в банківській сфері та розкривають порядок проведення банківських операцій в контексті кредитного та депозитного сегменту.
Авторська позиція	Банківське право – це пакет правових сегментів, які регулюють функціонування банків України та забезпечують законодавчу платформу для роботи з клієнтами у розрізі депозитних та кредитних операцій

Примітка: * узагальнено та систематизовано на основі джерел [1–6].

Таблиця 1.2

Змістовність основних сегментів дисципліни «Банківське право»

Назва сегменту	Змістова характеристика основних сегментів дисципліни «Банківське право»
Предмет вивчення	Банківське право з врахуванням методів функціонування банківських інструментів
Предметом банківського права	Суспільні відносини, що виникають у процесі банківської діяльності, зокрема відносини, що регулюють принципи організації та діяльності банків та порядок здійснення ними банківських послуг
Об'єкт банківського права	Банківська діяльність, яка становить сукупність різноманітних банківських операцій та послуг, які здійснюються виключно банками, і має на меті залучення кредитних ресурсів до реального сектора національної економіки
Норми банківського права	Всі правові норми, що регулюють організацію банківської системи і проведення банківських операцій, у сукупності формують визначений комплекс норм і мають предметну єдність
Методи банківського права	Диспозитивний метод правового регулювання, адміністративні та індикативні методи регулювання банківського циклу, метод владних приписів — імперативний метод правового регулювання
Загальна частина банківського права	Загальні положення, принципи, які є характерними і безумовними, при, виникненні, чи, існуванні, будь-яких, банківських правовідносин
Спеціальна частина банківського права	Групи правових норм, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності і за своєю однорідністю складають окремі інститути: інститут банківського рахунку, інститут банківського кредиту, валютні відносини та ін.
Система банківського права	Логічно послідовне і внутрішньо узгоджене розміщення норм та інститутів банківського права
Банківські правовідносини	Врегульовані нормами банківського права відносини, що виникають у сфері банківської діяльності
Об'єкти банківських правовідносин	Кошти, цінні папери, майно, дії громадян та суб'єктів господарювання (здійснення платежів, операцій з іноземною валютою, купівля-продаж цінних паперів)
Джерела банківського права	Регулятори суспільних відносин у сфері створення та функціонування банківської системи, здійснення банківських операцій, а також організації та здійснення банківського регулювання і нагляду центральним банком, органами державної влади, банківськими установами та об'єднаннями в межах їхньої компетенції

Таблиця 1.3

Види спеціально-юридичних банківських принципів

Групи принципів	Види спеціально-юридичних банківських принципів у класифікаційних групах
Основний принцип банківського права	Принцип оптимального поєднання у банківському праві приватних інтересів банків та їх клієнтів і економічних публічних інтересів
Загальні цивілізовані принципи банківського права (банківської діяльності)	Принцип законодавчого регулювання банківської системи
	Принцип дворівневої побудови банківської системи
	Принцип монопольного здійснення емісії і організації грошового обігу
	Принцип незалежності Національного банку від інших органів державної влади
	Принцип економічної самостійності НБУ
	Принцип підзвітності та відповідальності Національного банку.
	Принцип обмеження підприємницької діяльності Національного банку
	Принцип поєднання державного управління банківською системою і її самоврядування
	Принцип банківської таємниці
	Принцип строковості і поверненості грошових коштів в процесі здійснення банківської діяльності
	Принцип відповідальності банку за своїми зобов'язаннями.
	Принцип запобігання легалізації грошей, набутих злочинним шляхом
Принцип гарантування вкладів громадян (іноземців)	
Принципи банківської діяльності з позиції національного права	Принцип свободи економічної діяльності
	Принцип неухильного виконання економічних нормативів, встановлених НБУ, норм чинного законодавства
	Принцип задоволення потреб клієнтів та максималізації отримання прибутку банками;
	Принцип добровільності взаємовідносин і взаємної заінтересованості банківських установ та їх клієнтів
	Принцип підтримки конкуренції та заборони економічної діяльності, що спрямована на монополізацію й недобросовісну конкуренцію
Принцип контролю і нагляду за діяльністю банків та інших кредитно-фінансових установ	

Таблиця 1.4.

Основи елементи банківських правовідносин (БП)

Базовий елемент	Змістовність базового елементу банківських правовідносин
Категорія БП	Банківські правовідносини – це врегульовані нормами банківського права відносини, що виникають у сфері банківської діяльності. Банківські правовідносини встановлюють між учасниками юридичний зв'язок організаційного і майнового характеру, який врегульовано нормами банківського права
Суб'єкти БП	Державні органи (НБУ), юридичні особи (комерційні банки, підприємства), фізичні особи (громадяни України, іноземці)
Основні функції БП	- закріплюють конкретну поведінку учасників у процесі банківської діяльності або у здійсненні банківських операцій; - визначають коло суб'єктів, на яких поширюється дія норм банківського права; - забезпечують приведення в дію юридичних засобів для реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків
Класифікацій не групування БП	- БП що регулюють організацію банківської системи; - БП що виникають у сфері банківських операцій; - БП кредитні; - БП розрахункові; - БП валютні; - БП з приводу обігу цінних паперів; - БП регулювання грошового обігу; - БП лізингові
Вертикальні БП	Складаються між сторонами, одна з яких підпорядковується іншій (між НБУ і комерційним банком, який зобов'язаний виконувати правила, встановлені з приводу створення банків та здійснення за ним нагляду)
Горизонтальні БП	Виникають між комерційними банками та їхніми клієнтами з приводу банківського обслуговування
Підставами виникнення БП	Норма закону, адміністративний акт, договір або одностороння угода, заподіяння шкоди
Припинення БП	Відбувається з такої події, як смерть громадянина (відбувається погашення кредитного зобов'язання громадянина) або через протиправні дії, що порушують вимоги закону (комерційний банк порушує норми банківського законодавства і це призводить до відкликання НБУ ліцензії на здійснення банківських операцій)

Таблиця 1.5

Змістовність норм банківського права

Вид норми	Змістовна характеристика категорії
Норми банківського права	загальнообов'язкові правила поведінки, які встановлюють і регулюють публічні відносини, пов'язані з організацією та функціонуванням банків, а також приватні відносини банків з клієнтами, тобто з порядком здійснення ними банківських операцій
норми-принципи	принцип свободи підприємницької діяльності
норми визначення	фундаментальні банківські закони мають спеціальну статтю "визначення термінів", у якій розкривається зміст основних термінів
компетенційні норми	Компетенція Національного банку України згідно законодавчого регулятора
норми заборони	заборона здійснення банківської діяльності без банківської ліцензії
норми-рекомендації	не будучи юридично обов'язковими, орієнтують суб'єктів на бажану для держави поведінку
Регулятивні норми	встановлюють права і обов'язки суб'єктів банківських правовідносин
Охоронні норми	передбачають застосування заходів примусу за порушення норм банківського законодавства
Зобов'язальні норми права	регулюють активну поведінку суб'єктів і пропонують в категоричній формі здійснювати певні дії
Заборонні норми	приписують не здійснювати дій, що порушують банківську дисципліну
Уповноважувальні норми	надають учасникам банківських відносин повноваження на здійснення певних позитивних дій в установлених межах
матеріальні норми	мета і функції банківського нагляду, підстави створення комерційних банків, види санкцій, які можуть застосовуватися до банків
Процесуальні норми	встановлюють порядок застосування норм матеріального права
Загальні норми	Закріплюють правове положення НБУ і комерційних банків, їх організаційно-правові форми, функції; визначають порядок організації та здійснення банківського нагляду, порядок здійснення банківських операцій
Пруденційні норми	норми, що мають на меті забезпечити стабільність функціонування банківської системи, захистити інтереси вкладників

Рекомендовані літературні джерела до теми 1.

1. Костюченко О.А. Банківське право: підручник. 2-ге вид., перер. та допов. К.: Атіка, 2011. 376 с.
2. Покатаєва О.В., Косова Є.В. Фінансове та банківське право: діалектика взаємозв'язку. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2015. № 3 (49). С. 31-36.
3. Карманов Є.В. Банківське право України: навч. посіб. Х.: Консул, 2000. 464 с.
4. Орлюк О.П. Теоретичні питання банківського права і банківського законодавства: монографія. К.: Юрінком Інтер. 2003. 104 с.
5. Братко А.Г. Банковское право в России (вопросы теории и практики). М.: Юридическая література, 2003. 848 с.
6. Сторожук І.П. До питання про місце банківського права в системі права України. *Університетські наукові записки*. 2010. № 3(35). С. 127–130.
7. Гетманцев Д.О., Шукліна Н.Г. Банківське право України: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
8. Берлач А.І., Тараненко Ю.О. Банківське право України: навч. посіб. для дист. навч. за заг. ред. А.І. Берлача. К.: Університет «Україна», 2016. 308 с.
9. Банківська система України: монографія / [В.В. Коваленко, О.Г. Коренева, К.Ф. Черкашина, О.В. Крухмаль]. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 187 с.
10. Безклубий І.А. Банківські правочини: цивільно-правові проблеми: монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2005. 378 с.
11. Регурецька О.В. Банківське право: навч. посіб. К. : КНЕУ, 2010. 268 с.
12. Фомін Г.Ф. Банківське право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС 2008. 360 с.
13. Bogdan Derevyanko, Yevhen Zozulia and Liudmyla Rudenko (2017). Money assets of internally displaced persons as financial resources of commercial banks. *Banks and Bank Systems*, 12(4), 211-217.
doi:[10.21511/bbs.12\(4-1\).2017.09](https://doi.org/10.21511/bbs.12(4-1).2017.09)
14. Фінансове право України: навч. посібник (у схемах, таблицях та коментарях) / [К.А. Гурковська, О.Б. Мороз, Ю.С. Назар, Л.М. Сукмановський]. Л.: ЛьвДУВС, 2016. 308 с.

Тема 2. *Поняття та правове положення операцій банку.* *Розрахункові правовідносини*

Таблиця 2.1

*Основи елементи кредитних правовідносин (КП)**

Базовий елемент	Змістовність базового елементу кредитних правовідносин
Категорія КП	врегульовані нормами права самостійного виду відносини, які виникають між учасниками майнового обороту з приводу надання грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей на визначений термін або з відстрочкою платежу при перерозподілі матеріальних фондів на умовах терміновості, поворотності і платності у вигляді процентів за кредитом
	відносини, які мають зобов'язальний характер і побудовані з урахуванням довіри, часу, невизначеності, відстрочки, символічної платності, соціальної дієвості, що, у свою чергу, досягаються завдяки взаємній повазі, іміджу, честі та репутації суб'єктів кредитних правовідносин
	врегульовані нормами права суспільні відносини самостійного характеру, що виникають між учасниками майнового обігу з приводу надання коштів або товарно-матеріальних цінностей на певний строк або з відстрочкою платежу
Законодавча база КП	регламентуються нормами різних галузей права (цивільного, господарського, банківського). До кредитних правовідносин застосовуються положення частини 2 статті 1054 Цивільного кодексу України, а також більшість норм, що регулюють договір позики (статті 1046–1052)
Суб'єкти КП	з боку позичкодавця лише кредитні установи, а з боку позичальника – суб'єкти господарювання, організації, громадяни
Об'єкт КП	гроші в безготівковій або готівковій формах, реалізовані товари, виконані роботи, надані послуги, щодо яких надана відстрочка
Зміст КП	права й обов'язки суб'єктів кредитних правовідносин, які демонструють основне виявлення в принципах кредитування, до яких належать: забезпеченість, строковість, платність, повернення кредиту та цільовий характер його використання

Примітка: * узагальнено та систематизовано на основі джерел [1–3].

Таблиця 2.2

Ключові ознаки кредитних правовідносинах (КП)

Вид КП	Характерні ознаки КП
Учасники КП повинні бути економічно самостійними	Бути власниками певної маси вартості і вільно нею розпоряджатися; функціонувати на основі самодостатності та самоокупності; нести економічну відповідальність за своїми зобов'язаннями
КП є добровільними та рівноправними	Тільки за цих умов кредитні правовідносини будуть взаємовигідними і можуть постійно розвиватися. Інакше ці відносини втраять здатність до розвитку
КП не змінюють власника цінностей, з приводу яких вони виникають	Кредитор залишається власником переданої в борг вартості, а позичальник одержує їх лише в тимчасове розпорядження. Після закінчення терміну повинен повернути її власникові
КП є вартісними, оскільки виникають у зв'язку із рухом вартості	Можливість їх неповернення робить ці відносини досить вразливими та ризиковими. Для захисту своїх позицій кредитори повинні мати переважні права при визначенні доцільності кредитування та розміру плати за кредит
КП нееквівалентні	Позичальник повертає більшу масу вартості, ніж одержав, за рахунок відсоткового проценту, який він сплачує за користуванням кредитом

Таблиця 2.3

Змістовність принципів банківського кредитування(БК)

Принцип БК	Змістовність принципів БК
Цільове призначення кредиту	Економічні суб'єкти, що виявили намір вступити в кредитні відносини, повинні заздалегідь чітко визначити, на яку ціль будуть використані позичені кошти
Строковість передачі коштів кредитором позичальнику	Вільні кошти кредитора передаються позичальнику на чітко визначений строк, який сторони повинні узгодити в момент вступу в кредитні відносини
Платність користування кредитом	Позичальник повертає кредитору не тільки основну суму боргу, а й сплачує додаткові кошти у формі процента
Забезпеченість кредиту	Забезпеченість полягає у прийнятті кредитором при наданні позички додаткових заходів щодо гарантування повернення позички у визначені строки
Поверненість кредиту	Позичальник повинен повернути кредитору весь обсяг одержаної в позичку вартості

Таблиця 2.4

Змістовність функцій кредитного процесу (КП)

Функції	Змістовність функції кредитного процесу
Перерозподільна функція кредиту	Дана функція кредиту виявляється як при залученні коштів, так і при їх розміщенні, тобто за допомогою кредиту відбувається розподіл грошових коштів на поворотній основі
Функція заміщення грошей кредитними операціями	Ця функція пов'язана із специфікою сучасної організації грошового обороту, його функціонуванням в основному в безготівковій формі, оскільки основна частина розрахунків і надання кредиту здійснюється за допомогою розрахункових операцій з використанням банківських рахунків
Контрольна функція кредиту	Будь-який кредитор – будь-то банк, підприємець чи фізична особа – своєрідно через позику контролює стан позичальника, прагнучи запобігти несвоєчасне повернення боргу
Інші функції кредиту	До інших функцій кредиту включають :скорочення витрат обігу; прискорення концентрації капіталу; обслуговування товарообігу; прискорення науково-технічного прогресу

Таблиця 2.5

***Загальні принципи вартісних категорій
(сфера використання → вибір форми кредиту)***

Принцип вартісної категорії	Характеристика змістовності принципу вартісної категорії
Економічність	Досягнення найбільшої ефективності використання позички при найменших кредитних вкладеннях. Для кредитора економічність дозволяє прискорити кругообіг кредитних ресурсів. Для позичальника економічність забезпечує скорочення витрат по оплаті за користування кредитом
Комплексність	Передбачає таку кредитну політику, яка здійснюється на основі врахування закономірностей розвитку економіки у даний період
Диференційованість	Різний підхід до кредитування окремих категорій позичальників. Характеризується найбільш ефективним використанням позикового ресурсу та доволі значною його віддачею

Таблиця 2.6

Стадії руху кредиту (рух позикової вартості)

Стадії	Змістовність функції кредитного процесу
Розміщення кредиту	Надання кредиту може мати місце тільки заради використання споживчих властивостей позикової вартості, її повернення до вихідної точки. Тим не менш розміщення кредиту у формі надання позички є вихідною стадією руху кредиту
Одержання кредиту позичальником	отримання кредиту позичальником задовольняє його тимчасові потреби, оскільки інша сторона кредитних відносин відчужує, позичає вартість на певний час
Використання Кредиту	Перехід вартості у володіння позичальника дає змогу йому реалізувати споживну вартість об'єкта передачі в процесі використання кредиту
Вивільнення ресурсів у позичальника	Вивільнення кредиту позичальником відображає процес використання вартості в інтересах задоволення його тимчасових потреб. Дана стадія є матеріальною базою для вступу кредиту в наступну фазу
Повернення позичальником кредиту	Виражає перехід тимчасово запозиченої вартості від позичальника до кредитора у сумі відповідно укладеної кредитної угоди
Одержання кредитором коштів, розміщених у формі кредиту	Для позичальника важливо виконати зобов'язання перед кредитором, повернувши йому всю суму кредиту. Для кредитора важливі не тільки повнота повернення раніше позикової вартості (у товарній формі), але й збереження її споживчих якостей

Таблиця 2.7

Зміст істотних умов кредитної угоди (КУ)

Умови КУ	Змістовність умови кредитної угоди відповідно законодавчого регулятора
Предмет КУ	Грошові кошти (кредит) у національній або іноземній валюті, які можуть надаватись позичальнику в готівковій або безготівковій формі
Строк повернення	визначається за погодженням сторін і зазначається у кредитному договорі
Ціна (розмір процентів)	Безпосередньо зі строком повернення кредиту (користування ним) пов'язана його ціна, яка встановлюється у формі процентів за кредит

Таблиця 2.8

Основні елементи депозитних правовідносин

Базовий елемент	Змістовність базового елемента депозитних правовідносин
Понятійна дефініція «Вклад (депозит)»	Гроші, передані в банк їх власником для зберігання, та які залежно від умов зберігання числяться на тому чи іншому банківському рахунку
Категорія «депозитна операція»	Операція із залучення коштів на вклади та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів
	Операції із залучення вартостей в різних формах (переважно в грошовій) на депозитні рахунки
	Операції банку, щодо залучення грошових коштів, цінних паперів фізичних та юридичних осіб у валюті України або в іноземній валюті, та розміщення їх на рахунках банку, під певний відсоток, на певних умовах, визначених законодавством України, для акумулювання та зберігання їх банківською установою з обов'язковим поверненням цих коштів у визначені договором строки
Об'єкт депозитних операцій	Кошти, що передані банку на умовах, визначених двосторонньою угодою
Суб'єктами депозитних операцій	Банки, які виступають як позичальники, так і кредитори - власники коштів
Депозитної політики банку	Процес управління депозитними операціями, що передбачає наявність комплексу стратегічних і тактичних заходів, які здійснюють комерційні банки з метою акумулювання тимчасово вільних грошових коштів клієнтів для створення власних кредитних ресурсів
Функція депозитних операцій	Залучення та розміщення вільних залишків в іноземній валюті
Форма депозиту	Депозитний сертифікат – це документ, що видається тільки суб'єкту господарювання у вигляді письмового свідоцтва банку про внесення грошових коштів, яке надає право власнику сертифіката після закінчення встановленого терміну отримувати суму внеску та відповідні проценти
	Ощадний сертифікат – це аналогічний документ, але який видається виключно громадянину (іноземцю) як свідоцтво про внесення ним грошей на банківський рахунок та надає право власнику на отримання відповідної суми і процентів

Таблиця 2.9

**Види депозитів за класифікаційною ознакою
«термін депозитного вкладу»**

Вид депозиту	Змістовність базового елемента за класифікаційною ознакою
Депозити до запитання, або онкольні депозити (call deposits)	Кошти розміщуються в банку на невизначений термін. Однак повернення (або зменшення суми) депозиту можливе лише за умови попереднього повідомлення (за 24 години, 2 дні і т. д.). Для онкольних депозитів властива плаваюча процентна ставка, котра встановлюється за домовленістю сторін на основі визначеного періоду (наприклад, щотижня)
Короткострокові односторонні депозити (one day deposits)	Односторонні депозити типу «овернайт» (o/n), «том-некст» (t/n), «спот-некст» (s/n). Вони використовуються для регулювання короткотермінової ліквідності банку по рахунках ностро
Депозити на фіксовані терміни	Депозити розміщуються на стандартні терміни: 7 днів (1 тиждень), 1, 2, 3, 6 місяців і рік. Ці терміни мають назву «прямих дат» (straight dates). У міжнародній практиці прийнято проводити відлік депозитного періоду від дати спот, хоча можливі також депозити, що розміщуються на умовах дати валютування «завтра» (from tomorrow) або навіть «сьогодні» (from today), наприклад: тижневий депозит із завтрашнього дня «том-уїк» (t/w)

Таблиця 2.10

**Основні принципи організації депозитних операцій
банківських установ (ОДОбу)**

Принцип (ОДОбу)	Змістовність основних принципів (ОДОбу)
Отримання маржі	Сприяння отриманню банківської маржі або створювати умови для отримання її в майбутньому
Взаємозв'язок і взаємоузгодження	Забезпечується взаємозв'язок і взаємоузгодження між депозитними і кредитними операціями за термінами і сумами
Перспективні наміри	Розширення спектра банківських послуг, підвищення якості й культури обслуговування клієнтів, що має сприяти залученню депозитів

Таблиця 2.11

Основі елементи розрахункових правовідносин (РП)

Базовий елемент	Змістовність базового елемента у розрахункових правовідносинах
Дефініція «розрахункові відносини»	Відносини, в яких одна сторона здійснює платежі на користь іншої через кредитні установи
Категорія «розрахункові правовідносини»	Правовідносини, що виникають між організаціями в процесі здійснення розрахунків у безготівковому порядку через кредитні установи
	Правовідносини, які виникають внаслідок здійснення платником дій, що спрямовані на вчинення платежу на користь іншої особи (одержувача)
	Правовідносини, що виникають між організаціями в процесі здійснення розрахунків у безготівковому порядку через кредитні установи
	Технологія виконання грошових зобов'язань
	Врегульоване правом особливе коло суспільних відносин процедурного характеру, що дозволяють здійснити приймання-передачу грошових коштів в різномірних майнових зобов'язаннях
Законодавчий регулятор РП	Норми господарського, цивільного, банківського та фінансового права
Передумови виникнення РП	Відносини, які прямо не викликають розрахункові правовідносини, але створюють умови для їхнього існування. Такими відносинами є вихідні товарні (в т.ч. кредитні) відносини, договір банківського рахунка, операції з продажу валютної виручки (для розрахунків в іноземній валюті) тощо
Підстава виникнення РП	Розрахункове зобов'язання, що визначає спосіб і форму розрахунків у господарських відносинах, виражену в такому розділі господарського договору, як «порядок розрахунків»
Спосіб розрахунків	Одноманітний механізм прийому-передачі грошового еквівалента, що характеризується специфічними формами розрахунків, засобами платежу і учасниками розрахунків
Форми розрахунків	Сукупність правил, які регулюють форму і зміст розрахункових документів
	Форми документообігу або правові форми діяльності суб'єктів

Таблиця 2.12

Види банківських розрахунків*

Вид	Змістовність банківських розрахунків
Поточні рахунки	відкриваються підприємствам усіх видів та форм власності, а також їх відокремленим підрозділам для зберігання грошових коштів та здійснення усіх видів операцій за цими рахунками відповідно до чинного законодавства України
Поточні бюджетні рахунки	відкриваються підприємствам, яким виділяються кошти за рахунок державного або місцевого бюджету для цільового їх використання. До поточних рахунків належать також рахунки за спеціальними режимами їх використання, що відкриваються на підставі рішень Кабінету Міністрів України і Національного банку з визначенням режиму цих рахунків
Депозитні рахунки підприємствам	відкриваються на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та установою банку на визначений у договорі строк. Кошти на депозитні рахунки перераховуються з поточного рахунку і після закінчення строку зберігання на нього повертаються
Рахунки виборчих фондів	відкриваються для фінансування передвиборної агітації кандидатам у депутати, довіреним особам політичних партій чи виборчих блоків партій після їх реєстрації відповідними виборчими комісіями

Таблиця 2.13

Сегменти інституту банківського рахунку

Базовий елемент (вид)	Характеристика сегменту інституту банківського рахунку
сукупність правових норм	регламентують правову природу, зміст, мету банківського рахунку, пов'язані з ним права та обов'язки різних осіб, систему правовідносин, що виникають у зв'язку з банківським рахунком
договір банківського рахунку	відповідно до загальних та спеціальних норм господарського та цивільного права є угодою про встановлення прав та обов'язків клієнта і банку
правовідносини	реально виникають між сторонами договору банківського рахунку, а також банком та державою, клієнтом та державою, а також операції, які здійснюються по рахунку

Рекомендовані літературні джерела до теми 2.

1. Білько О.П., Роженюк О.О. Сучасні тенденції кредитних правовідносин в Україні. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 1 (5). С. 235–240.
2. Рябко Л.Г. Правове регулювання кредитних відносин по законодавству України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Х., 2008. 20 с.
3. Андрущенко Г.І. Кредитні відносини у структурі фонду життєвих засобів: соціологічний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук. К., 2009. 23 с.
4. Селіванова А.О. Банківське право України: навч. посіб. К.: Ін Юре, 2006. 384 с.
5. Безклубий І.А. Банківські правочини: монографія. К.: Вид. Дім “Ін Юре”, 2007. 456 с.
6. Ващенко Ю.В. Банківське право: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2009. 344 с.
7. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносин : монографія. К.: Вид. дім “Слово”, 2008. 512 с.
8. Коваленко Д.І. Гроші і кредит: теорія і практика: навч. посіб. К.: Центр учбової літ., 2010. 344 с.
9. Костюченко О.А. Банківське право: підручник. К.: А.С.К., 2009. 544 с.
10. Банківське кредитування в Україні: посткризове перезавантаження: монографія / [С.М. Аржевітін, Т.С. Шемет, Н.В. Циганова та ін.]; за заг. ред. С.М. Аржевітіна. К.: КНЕУ, 2017. 407 с.
11. Регурецька О.В. Банківське право: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2010. 268 с.
12. Чернадчук В.Д. Правове регулювання неплатоспроможності банків : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. та допов. Суми: УАБС НБУ, 2015. 116 с.
13. Чернадчук Т.О. Актуальні питання інформаційних правовідносин у банківській сфері: монографія. Суми: Сум. нац. аграр. ун-т, 2011. 162 с.
14. Прокопенко О.О., Ільчук В.П. Еволюція становлення та розвитку депозитних операцій. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. ЧНТУ, 2012. <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=1176>
15. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
16. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04e>
17. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. № 435-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
18. Кошонько О.В., Капустяк Ю.І. Перспективи використання безготівкових розрахунків в Україні. *Електронне наукове фахове видання: Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2016. Випуск 11. С. 713–718.

- 19.Тітова Г.О. Поняття, ознаки та види розрахунків у сфері електронної комерції. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право*. 2019. Випуск 3. С. 57–66.
- 20.Хірс Я.О. Цивільно-правове регулювання розрахункових відносин за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2011. 18 с.
- 21.Проблеми правового регулювання відносин на ринку фінансових послуг в умовах глобалізації : монографія / Чернадчук В.Д., Дерев'янка Б.В., Старинський М.В., Афанасієв Р.В., Гончарова А.В., Маланчук Т.В., Плотнікова М.В., Швагер О.А.; за заг. ред. В.Д. Чернадчука, М.В. Старинського. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2017. 232 с.
- 22.Чуприна Л.В., Лелюк О.С. Проблеми та перспективи розвитку безготівкових розрахунків в Україні. *Електронний фаховий науково-практичний журнал: Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 32. С. 462–467.
- 23.Bogdan Derevyanko, Yevhen Zozulia and Liudmyla Rudenko (2017). Money assets of internally displaced persons as financial resources of commercial banks. *Banks and Bank Systems*, 12(4), 211-217.
doi:[10.21511/bbs.12\(4-1\).2017.09](https://doi.org/10.21511/bbs.12(4-1).2017.09)
- 24.Гроші та кредит: підручник / [Ільчук П., Коць О., Кондрат І., Ярошевич Н.]. Львів: Видавець ПП Сорока Т.Б., 2016. 412 с.

Тема 3
Правове регулювання відносин на ринку цінних паперів

Таблиця 3.1

Основі сегменти ринку цінних паперів (РЦП)*

Базовий сегмент	Змістовність базового сегменту ринку цінних паперів
Понятійна категорія РЦП	Особлива сфера ринкових відносин, де завдяки продажу цінних паперів здійснюється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення інвестиційних потреб суб'єктів економічної діяльності
	Продукт ринкової моделі економіки, який характеризує рух цінних паперів
	Явище, що об'єктивно зумовлене функціонуванням фінансів, з позиції цінних паперів, як підсистеми економіки, важливого механізму управління нею, досягнення збалансованості в розвитку матеріальних, трудових і фінансових ресурсів
	Відносини з приводу володіння, продажу і кредитування специфічними фінансовими інструментами – цінними паперами
Економічна сутність РЦП	Форма розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів (вкладення в цінні папери) у державі з метою повнішого забезпечення потреб економіки в ресурсах та їхнього ефективного використання
Сегмент фінансового ринку	Складаються відносини з приводу купівлі-продажу спеціальних документів (цінних паперів), які мають свою вартість, вільно обертаються і засвідчують відносини співволодіння, займу і похідні від них між тими, хто залучає ресурси, випускаючи цінні папери (емітентами), і тими, хто їх купує (інвесторами), опосередкований, як правило, участю особливих суб'єктів підприємницької діяльності – фінансових посередників
Ознака юридичного сегменту	Цінні папери завжди містять певне майнове право, реалізація якого можлива тільки за умови їх пред'явлення. Дана ознака юридичного характеру є єдиною, спільною для всіх видів цінних паперів і означає, що цінність паперу підкріплена майновим комплексом, на частину вартості якого має право претендувати власник цінного паперу
Законодавчий сегмент	Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»

Таблиця 3.2

Різновид ринку цінних паперів (РЦП)

Вид РЦП	Змістовність та характерні ознаки
Первинний РЦП	Ринок, на якому нові випуски цінних паперів продаються та купуються вперше. На такому ринку взаємодія між емітентами та інвесторами може бути безпосередньою або може здійснюватися за допомогою посередників (брокерів та дилерів)
Вторинний РЦП	Ринок, на якому здійснюють обіг протягом свого життєвого циклу попередньо емітовані і розміщені на первинному ринку цінні папери
Державний РЦП	Один із сегментів національного ринку цінних паперів, виконує дві основні функції: функцію обслуговування державного боргу, пов'язаного з дефіцитним фінансуванням державних видатків, і функцію інструмента монетарної політики
Біржовий РЦП	Являє собою фондову біржу, яка є організатором торгівлі на ринку цінних паперів, що не суміщає цю діяльність з іншими видами діяльності, крім депозитарної та діяльності з визначення взаємних зобов'язань
Позабіржовий РЦП	Сфера обігу цінних паперів, не допущених до котируванні на фондовій біржі
РЦП за системою «чотирьох ринків»	Перший ринок – фондова біржа. Другий – позабіржовий ринок, на якому відбувається обіг цінних паперів, не зареєстрованих на біржі. Третій ринок – позабіржовий з реєстрацією цінних паперів через посередників. Четвертий – також позабіржовий, на якому операції здійснюються через комп'ютерну мережу
Стихійний РЦП	Характерна відсутність єдиного курсу цінних паперів і великий обсяг інформації
Прості аукціонні РЦП	прості аукціонні ринки можуть функціонувати тим успішніше, чим більше покупців, які мають високу платіжоспроможність
Подвійні аукціонні РЦП	можуть функціонувати або в формі онкольних ринків, або в формі беззупинних аукціонів. Онкольні ринки ефективні у випадках, якщо концентрація попиту і пропозиції на фондові інструменти не досягає рівня, при якому забезпечується висока ліквідність цінних паперів

Таблиця 3.3

Сфера правового регламентування діяльності на ринку цінних паперів (РЦП)

Правова ознака	Сфера регламентування діяльності на РЦП відповідно правової ознаки
Сфера регламентування за конституційними правилами	Захист прав інвесторів; незалежність судової влади; рівень державного втручання; прозорість державної політики; права власності; захист міноритарних власників тощо
Сфера регламентування за позаконституційними правилами	Соціальна адаптація населення; професійна свідомість; якість системи навчання; довіра професійному менеджменту; корупція тощо
Сфера регламентування за надконституційними правилами	Наслідувані генетично; надбані культурою; сформовані під впливом релігії тощо
Сфера правового регламентування	Сфера регламентування за конституційними правилами та сфера регламентування за позаконституційними правилами
Сфера внутрішнього правового регламентування	Сфера регламентування за конституційними правилами та сфера регламентування за позаконституційними правилами
Сфера зовнішнього правового регламентування	Сфера регламентування за конституційними правилами, сфера регламентування за позаконституційними правилами та Сфера регламентування за надконституційними правилами

Таблиця 3.4

Склад та структура ринку цінних паперів (РЦП)

Вид ринку цінних паперів	Змістовність видів ринку цінних паперів
Первинний РЦП	ринок, на якому нові випуски цінних паперів продаються та купуються вперше. На такому ринку взаємодія між емітентами та інвесторами може бути безпосередньою або може здійснюватися за допомогою посередників (брокерів та дилерів)
Вторинний РЦП	це ринок, на якому здійснюють обіг протягом свого життєвого циклу попередньо емітовані і розміщені на первинному ринку цінні папери

Таблиця 3.5

**Склад та структура вторинного ринку цінних паперів (РЦП)
(основа → класифікаційна ознака «за місцем проведення торгів»**

Вид вторинного РЦП	Змістовність видів вторинного РЦП
Біржовий РЦП	торгівля цінними паперами здійснюється на фондових біржах. Цей ринок характеризується високим рівнем організації, що максимально сприяє підвищенню мобільності капіталу та формуванню реальних ринкових цін на фінансові вклади, що перебувають в обігу. Біржовий ринок повинен забезпечувати можливість швидко, впорядковано та ефективно укладати та виконувати угоди купівлі-продажу цінних паперів
Позабіржовий РЦП	охоплює сукупність операцій з цінними паперами, які здійснюються поза фондовою біржею. Це можуть бути як цінні папери, що не допущені до торгів на фондовій біржі, так і цінні папери, що є предметом біржових операцій. Міра організації позабіржового ринку є значно меншою у порівнянні з біржовим ринком

Таблиця 3.6

Принципи формування ринку цінних паперів (РЦП)

Вид вторинного РЦП	Змістовність принципів формування РЦП
упорядкованість	наявність чітких правил ринкової взаємодії, їх взаємозв'язок та комплексний контроль за їх дотриманням при проведенні фактичних операцій
прозорість	доступність інформації про емітентів, змістовність та структура угод, дослідження стан попиту і пропозиції на ринку цінних паперів та інше
відкритість	відсутність перешкод для входу на ринок цінних паперів і виходу з нього
рівність можливостей	рівнозначність усіх суб'єктів ринку, взаємоповага, толерантність у взаємодії в період проведення випуску та торгів цінними паперами
збалансованість	відповідність масштабів оптового ринку цінних паперів роздрібному в межах біржової діяльності

Таблиця 3.7

Сутнісна характеристика трактування видів цінних паперів (акція)

Вид акції РЦП	Сутнісна характеристика трактування обраного виду акції
Іменні акція	акції, на бланках яких вказуються імена їх власників. Ці акції можуть продаватися і перепродуватися, але операції купівлі-продажу мають бути відповідним чином оформлені та зареєстровані
Акції на пред'явника	акції, на бланках яких не вказуються імена їх власників. Перехід права власності на такі акції від одного власника до іншого не потребує реєстрації та будь-яких записів на бланках акцій
Прості акції	акції, дохід по яких залежить від чистих доходів підприємства і від його дивідендної політики
Привілейовані акції	акції, що дають їх власнику право на переважне отримання доходу у виді дивідендів, а також на пріоритетну участь у розподілі майна акціонерного товариства при його ліквідації
Вітчизняні акції	акції, які випущені і знаходяться в обігу на території держави, де здійснена державна реєстрація емітента
Іноземні акції	вітчизняні акції, які передбачають участь в операціях з цінними паперами інших держав
Платні акції	акції, які продаються емітентом безпосередньо або через посередників у власність інвесторів. Купуючи акції, інвестор оплачує їх вартість
Преміальні акції	акції можуть випускатися у випадку прийняття емітентом рішення про капіталізацію частини свого нагромадженого з роками нерозподіленого прибутку
Акції з «блакитними корінцями»	це акції найбільш потужних корпорацій, які вважаються лідерами у своїх галузях і за всю історію свого існування стабільно виплачують дивіденди акціонерам.
Доходні акції	це акції корпорацій комунальної сфери (телефонних, водо, газо-, електропостачання та ін.), дивіденди по яких перевищують середній рівень
Акції росту	це акції корпорацій, що отримують високі доходи, однак на виплату дивідендів використовують, як правило, не більше 35% свого прибутку
Циклічні акції	це акції, ціна яких зростає і знижується синхронно, залежно від спадів і підйомів в економіці
Спекулятивні акції	це акції щойно заснованих корпорацій, або тих, що існують давно, однак мають поганий імідж на фондовому ринку. Обіг цих акцій здійснюється на позабіржовому ринку. Вони вважаються дуже ризикованими

Таблиця 3.8

Цінова характеристика акцій при взаємодії учасників фондового ринку

Вид ціни акції	Цінова характеристика акцій при взаємодії учасників фондового ринку
Номінальна ціна акції	це ціна, що встановлюється при випуску акцій, фіксується в проспекті емісії і вказується на бланку акції при документарній формі випуску. Статутний фонд акціонерного товариства визначається як добуток номінальної ціни однієї акції на їх кількість
Емісійна ціна акції	це ціна, за якою акції продаються емітентом безпосередньо або через посередників при їх випуску. Якщо емітент продає свої акції безпосередньо, то емісійна ціна може бути рівною номінальній. Якщо емітент розповсюджує акції за допомогою посередників, то, як правило, акції продаються за ціною, вищою від номінальної. За рахунок різниці оплачуються посередницькі послуги
Ринкова ціна акції	це ціна акції на кожний даний момент ринкової взаємодії. Вона встановлюється в результаті здійснення операцій з даними акціями і визначається співвідношенням попиту на акції та інші альтернативні цінні папери та їх пропозицією в конкретному місці і в конкретний час
Балансова ціна акції	це ціна, що визначається на основі даних балансу шляхом ділення загальної вартості майна підприємства на кількість акцій
Розрахункова ціна акції	це ціна, що визначається за результатами технічного аналізу і моделювання курсової вартості

Таблиця 3.9

Класифікація портфеля цінних паперів в залежності від цілей інвестора

Вид портфеля цінних паперів	Тлумачення змістовності портфеля цінних паперів в залежності від цілей інвестора та рівня його ризику
консервативні портфелі	містять цінні папери з низьким ступенем ризику
агресивні портфелі	включають високоризиковані цінні папери
збалансовані портфелі	поєднують цінні папери з високим і низьким ступенем ризику

Таблиця 3.10

Функції емітентів на фондового ринку

Вид функції емітента	Характеристика дій емітентів на фондового ринку
повідомлення інформації про випуск цінних паперів	означає повідомлення потенційних інвесторів, зроблене емітентом, відносно наміру випустити цінні папери, яке містить відомості про види цінних паперів, що випускаються, взаємні права і обов'язки, що виникають між емітентом та інвестором при їх придбанні, терміни випуску, вартість цінних паперів, умови випуску, місце придбання цінних паперів та ін.
випуск цінних паперів	означає комплекс заходів, що здійснюються емітентом безпосередньо або з допомогою посередників з метою отримання шляхом продажу цінних паперів необхідних емітенту засобів
використання прав і виконання обов'язків, передбачених умовами випуску цінних паперів	стосовно до боргових цінних паперів це означає обов'язок емітента у встановлений термін повністю повернути власнику такого цінного паперу суму боргу і виплатити йому винагороду у виді доходу, стосовно пайових цінних паперів емітент ще зобов'язаний скликати збори власників його цінних паперів та регулярно інформувати інвесторів про результати своєї фінансово-господарської діяльності

Таблиця 3.11

Форми державного контролю ринку цінних паперів

Форми контролю	Змістовність форм державного контролю на ринку цінних паперів
Організаційний контроль	пов'язаний з державним наглядом за діяльністю таких організацій, як фондові біржі, депозитарії, реєстратори, торговці цінними паперами та ін.
Захисний контроль	опосередковує взаємовідносини між емітентами, інвесторами, фінансовими посередниками і спрямовується на перевірку взаємних прав і обов'язків учасників фондового ринку згідно укладених договорів
Структурний контроль	дає змогу державі впливати на ринок цінних паперів через встановлення певних обмежень на діяльність емітентів, посередників, іноземних інвесторів, на обіг окремих фінансових інструментів

Таблиця 3.12

Види професійної діяльності на фондовому ринку

Вид діяльності	Характеристика професійної діяльності на фондовому ринку
торгівля цінними паперами	здійснення правових угод щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів (брокерська діяльність) або від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам (дилерська діяльність), крім випадків, передбачених законодавством
депозитарна діяльність	діяльність з надання послуг щодо зберігання цінних паперів, обліку прав власності на цінні папери, обслуговування угод з цінними паперами; передбачає надання послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках (включаючи кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів) та обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів
розрахунково-клірингова діяльність	діяльність з визначення взаємних зобов'язань щодо угод з цінними паперами та розрахунків за ними
діяльність з управління цінними паперами	діяльність, що здійснюється від свого імені за винагороду на підставі відповідного договору протягом визначеного терміну щодо управління переданими у володіння цінними паперами, які належать на правах власності іншій особі, в інтересах цієї особи або визначених цією особою третіх осіб
діяльність з ведення реєстру власників іменних цінних паперів	збір, фіксація, обробка, зберігання та надання даних, що складають систему реєстру власників іменних цінних паперів, щодо іменних цінних паперів, їх емітентів і власників
діяльність по організації торгівлі на ринку цінних паперів	надання послуг, що безпосередньо сприяють укладенню господарсько-правових угод з цінними паперами на біржовому та організаційно оформленому позабіржовому ринку цінних паперів
Торговці цінними паперами	можуть здійснювати такі види діяльності: діяльність по випуску цінних паперів; комісійну діяльність з цінними паперами; комерційну діяльність з цінними паперами

Рекомендовані літературні джерела до теми 3.

1. Шаманська О.І., Слободиський С.М. Особливості розвитку ринку цінних паперів в Україні. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5431>
2. Яворська О.С. Правове регулювання обігу цінних паперів: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. 336 с.
3. Правове регулювання ринку цінних паперів: навч. посіб. / [К.В. Муравйов, О.В. Субочев, В.В. Токар]. К.: «Центр учбової літератури», 2012. 272 с.
4. Мацук З.А. Фінансові послуги на ринку цінних паперів України: теорія та практика : монографія. Київ: КНЕУ. 2018. 367 с.
5. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <http://www.zakon1rada.gov.ua>
6. Опарін В., Федосов В., Львовчкін С. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та її взаємозв'язок із ринком фінансових послуг : монографія; за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. К.: КНЕУ, 2016, 347 с.
7. Рекуненко І.І. Інфраструктура фінансового ринку України: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 411 с.
8. Мацук З.А. Теоретичні засади дослідження меж правового регламентування діяльності на ринку цінних паперів. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6658>
9. Лютий І.О., Юрчук О.М.. Банківські інститути в умовах глобалізації ринку фінансових послуг: монографія. К.: Знання, 2011. 357 с.
10. Паєнтко Т.В. Інституціоналізація фіскального регулювання фінансових потоків: монографія. К.: «ДКС центр», 2013. 294 с.
11. Проблеми правового регулювання відносин на ринку фінансових послуг в умовах глобалізації : монографія / Чернадчук В.Д., Дерев'янка Б.В., Старинський М.В., Афанасієв Р.В., Гончарова А.В., Маланчук Т.В., Плотнікова М.В., Швагер О.А.; за заг. ред. В.Д. Чернадчука, М.В. Старинського. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2017. 232 с.
12. Руда О.Л. Стан розвитку сучасного ринку цінних паперів в Україні. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5875>
13. Фондовий ринок України: законодавче регулювання: навч.-метод. посіб. / [Бурмака М.О. (кер. авт. кол.) та ін.; уклад.: Долінський Л.Б. та ін.]. К., 2011. 858 с.
14. Політюк Л.Г., Малишев К.С. Фондовий ринок України: проблеми та перспективи розвитку. *Часопис економічних реформ*. 2011. № 3. С. 65–69.
15. Котова М.В., Задорожнюк В.С. Трансформація фондового ринку України в умовах світової глобалізації *ЕКОНОМІКА: реалії часу*. 2013. № 1(6). С. 153–157.
16. Ніколаєва А.М. Розвиток брокерської та дилерської діяльності на фондовому ринку України *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2011. Вип. 7 (1). С. 85–90.
17. Абакуменко О.В. Розвиток кон'юнктури фінансового ринку України: монографія. Чернігів: Десна, 2013. 464 с.

Тема 4 Правове регулювання кредитних та інвестиційних операцій банків

Таблиця 4.1

Основні сегменти інвестиційних операцій банку (ІОБ)

Основний сегмент	Змістовність основного сегменту
Понятійна категорія «інвестиційна діяльність банку»	Вкладення коштів банків у нерухоме та рухоме майно, інтелектуальні цінності, цінні папери з метою одержання прибутку
	Всі напрямки розміщення ресурсів комерційного банку, а також операції з розміщення грошових коштів на певний термін з метою набуття доходу
	Діяльність, яка має подвійну, природу, що виявляється у зростанні доходів та досягненні приросту суспільного інвестиційного капіталу
	Кошти, вкладені в цінні папери на відносно тривалий термін
Форми інвестиційних вкладень банків	Пряме фінансування інвестиційних проектів (за допомогою механізму довгострокового кредитування)
	Вкладення в цінні папери. (за допомогою механізмів фондового ринку)
Сфера адаптації інвестиційної діяльності банків	Інвестиції у розвиток власного бізнесу
	Формування інвестиційного портфелю банку
	Участь у формуванні або кредитуванні інноваційно-інвестиційних проектів
	Інвестиції у розвиток іншого підприємства
Специфіка банківської інвестиційної діяльності	Лише банкам притаманні такі операції, які передбачають акумулювання значного обсягу ресурсів та трансформацію їх у інвестиції та позики
Економічна суть інвестиційної діяльності банку	Зводиться до фінансових інвестицій (довгострокові цінні папери, паї, частки, вкладення у статутні капітали тощо) та реальних інвестицій (матеріальні та нематеріальні активи)
Напрямки використання інвестиційного потенціалу банку	на ринку цінних паперів і на кредитному ринку, які відповідають за перетворення заощаджень в інвестиції. Банки формують свою інвестиційну діяльність залежно від вимог кредитно-банківської системи країни, в якій вони функціонують
Об'єкти вкладення інвестиційного капіталу банку	вкладення в реальні економічні активи (реальні інвестиції) і вкладення у фінансові активи (фінансові інвестиції)

Таблиця 4.2

Призначення основних видів інвестиційного потенціалу банків

Вид інвестиційного потенціалу	Призначення та складові інвестиційного потенціалу банків
Власний інвестиційний потенціал банку	Сприяє формуванню статутного капіталу банку, накопиченню резервного капіталу, формуванню банківського прибутку (маржі) тощо
Залучений інвестиційний потенціал	Забезпечує накопиченню грошових коштів, які розміщені на вкладах підприємств та громадян, в депозитах, банківських векселях тощо
Позиковий інвестиційний потенціал	Залучається банком у вигляді коштів НБУ, коштів отриманих від інших банків та кредиторів, висвітлює обсяг цінних паперів власного боргу

Таблиця 4.3

Напрямки адаптації інвестиційного ресурсу банків

Сфера вкладення інвестиційного ресурсу банків	Напрямки вкладення інвестиційного ресурсу банків
Власний бізнес банків	Інвестиції у розвиток власного бізнесу банківської установи згідно обраної стратегії та тактики адаптації інноваційних ідей
Підприємницький сектор: великий і середній бізнес	Участь у формуванні та кредитуванні інвестиційних проектів великого та середнього бізнесу, які мають обґрунтовану платформу для вкладення грошового ресурсу в майбутній розвиток
Підприємницький сектор: малий бізнес	Вкладення інвестицій у розвиток представників підприємницького сектору (малий бізнес)
Банківський інвестиційний потенціал	Формування інвестиційного портфеля комерційного банку згідно стратегії майбутнього розвитку
Обслуговування інвестора	Обслуговування коштів інвестора згідно укладених угод про надання відповідної банківської послуги
Ринок цінних паперів	Співпраця у мобілізації заощаджень та спрямування їх в інвестиційне середовище через ринок цінних паперів
Виробничий сектор економіки країни	Вкладення власних та залучених коштів у виробництво та набуття частки участі банків у тій чи іншій формах

Таблиця 4.4

Наукові позиції щодо трактування сутнісної характеристики дефініції «кредитно-інвестиційна діяльність банків» (КІДБ)

Визначення сутнісного змісту дефініції	Науковці
КІДБ – це сукупність обґрунтованих стратегічних дій керівництва і працівників банку з надання банківських ресурсів з метою підвищення ефективності банківської діяльності, платоспроможності та зменшення рівня ризику	В.Ю. Подчесова та К.В. Карась
КІДБ – це надання грошових коштів на довгостроковій основі на умовах платності, повернення, строковості з метою реалізації інвестиційних проектів	О. Заславська
КІДБ – це платне, переважно довгострокове, надання фінансових ресурсів іншим суб'єктам економіки на забезпечення їхнього поточного функціонування та розширення діяльності у напрямку реалізації інвестиційних проектів	І.В. Мулик
КІДБ – це портфель банку, який характеризує сукупність здійснених банком інвестицій та усіх наданих позик на певний період часу для отримання прибутку, соціального ефекту чи інших цілей	О.О. Ляхова, Т.П. Шокало
КІДБ – це короткострокове та довгострокове кредитування виробничої, соціальної, інвестиційної та наукової діяльності підприємств та організацій; надання споживчих кредитів населенню; міжбанківських кредитів у частині наданих іншим банкам; лізинг-, факторинг-, дисконт- векселів, у той час як під інвестиційною діяльністю вчені розуміють формування портфеля цінних паперів та прямі інвестиції	А.О. Єпіфанов, Н.Г. Маслак, І.В. Сало

Таблиця 4.5

Принципи банківського інвестиційного кредитування (БІК)

Принцип БІК	Змістовність принципу БІК
принцип платоспроможності	планування повинно забезпечувати платоспроможність у будь-який час
принцип рентабельності капіталовкладень	для всіх джерел фінансування необхідно обирати найбільш дешеві способи фінансування
принцип збалансованості ризиків	найбільш ризикові капіталовкладення повинні фінансуватись за рахунок власних коштів
принцип пристосування до потреб ринку	необхідно враховувати кон'юнктуру ринку та власну залежність від надання кредитів
принцип граничної рентабельності	необхідно обирати максимально рентабельні капіталовкладення

Таблиця 4.6

Види інвестиційного кредитування (ІК)
(основа → класифікаційна ознака «вид кредитора проекту»)

Вид ІК	Змістовність видів ІК
Банківський інвестиційний кредит	це економічні відносини між банком як кредитором і позичальником з приводу фінансування інвестиційних проектів. Банківське інвестиційне кредитування стосується середнього та довгострокового кредитування капіталовкладень
Державний інвестиційний кредит	це сукупність кредитних відносин, в яких кредитором виступає держава, а позичальником – підприємства, які найчастіше належать до державної форми власності. Він надається на капітальні вкладення виробничого призначення шляхом надання бюджетних позик безпосередньо міністерствам та відомствам, іншим державним органам виконавчої влади для фінансування підприємств, організацій та об'єднань через банківські установи об'єктів, будівництво яких тільки починається, на конкурсній основі, а також для фінансування раніше початих перспективних будов, технічного переоснащення та реконструкції діючих підприємств, які належать до державної власності, за пріоритетними напрямками економіки
Іпотечний інвестиційний кредит	це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна на фінансування інвестиційних заходів. Особливістю інвестиційного іпотечного кредиту є те, що заставою для його надання може виступати та нерухомість, на купівлю якої він береться. Предметом іпотеки при наданні кредиту доцільно використовувати: виробничі будинки, споруди, магазини, земельні ділянки, що є власністю позичальника і не є об'єктом застави за іншою угодою
Іноземний інвестиційний кредит	це економічні відносини між державами, іноземними банками і фірмами з приводу фінансування інвестиційної діяльності на засадах повернення у певні строки та, як правило, з виплатою відсотка. Суб'єктами іноземного інвестиційного кредиту є державні структури, банки, міжнародні та регіональні валютно-кредитні організації, підприємства та інші суб'єкти господарювання, окремі громадяни – представники різних країн

Таблиця 4.7

Ключові сегменти банківського інвестиційного портфеля (БІП)

Сегмент БІП	Змістовність сегменту БІП
Понятійний сегмент «Інвестиційний портфель банку»	Сукупність грошових вкладень банку на відносно тривалий період часу в цінні папери, статутні фонди інших підприємств, нерухомість та інші об'єкти інвестування, ринкова вартість яких здатна приносити власнику дохід
Портфель фінансових інвестицій	Сукупність цінних паперів, які є інструментом для досягнення інвестиційної мети інвестора. Забезпечують диверсифікацію банківських вкладень, знижують ризики, стабілізують доходи банку
Цілі банківських інвестицій у цінні папери	Розширення дохідної бази за рахунок зростання вартості цінних паперів, одержання прибутку у форму процентів, дивідендів, дисконту, курсової різниці від продажу цінних паперів
	Підтримання ліквідності банку шляхом створення вторинних резервів у формі високоліквідних цінних паперів (інструментів грошового ринку)
	Забезпечення диверсифікації банківських операцій з метою мінімізації банківських ризиків і стабілізації доходів
	Формування контрольного пакету цінних паперів і участь в управлінні діяльності об'єкта інвестування
	Розширення клієнтської бази, забезпечення присутності банку на найбільш динамічніших ринках
Інструменти БІП	Кредитні інструменти (довгострокові інвестиційні кредити, лізингові кредити, кредитування інвестиційних проектів, іпотечні кредити) та фондові інструменти (акції, облігації, операції РЕПО, іпотечні цінні папери)
Види банківських операцій на фондовому ринку	Виконання угод купівлі-продажу цінних паперів від свого імені та за свій рахунок шляхом виставляння власних цін купівлі-продажу із зобов'язанням їх купівлі та (або) продажу за заявленими цінами
	Купівля цінних паперів з метою утримання їх у своєму розпорядженні строком більше ніж 1 рік
Види інвестицій банків у цінні папери (боргові або пайові)	Інвестиції у цінні папери центральних органів державного управління та інвестиції у цінні папери місцевих органів державного управління
	Інвестиції у цінні папери, випущені банками та фінансовими небанківськими установами
	інвестиції у боргові цінні папери, випущені нефінансовими підприємствами

Таблиця 4.8

***Засоби державного регулювання інвестиційної банківської діяльності
(основа → класифікаційний елемент)***

Класифікаційна ознака	Групування в межах класифікаційної ознаки
1. За формою правового закріплення	1.1. загальні господарські засоби (передбачені ст. 12 ГК України), а саме ліцензування, встановлення нормативів
	1.2. спеціальні (вказані Законом України «Про банки і банківську діяльність» та іншими законами), зокрема, рефінансування банків, надання рекомендацій банкам тощо
2. За способом впливу	2.1. прямі, або засоби банківського нагляду, – безпосередньо спрямовані на регулювання інвестиційної функції банків (встановлення економічних нормативів, ліцензування, письмовий дозвіл НБУ на інвестування, встановлення заборон на інвестування й граничного розміру інвестицій, застосування заходів впливу)
	2.2. непрямі, або стимулюючі, що опосередковано впливають на підвищення інвестиційної активності банків (резервування залучених коштів, надання державних гарантій, пільгове оподаткування тощо)

Таблиця 4.9

Засоби активізації та стимулювання інвестиційної функції банків (ІФБ)

Пропозиція	Зміст пропозиції активізації та стимулювання ІФБ
засоби активізації інвестиційної функції банків	удосконалення процентної політики банків, що має будуватися на тому, щоб надання кредитів було вигідним обом сторонам; лізинг; диверсифікація операцій з цінними паперами; створення спеціалізованих інвестиційних банків на основі частки державних ресурсів та інших джерел; створення та підтримка діяльності фінансових супермаркетів; сек'юритизація; створення державної системи управління інвестиційною безпекою банків
формування системи засобів стимулювання інвестиційної діяльності банків	пільговий порядок резервування залучених коштів; особливі умови рефінансування комерційних банків під реальні інвестиційні проекти; надання державних гарантій для банків, що провадять інвестування у сфери діяльності, які мають пріоритетне значення; диференціація економічних нормативів залежно від долі інвестицій банку в реальний сектор економіки; пільгове оподаткування

Рекомендовані літературні джерела до теми 4.

1. Нагорна О.В., Василюшен Ю.В. Інвестиційна діяльність як особлива сфера банківської діяльності. *Ефективна економіка*. 2013. № 7. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2189>
2. Банківські операції: навч. посіб. / Н.І. Демчук, О.В. Довгаль, Ю.П. Владика. Дніпро: Пороги, 2017. 284 с.
3. Банківська система /навч. посіб. / (Л.І. Катан, Н.І. Демчук, В.Г. Бабенко-Левада, Т.О. Журавльова); за ред. І.М. Мазур. Дніпро: Пороги, 2017. 444 с.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000. № 2121-III: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
5. Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку: монографія / За ред. В.В. Коваленко. Одеса: Видавництво «Атлант», 2012. 765 с.
6. Інвестиційна політика банків: навч. посіб. / [Б. Луців, А. Тимків]. Терноп. нац. екон. ун-т. Т.: ТНЕУ, 2010. 266 с.
7. Майорова Т.В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні: монографія. К.: КНЕУ, 2013. 332 с.
8. Реверчук С.К., Кльоба Л.Г., Паласевич М.Б. Управління і регулювання банківською інвестиційною діяльністю: наукова монографія / За ред. д. е. н., проф. С.К. Реверчука. Львів: Тріада плюс, 2007. 352 с.
9. Кльоба Л.Г. Банківська інвестиційна діяльність на ринку цінних паперів *Економіка та держава*. 2016. № 6. С. 20–24.
10. Слободянюк Н.О., Науменко О.Д. Фінансові інвестиції в умовах нестабільності національної економіки. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2017. № 5. С. 177–183.
11. Грищук А.М., Шарко А.Р. Теоретичні основи інвестиційної діяльності банків. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.10. С. 190–195.
12. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-XII (у редакції від 20.04.2017). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
13. Постанова Національного Банку України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 р. № 368. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
14. Постанова Правління Національного Банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 07.04.2016 р. № 242 (у редакції від 11.01.2017). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0242500-16>
15. Мілаш В.С. Господарське право: навч. посіб. для підготовки до іспитів. 5-те вид., змін. Харків: Право, 2018. 338 с.
16. Інвестиційна діяльність комерційних банків: монографія / [О.І. Лютий, Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк, К.І. Старовойт-Білони]. Івано-Франківськ: ПВНЗ «Галицька академія», 2010. 388 с.
17. Скоморович І.Г. Банківські операції: навч. посіб. Львів: Вид-во ПП "Магнолія 2006", 2010. 482 с.

18. Майорова Т., Урванцева С. Підвищення ролі банківського інвестиційного кредиту в інноваційному розвитку економіки України. *Вісник НБУ*, 2014. С. 30–35.
19. Харченко А.Н. Особенности правового регулирования инвестиционной функции банков. *Legea si Viata*. 2019. № 2/2. С. 133–136.
20. Проблеми правового регулювання відносин на ринку фінансових послуг в умовах глобалізації: монографія / Чернадчук В.Д., Дерев'янка Б.В., Старинський М.В., Афанасієв Р.В., Гончарова А.В., Маланчук Т.В., Плотнікова М.В., Швагер О.А.; за заг. ред. В.Д. Чернадчука, М.В. Старинського. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2017. 232 с.
21. Воробйова О.І. Підвищення інвестиційної активності банківських інститутів України. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 71–75.
22. Подчесова В.Ю., Карась К.В. Дослідження кредитно-інвестиційної діяльності банків України. *Часопис економічних реформ*. 2012. № 4 (8). С. 2–4.
23. Bogdan Derevyanko, Yevhen Zozulia and Liudmyla Rudenko (2017). Money assets of internally displaced persons as financial resources of commercial banks. *Banks and Bank Systems*, 12(4), 211-217. doi:[10.21511/bbs.12\(4-1\).2017.09](https://doi.org/10.21511/bbs.12(4-1).2017.09)
24. Заславська О. Аналіз кредитно-інвестиційної діяльності українських банків. *Аналітично-інформаційний журнал «Схід»*. 2012. № 4 (118). С. 30–35.
25. Мулик І.В. Кредитно-інвестиційна діяльність банків: сутність та значення для економіки України. *Регіональна бізнес-економіка та управління*, 2013, № 3 (39). С. 85–91.
26. Операції комерційних банків: навч. посіб. / [А.О. Єпіфанов, Н.Г. Маслак, І.В. Сало]. Суми: Університетська книга, 2007. 523 с.
27. Ляхова О.О. Шокало Т.П. Кредитно-інвестиційний портфель банків та його вплив на фінансування інвестиційних проектів в Україні. *Економічний часопис-XXI. Гроші, фінанси і кредит*. 2011. № 5–6. С. 58–61.

Тема 5 Правове регулювання валютних операцій банків

Таблиця 5.1

**Понятійний апарат правового регулювання валютних операцій
(основа → ст.1 ЗУ«Про валюту і валютні операції»)**

Понятійна категорія	Сутнісна характеристика понятійної категорії
валютна операція	операція, що має хоча б одну з таких ознак: а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта; б) торгівля валютними цінностями; в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей;
валютне регулювання	діяльність Національного банку України та в установлених цим Законом випадках Кабінету Міністрів України, спрямована на регламентацію здійснення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами;
валютний нагляд	система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами валютного законодавства;
валютні цінності	національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали;
суб'єкти	резиденти та (або) нерезиденти, які здійснюють валютні операції;
торгівля валютними цінностями	операції з купівлі, продажу або обміну валютних цінностей, що здійснюються як у готівковій формі (для банківських металів – із фізичною поставкою), так і безготівковій формі (для банківських металів – без фізичної поставки);
транскордонне переміщення валютних цінностей	ввезення, пересилання на митну територію України, вивезення, пересилання з митної території України або транзит через митну територію України банківських металів, готівкової валюти;
транскордонний переказ валютних цінностей	рух певної суми коштів в Україну або за її межі з метою зарахування цих коштів на рахунок утримувача або видачі йому в готівковій формі.

Таблиця 5.2

Принципи валютного регулювання
(основа → ст. 2. ЗУ «Про валюту і валютні операції»)

Принцип	Змістовність принципу валютного регулювання відповідно до законодавчих регуляторів
свобода здійснення валютних операцій	<ul style="list-style-type: none"> - резидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн; - право громадян та підприємств - резидентів придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності; - запровадження обмежень і заходів захисту виключно з підстав та у порядку, визначених законом, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України; недопущення неправомірного і необґрунтованого втручання держави у валютні операції;
Рівень ризику, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання	<ul style="list-style-type: none"> - спрямованості на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку; - відповідності заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності; - обґрунтованості запровадження та подовження строку дії заходів захисту; тимчасового характеру дії заходів захисту; - підзвітності та публічності Національного банку України під час запровадження заходів захисту, подовження строку їх дії, оцінки результативності застосування заходів захисту; - пріоритетності менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів; - пріоритетності ринкових інструментів валютного регулювання над адміністративними;
самостійність та ринковість валютного регулювання	<ul style="list-style-type: none"> - гнучкість валютного курсу; - незалежність Національного банку України у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики у межах, визначених законом.

Таблиця 5.3

Класифікація валютних операцій (ВО)

Вид валютної операції	Видова характеристика та склад ВО
Конверсійні операції:	угоди з негайною поставкою типу «today», «tomorrow», «spot»; строкові угоди: форвардні, ф'ючерсні, опціонні; угоди типу «swap»; валютний арбітраж
Кореспондентські відносини з іноземними банками:	встановлення прямих кореспондентських відносин з іноземними банками; самостійне відкриття банком рахунків для міжнародних розрахунків з іноземними банками; досягнення домовленості про порядок і умови ведення банківських операцій по міжнародних розрахунках; робота через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків НБУ або через кореспондентські рахунки уповноважених банків
Операції із залучення та розміщення валютних коштів	Кредитні операції за участі іноземної валюти; депозитні операції за участі іноземної валюти; операції з цінними паперами; лізингові; форфейтингові; факторингові
Неторгові операції:	купівля та продаж готівкової іноземної валюти і платіжних документів в іноземній валюті; інкасо іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті; випуск та обслуговування пластикових карток клієнтів; купівля (оплата) дорожніх чеків іноземних банків; оплата грошових акредитивів і виставлення аналогічних акредитивів; організація роботи і порядку проведення операцій в обмінних пунктах
Міжнародні розрахунки:	документарний акредитив; документарне інкасо; банківський переказ; вексель
Відкриття та ведення валютних рахунків	відкриття валютних рахунків суб'єктам господарювання (резидентам і нерезидентам), громадянам (іноземцям); нарахування процентів по залишках на рахунках; надання овердрафтів (особливим клієнтам згідно з рішенням керівництва банку); надання виписок у міру здійснення операцій; оформлення архіву рахунку за будь-який проміжок часу; виконання операцій з розпорядження клієнтів відносно коштів на їхніх валютних рахунках (оплата наданих документів, купівля та продаж іноземної валюти за рахунок коштів клієнтів); списання сум, передбачених законодавством; контроль експортно-імпортних операцій

Таблиця 5.4

Види функцій валютного регулювання

Функція	Призначення функцій валютного регулювання
регуляторна	передбачає використання методів та форм валютного регулювання
алокаційна	виявляється у впливі на валютні відносини через досягнення компромісу
цільова	виявлення напрямів розвитку валютної системи та її складових
стимулююча	проведення заходів щодо сприяння діяльності суб'єктів валютного ринку, в тому числі, суб'єктів ЗЕД, що здійснюють експортно-імпортні операції
регламентуюча	уособлює розробку та впровадження в практику законодавчих актів щодо порядку проведення валютних операцій

Таблиця 5.5

Основні понятійні категорії валютної позиції банку

Понятійна категорія	Тлумачення понятійної категорії в контексті валютної позиції банку
Валютна позиція	співвідношення між сумою активів і позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових та позабалансових зобов'язань у цій валюті, яке складається внаслідок здійснення уповноваженим банком валютних операцій
Закрита валютна позиція	сума активів та позабалансових вимог збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті (якщо сума купівлі валюти збігається з сумою проданої валюти)
Відкрита валютна позиція	сума активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті не збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у цій валюті. Вона містить додатковий ризик у разі зміни валютного курсу
Довга відкрита валютна позиція	сума активів та позабалансових вимог перевищує суму балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. Банк може зазнати втрат у разі підвищення курсу національної валюти відносно іноземної
Коротка відкрита валютна позиція	сума балансових та позабалансових зобов'язань перевищує суму активів та позабалансових вимог у кожній іноземній валюті. Банк може зазнати додаткових втрат у разі підвищення курсу іноземної валюти відносно національної

Таблиця 5.6

Види валютних «своп» на базі класифікаційних ознак

Класифікаційні ознаки	Види валютних «своп» на базі класифікаційних ознак
За термінами укладення	<p>- простий «своп» (стандартний) – перша конверсійна угода укладається на умовах «спот», а зустрічна операція – на умовах форвард (наприклад, «свопи» типу спот/тиждень (spot/week), спот/місяць (spot/month) і т. д.);</p> <p>- «своп» форвард/форвард – перша конверсійна угода укладається на умовах форвард, а зустрічна операція – теж на умовах форвард, але на більш тривалий термін;</p> <p>- «своп» із датами валютування до «спота» – перша конверсійна угода укладається з датою валютування до «спота», а зустрічна операція – на умовах «спот» («свопи» типу тому/нект (torn/next), тод/нект (tod/next) і тод/спот (tod/spot))</p>
За типом укладання	<p>- «своп» типу buy/sell (b/s) – якщо в першій конверсійній операції валюта купується, а в зустрічній операції – продається; «своп» типу sell/buy (s/b) – якщо в першій конверсійній операції валюта продається, а в зустрічній операції – купується</p>
залежно від послідовності виконання операцій «спот» і «форвард»	<p>- репорт – це продаж валюти на умовах «спот» і одночасно купівля на умовах «форвард»;</p> <p>- депорт – купівля валюти на умовах «спот» і продаж на умовах «форвард»</p>
Залежно від виду обраної ставки	<p>- «свопи» з фіксованими ставками, що являють собою комбінацію конверсійних угод з різними датами валютування (більш відомі як валютні свопи (currency swap));</p> <p>- «свопи» з плаваючими процентними ставками (процентні або валютно-процентні «свопи»), що являють собою обмін активами або зобов'язаннями (вираженими в одній або в різних валютах). Вони переважно використовуються на ринку капіталів.</p>
За видами використання операції «своп»	<p>- здійснення комерційних угод, які дають змогу уникнути збитків при конвертації валют; придбання банком необхідної валюти без ризику (на основі покриття контругодою) для забезпечення міжнародних розрахунків, диверсифікації валютних резервів; взаємного міжбанківського кредитування в двох валютах отримання можливості залучати кошти за фіксованою ставкою, коли доступ на ринок облігацій неможливий та інші</p>

Таблиця 5.7

Форми банківського валютного кредиту

Види форм банківського валютного кредиту	Сутнісна характеристика банківського валютного кредиту
Експортний кредит	кредит, що видається банком країни-експортера банку країни-імпортера (або безпосередньо імпортеру) для кредитування поставок машин, обладнання тощо. Ці кредити надаються в грошовій формі і мають зв'язаний характер, тобто позичальник зобов'язаний використати позичку винятково для закупівлі товару в країні кредитора
Кредит покупцю	полягає в тому, що банк продавця кредитує не національного експортера, а іноземного покупця, тобто фірми-покупці одержують необхідні товари з оплатою рахунку постачальника за рахунок коштів кредитора і віднесенням заборгованості на покупця або його банк
Фінансовий кредит	дозволяє закуповувати товар на будь-якому ринку і, отже, на максимально вигідних умовах. Зазвичай фінансовий кредит не зв'язаний з товарними поставками
Акцептний кредит	кредит у формі акцепту тратт: експортер домовляється з імпортером, що платіж за товар буде проведений через банк шляхом акцепту останнім виставлених експортером тратт
Документарний акцептний кредит	це акцептний кредит, наданий експортеру яким-небудь банком при існуванні гарантії банку імпортера або третього банку проти надання визначених документів. При цьому кредитування може здійснюватися як з акредитивом, так і без нього
Брокерські кредити	проміжна форма між фірмовими кредитами та банківськими. Брокери позичають кошти у банків, виступаючи при цьому у ролі посередників. У деяких випадках брокери надають гарантії за кредитами експортерам та імпортерам
Урядові кредити	надаються урядом однієї країни уряду іншої країни за рахунок державного бюджету. Вони переважно мають довгостроковий характер (10-15 років). Такі кредити, як правило, надаються у двосторонньому порядку
Кредити міжнародних організацій	серед яких провідне місце займають МВФ, МБРР, сприяють збалансованому зростанню міжнародної торгівлі та подоланню валютних труднощів країн-учасниць, пов'язаних з дефіцитом їх платіжного балансу. МВФ та МБРР надають не лише стабілізаційні кредити, а й структурні

Таблиця 5.8

Банківські рахунки в іноземній валюті (БРІВ)

Види банківських рахунків	Сутнісна характеристика банківських рахунків
Поточний рахунок в іноземній валюті	відкривається підприємству для проведення розрахунків у межах чинного законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених чинним законодавством України та для погашення заборгованості в іноземній валюті
Розподільчий (блокований або транзитний) рахунок	призначений для попереднього зарахування коштів в іноземній валюті, що надійшла на адресу суб'єкта-резидента згідно з чинним законодавством України
Розподільчий (блокований, транзитний) рахунок	це валютний рахунок, на який зараховується сума валютних надходжень від продажу товарів та послуг за іноземну валюту, незалежно від джерел її походження
Кредитні рахунки в іноземній валюті	відкриваються уповноваженим банком у встановленому чинним законодавством України порядку на договірній основі юридичним особам-резидентам, фізичним особам-нерезидентам – банківським установам. Кредитні рахунки відкриваються уповноваженим банком незалежно від наявності поточного рахунку позичальника цього банку
Депозитні (вкладні) рахунки в іноземній валюті	відкриваються уповноваженим банком фізичним і юридичним особам (резидентам та нерезидентам) на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та банком на визначений у договорі строк
Рахунки за експортними операціями	при розрахунках за експортними операціями виручка резидентів в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їхні валютні рахунки у термін виплати заборгованостей, зазначений у контракті, але не пізніше 90 календарних днів з дати митного оформлення продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності – з моменту підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг і т.д.
Рахунки за імпорнтними операціями	при розрахунках за імпорнтними операціями перерахування платежів за кордон за дорученням суб'єктів господарської діяльності проводиться уповноваженими банками через систему відкритих ними кореспондентських рахунків у закордонних банках

Таблиця 5.9

Суб'єкти валютних операцій (фізичні особи)

Суб'єкт валютних операцій	Види суб'єктів валютних операцій
фізичним особам-резидентам	громадянам України (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті); іноземцям та особам без громадянства, які отримали посвідку на проживання в Україні (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті)
фізичним особам-нерезидентам:	іноземцям та особам без громадянства, які проживають в Україні відповідно до відкритої візи строком до 1 року за наявності підтвердження джерел походження іноземної валюти; громадянам України, які постійно проживають за кордоном за наявності відкритої візи строком до 1 року та підтвердження джерел походження іноземної валюти

Таблиця 5.10

**Поняття та види кореспондентських рахунків банку
(основа → проведення валютних операцій)**

Вид рахунку	Характеристика кореспондентського рахунку банку
Міжнародний рахунок nostro (італ. nostro conto – «наш рахунок»):	рахунок, який банк відкриває у своєму іноземному банку-кореспонденті й на якому враховуються всі його витрати і надходження; кореспондентський рахунок, за яким здійснюються всі операції з виконання кореспондентом доручень банку
Міжнародний рахунок loro (італ. loro conto – їхній рахунок)	кореспондентський рахунок з міжнародних розрахунків, який відкривається у вітчизняному банку на ім'я іноземного банку-кореспондента; рахунок, який відкривається банком-кореспондентом для захисту сум, що видаються, або одержаних за дорученням свого кореспондента. Рахунок loro може бути також кореспондентським рахунком третього банку, відкритим у банку-кореспонденті даної кредитної установи. В цьому разі він називається востро-рахунком
Міжнародний рахунок vostro (італ. vostro conto – «ваш рахунок»)	Міжнародний рахунок востро (італ. vostro conto – «ваш рахунок») – рахунок банку-кореспондента у певній кредитній установі

Рекомендовані літературні джерела до теми 5.

1. Старинський М.В. Валютні відносини: окремі проблеми правового регулювання: монографія. Суми : Мрія, 2014. 207 с.
2. Про валюту і валютні операції Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>
3. Владимир О. Особливості регулювання валютних відносин з боку держави та Національного банку України: реалії сьогодення та шляхи оптимізації. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 3 (28). С. 174–178.
4. Гарбінська А.В. Система валютних операцій як об'єкт валютного контролю. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2009. № 4 (47). С. 212–219.
5. Дзюблюк О.В. Особливості реалізації валютної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи. *Банківська справа*. 2010. № 10. С. 55–64.
6. Закоморна Н.І. Особливості формування валютної політики в умовах трансформації економіки. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2010. № 1. С. 58–64.
7. Зоря О.П., Пухальська А.П. Удосконалення валютних операцій комерційного банку. *Економічний простір*. 2011. № 47. С. 180–185.
8. Філіпенко Т.В. Концептуальні засади валютної політики держави. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2011. № 3 (11). С. 166–171.
9. Бреславська О. Актуальні проблеми курсової політики України. *Вісник Національного банку України*. 2010. № 2. С. 16–20.
10. Ніздельська І. Валютна політика: основні етапи та особливості її реалізації в Україні. *Банківська справа*. 2009. № 4. С. 12–18.
11. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції: навч. посіб. / [Л.Л. Носач, К.Ю. Величко, О.І. Печенка, Ж.С. Зосимова, Н.А. Сокол]. Харків: Видавництво «Форт», 2016. 240 с.
12. Бурковська А.В., Лункіна Т.І. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції в сучасних умовах: навч. посіб. / А.В. Бурковська, Т.І. Лункіна. К.: Центр учбової літератури, 2014. 208 с.
13. Віднійчук-Вірван Л.А. Міжнародні розрахунки і валютні операції: навч. посіб. / Л.А. Віднійчук-Вірван. Львів.: «Магнолія 2006», 2013. 216 с.
14. Ковальчук К.Ф. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції в сучасних умовах: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2013. 150 с.
15. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Дахно І.І., Барановська В.М., Бовтрук Ю.А. та ін.]; За ред. І.І. Дахна. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
16. Аракчій В.І., Томілін О.О. Міжнародні розрахунки і валютні операції: навч.-метод. посібн. Полтава: ПДАА. 2018. 141 с.
17. Гринько І.М. Міжнародні фінанси: навч. посіб. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 109 с.
18. Носач Л.Л., Величко К.Ю. Системний вибір оптимальної форми міжнародних розрахунків. *Бізнес Інформ*. 2016. № 10. С. 39–46.

19. Сотченко Є.В. Удосконалення правового аспекту міжнародних розрахунків в умовах сучасного стану розвитку міжнародного бізнес середовища. Стратегія розвитку України. 2014. № 2. С. 138–147.
20. Бондарчук М.К., Алексеев І.В., Кльоба Л.Г. Банківська система: навч. посіб. Львів: Ліга-Прес, 2017. 246 с.
21. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М., Андрейков Т.Я. Кредит і банківська справа: підручник. К.: Знання, 2008. 564 с.
22. Алексеев І.В., Бондарчук М.К. Гроші та кредит: навч. посіб. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 216 с.
23. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О.І. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 395 с.
24. Ковальчук К.Ф. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2013. 150 с.
25. Гроші та кредит: навч. посіб. / [І.Л. Шевчук, Т.О. Ставерська, О.В. Жиликова, О.П. Близнюк]. Х.: Видавець Іванченко І.С., 2019. 186 с.

**Тема 6 Правові засади банківського регулювання
та банківського нагляду**

Таблиця 6.1

**Основні сегменти процесу банківського регулювання
та банківського нагляду (БРБН)**

Вид сегменту БРБН	Змістовна характеристика сегменту БРБН
Понятійний сегмент: Банківське регулювання	одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства
Понятійний сегмент: Банківський нагляд	це система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів банку
Головна мета банківського регулювання	безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів
Головна мета банківського нагляду	стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках
Функціональний сегмент	Національний банк здійснює функції банківського регулювання й нагляду за діяльністю банків у межах та в порядку, передбачених законодавством України
Законодавчий сегмент	Національний банк видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими для органів державної влади й органів місцевого самоврядування, банків, підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності, а також для громадян
Інструменти контролю (обов'язкові економічні нормативи)	нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю, наданням кредитів, інвестиціями капіталу, а також за відсотковим та валютним ризиком

Таблиця 6.2

Форми державного регулювання діяльності банків (ДРДБ)

Вид форми ДРДБ	Події в межах форми ДРДБ
адміністративне регулювання ДРДБ	реєстрація банків і ліцензування їх діяльності; встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків; застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру; нагляд за діяльністю банків; надання рекомендацій щодо діяльності банків
індикативне регулювання ДРДБ	встановлення обов'язкових економічних нормативів; визначення норм обов'язкових резервів для банків; встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики; рефінансування банків; кореспондентських відносин; управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції; операцій з цінними паперами на відкритому ринку; імпорту та експорту капіталу

Таблиця 6.3

Принципи банківського регулювання (БР)

Принцип БР	Зміст принципу БР
Принцип законності	будь-які дії, що стосуються питання регулювання, мають відбуватися відповідно до вимог чинного законодавства
Принцип загальності	рішення, які приймає НБУ, розповсюджуються на всі банки
Принцип цілеспрямованості	політика НБУ у сфері банківського регулювання спрямована у підсумку на досягнення стратегічних цілей – стабільність банківської системи і захист інтересів вкладників та кредиторів

Таблиця 6.4

Принципи банківського нагляду (БН)

Принцип БН	Зміст принципу БН
Публічності та прозорості	розкриття інформації для загалу про стан банківського сектора, не порушуючи принципу комерційної таємниці
Автономії	органи банківського нагляду не можуть надмірно втручатись в оперативну банківську діяльність
Результативності	дії наглядових органів повинні сприяти вирішенню конкретних завдань для досягнення поставлених цілей

Таблиця 6.5

Основні функції органу регулювання банківської діяльності (ОРБД)

Функція ОРБД	Змістовність функції ОРБД
Нормотворча	формування нормативно-правової бази, принципів, правил, яких банки повинні дотримуватися при здійсненні своєї діяльності
Методологічна	розроблення методів та інструментів організації банківської діяльності
Стабілізаційна	розроблений механізм банківського регулювання покликаний сприяти стабільному розвитку банківського сектору
Забезпечення відповідальності	НБУ розробляє для банків «правила гри», яких вони зобов'язані дотримуватись. Ці правила є детально роз'яснені у нормативно-правових актах. Таким чином, банки несуть відповідальність за їхнє порушення

Таблиця 6.6

Ключові функції банківського нагляду (ФБН)

Функція ФБН	Змістовність функції ФБН
Контрольна	означає моніторинг та відстеження ситуації у банківському середовищі
Захисна	банківський нагляд покликаний сприяти захищеності інтересів вкладників, кредиторів, клієнтів, акціонерів банку
Аналітична	за результатами дистанційного нагляду здійснюється аналіз ситуації у банківському секторі для визначення та усунення загроз його функціонуванню
Інформаційна	банки повинні у повному обсязі надавати НБУ всю потрібну інформацію щодо напрямів своєї діяльності

Таблиця 6.7

Основні підходи до банківського нагляду

Назва підходу	Призначення підходу до банківського нагляду
Формальний	банківський нагляд, який ґрунтується на кількісних вимогах при перевірці
Змістовний	банківський нагляд, заснований на якісних вимогах
Ризик-орієнтований	банківський нагляд, який базується на врахуванні правил оцінювання ризику оцінюючих подій

Таблиця 6.8

Напрями здійснення банківського нагляду(БН)

Напрямок БН	Призначення напрямку БН
загальний нагляд	поширюється на банки, які протягом свого існування мають стабільний фінансовий стан, дотримуються економічних нормативів, не порушують чинного законодавства та виконують вимоги Національного банку України, мають добру репутацію
інтенсивний нагляд	застосовується до банків, які періодично порушують економічні нормативи, мають нестабільне фінансове становище, у діяльності яких є інші незначні недоліки, або банк ще будь-якими діями не дає змоги зробити висновок про його благополучність
високого ступеня нагляд	застосовується до банків, що систематично (протягом кварталу двічі та більше разів) порушують економічні нормативи або мають інші грубі порушення чи незадовільне фінансове становище

Таблиця 6.9

Форми реалізації банківського нагляду (БН)

Форми реалізації БН	Основні вимоги до форм реалізації БН
Вступний банківський нагляд	вимоги вступного нагляду стосуються: вступних умов щодо обсягу капіталу, джерел внесків до статутних капіталів банків та складу їх учасників; кваліфікаційних та професійних якостей працівників вищої і середньої ланок управління банками; питань щодо іноземних акціонерів (учасників); відповідних технічних питань; умов, за яких Національний банк України відмовляє в наданні ліцензії на проведення банківських операцій
Безвиїзний банківський нагляд	безвиїзний (або документарний, попередній, дистанційний) нагляд застосовується для забезпечення дотримання банками встановлених вимог, пов'язаних із мінімізацією ризиків ведення ними власного бізнесу
Виїзний банківський нагляд	виїзний (інспекційний) нагляд здійснюється в результаті інспектування банків та їх установ, а також шляхом розробки і вжиття заходів щодо організаційного зміцнення та фінансового оздоровлення цих установ. Він дає змогу органам банківського нагляду перевіряти такі аспекти діяльності банків, як: достовірність звітності, дотримання законів і нормативних актів, надійність управління банком

Таблиця 6.10

Основні положення ефективного банківського нагляду (ЕБН)

Положення ЕБН	Змістовна характеристика положення ЕБН
Інституційне правове забезпечення	ступінь незалежності органу, який здійснює банківський нагляд; наявність у структурі наглядового органу кваліфікованих, професійних кадрів; правильність розуміння органом нагляду завдань, функцій, які на нього покладені; програмно-технологічні засоби, комплекси для опрацювання інформації; а також сукупність законів, декретів, директив, інструкцій, положень, які визначають правове підґрунтя для реалізації ефективного банківського нагляду з урахуванням рекомендацій міжнародних фінансових установ (Базельського комітету, МВФ, ФАТФ, ЄЦБ та ін.)
Методологічне забезпечення	арсенал методів, способів, аналітичних та оціночних прийомів обробки інформаційного ресурсу, інструментів, які достатні для проведення ефективного нагляду
Інформаційне забезпечення	достовірна фінансова звітність банків; рейтинги вітчизняних і міжнародних рейтингових агентств; висновки незалежних аудиторів в контексті перевірки банківських установ; результати громадського контролю
Фінансове забезпечення	фінансові ресурси наглядового органу, достатні для проведення неупередженого нагляду, на підставі якого визначається реальна ситуація у банках

Рекомендовані літературні джерела до теми 6.

1. Адамик Б.П. Тенденції регулювання діяльності банків в умовах нестабільності на світових фінансових ринках. *Наука молода*. 2014. № 21. С. 84–87.
2. Банківський нагляд: підручник / [Міщенко В.І., Науменкова С.В.]. К.: ЦНД НБУ, УБС, 2011. 498 с.
3. Банківський нагляд: підручник / [Скаска О.І., Смовженко Т.С., Могильницька М.П. та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко. К., 2011. 432 с.
4. Банківська система України: монографія / [В.В. Коваленко, О.Г. Коренєва, К.Ф. Черкашина, О.В. Крухмаль]. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 187 с.
5. Берлач А.І., Тараненко Ю.О. Банківське право України: навч. посіб. / за заг. ред. А.І. Берлача. К.: Університет «Україна», 2016. 308 с.
6. Бус О. Сутність понять «банківське регулювання», «банківський нагляд» і «банківський контроль». *Вісник Університету банківської справи НБУ*. 2010. Вип. № 7. С. 129–132.
7. Довгань Ж.М. Роль та місце банківського нагляду в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи. *Сталий розвиток економіки*. 2011. Вип. № 5. С. 256–259.
8. Закон України «Про банки і банківську діяльність». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 29.12.2016)
9. Закон України «Про Національний банк України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення 30.12.2016)
10. Заруцька О.П. Банківський нагляд з використанням структурно-функціонального аналізу: теорія, світовий і вітчизняний досвід: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 379 с.
11. Заруцька О.П. Проблематика контролю економічних нормативів у системі банківського нагляду України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_4_25
12. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ 28.08.2001р. № 368. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
13. Кирилюк Д.К. До питання необхідності розробки та прийняття Банківського кодексу в Україні. *Юридичний журнал*. 2016. № 12. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2484>
14. Коваленко М. Удосконалення організаційної структури банківського нагляду в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2012. Вип. № 2. С. 115–122.
15. Машика Ю.В. Механізм функціонування банківського нагляду в Україні та його значення у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. № 20.14. С. 233–239.
16. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О.І. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 395 с.

17. Міщенко В., Крилова А. Методологічні засади запровадження макропруденційного регулювання та нагляду. *Вісник Національного банку України*. 2011. Вип. № 3. С. 12–15.
18. Сисоєва Л.Ю., Нагаєвич М.В. Банківський нагляд та банківське регулювання: аналіз теоретичних засад. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ*. 2012. Вип. № 2. С. 55–64.
19. Скаско О.І. Система контролю банківської діяльності в Україні: теорія та практика: монографія. Львів: «Тріада плюс», 2012. 308 с.
20. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія. Івано-Франківськ: ОППО; Прут Принт, 2008. 260 с.
21. Швець Н.Р. Посилення виїзного банківського нагляду в Україні. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. 2013. Вип. № 2. С. 249–253.
22. Щуревич О.І. Банківське регулювання та нагляд як основа стабільності банківської системи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.7. С. 309–315.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

-А-

АВАЛЬ – вексельна порука, згідно з якою аваліст (особа, яка здійснює аваль, у тому числі банк) бере на себе відповідальність за оплату податкового векселя перед векселедержателем і яке оформляється гарантійним написом банку на векселі чи на спеціальному додатковому аркуші (алонж) окремо для кожного окремого примірника кожного векселя. Забороняється оформлення авалю одним документом більше ніж на один вексель.

АВІЗО – банківський розрахунковий документ, на підставі якого банки зараховують чи списують відповідні суми за рахунками клієнтів.

АВТОМАТ САМООБСЛУГОВУВАННЯ (БАНКОМАТ) – програмно-технічний комплекс, що дає змогу держателю платіжної картки здійснити самообслуговування за операціями одержання грошей у готівковій формі, внесення їх для зарахування на відповідні рахунки, одержання інформації щодо стану своїх рахунків, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього комплексу.

АВТОРИЗАЦІЯ – процедура отримання дозволу на проведення операції із застосуванням платіжної картки.

АКРЕДИТИВ – розрахунковий документ, що являє собою доручення одного банку іншому провести оплату товарно-транспортних документів за відвантажені товари чи надані послуги за рахунок заздалегідь визначених джерел коштів.

АКТИВИ – ресурси, що контролюються установою, які набуто в результаті попередніх операцій і які повинні принести дохід чи іншу економічну вигоду в майбутньому.

АКТИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ – операції, з розміщення вільних коштів з метою отримання прибутку.

АКЦЕПТ – письмова згода платника на оплату векселя.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО – одна з форм централізації капіталу та основна організаційна форма підприємства, яке утворюється шляхом продажу акцій.

АКЦІЯ – цінний папір без встановленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному капіталі акціонерного товариства, підтверджує право на участь в управлінні товариством, дає право

його власникові на одержання частини його прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при його ліквідації.

АНДЕРРАЙТИНГ – купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх продажем інвесторам.

АРБІТРАЖ – можливість скористатись тимчасовою різницею цін валюти на двох ринках одночасно, а також, коли існує різниця між процентними ставками двох країн та різниця між поточним курсом та ф'ючерсним курсом.

АСОЦІЙОВАНИЙ ЧЛЕН ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ – банк, який має ліцензію платіжної системи на здійснення емісії та/або еквайрингу за гарантіями, що надані платіжній організації іншим банком – принциповим членом.

-Б-

БАЛАНСОВА ВАРТІСТЬ – відображена в балансі банку (первинна).

БАНК – фінансовий інститут, що акумулює тимчасово вільні кошти та нагромадження, надає кредит, здійснює грошові розрахунки, випускає в обіг гроші, цінні папери тощо, здійснює посередництво у взаємних платежах і розрахунках між державою, з підприємствами, закладами та окремими особами.

БАНК НАЦІОНАЛЬНИЙ УКРАЇНИ – центральний банк України, який здійснює керівництво всією кредитною системою країни, має монопольне право емісії банкнот, є головним провідником грошово-кредитної політики держави.

БАНКИ КОМЕРЦІЙНІ – кредитні установи, що здійснюють всі різновиди банківських операцій (крім емісії грошей) для підприємств усіх галузей за рахунок грошей, залучених у вигляді вкладів.

БАНКІВСЬКА ГАРАНТІЯ – безвідзивне зобов'язання банку виплатити певну суму у випадку, коли третя особа не зробить цього.

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА – історично сформована і законодавче закріплена система організації банківської справи в конкретній країні.

БАНКІВСЬКИЙ КОНСОРЦІУМ – це тимчасове об'єднання банків, які створюються для координації дій при проведенні різного роду банківських операцій або для кредитування однієї, але великої угоди.

БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ – це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах

строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання.

БАНКІВСЬКИЙ ПЕРЕКАЗ – це операція банку з виконання доручення клієнта по переведенню грошей в інший (зарубіжний) банк для виконання його грошових зобов'язань.

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ – це операції банків для залучення коштів, видачі позик, розрахункового обслуговування клієнтів та виконання інших їх доручень.

БАНКИ-КОРЕСПОНДЕНТИ – комерційні банки, які встановили між собою прямі кореспондентські відносини.

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ – інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

БАНКІВСЬКИЙ ЧЕК – паперовий розрахунковий документ установленої форми, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження чекодавця платнику про сплату чекодержателю зазначеної в ньому суми коштів протягом установленого строку.

БАНКРУТСТВО – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити платоспроможність.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ – це розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші списуються з рахунку платника і зараховуються отримувачу.

БЛАНКОВА ВАРТІСТЬ АКЦІЙ – ціна, що дорівнює частці власного капіталу емітента, яка припадає на 1 акцію.

БОРГОВІ ЦІННІ ПАПЕРИ – цінні папери, які засвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС БАНКУ – це звіт про фінансовий стан банку, який відображає його активи, пасиви та власний капітал у грошовому виразі на певну дату.

БЮДЖЕТНИЙ РАХУНОК – це рахунок, який відкривається підприємствам, яким виділяються кошти за рахунок державного або місцевого бюджету для цільового їх використання.

-В-

ВАЛЮТА – це грошова одиниця країни - національна валюта; це грошові одиниці іноземних держав, які використовуються в міжнародних розрахунках - іноземна валюта.

ВАЛЮТА ПЛАТЕЖУ – це валюта, в якій здійснюється платіж.

ВАЛЮТА ЦІНИ – це валюта, в якій встановлюється ціна контракту.

ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ БАНКУ – співвідношення між сумою активів та позабалансових вимог в певній іноземній валюті та сумою балансових та позабалансових зобов'язань в цій самій валюті.

ВАЛЮТНИЙ КУРС – ціна грошової одиниці даної національної валюти, виражена в грошових одиницях валюти іншої країни.

ВАЛЮТНИЙ ОПЦІОН – це право (але не обов'язок) продавця купувати або продавати визначену суму валюти за визначеним курсом на дату або до дати закінчення дії опціону.

ВАЛЮТНИЙ РИЗИК – небезпечність валютних втрат, пов'язаних зі зміною курсу іноземної валюти щодо національної грошової одиниці під час здійснення зовнішньоторговельних, кредитних і валютних операцій.

ВАЛЮТНИЙ РАХУНОК – це рахунок підприємств і об'єднань в іноземній валюті, на який надходять платежі від іноземних контрактів, валютні кошти, одержані у кредит.

ВЕКСЕЛЬ – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання терміну визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

ВЕКСЕЛЬНА СУМА (НОМІНАЛ ВЕКСЕЛЯ) – сума, що підлягає сплаті відповідно до зобов'язань платника (векселедавця).

ВЕЛИКИЙ КРЕДИТ – сукупний розмір позик (у т.ч. міжбанківських), з врахуванням векселів та 100 % сум позабалансових вимог (гарантій, поручительств), які є у комерційного банку щодо одного позичальника або групи споріднених позичальників, яка перевищує 15 % власного капіталу банку.

ВИТРАТИ БАНКУ – загальна сума витрат з залучення коштів клієнтів, оплата послуг, амортизаційні відрахування за основними фондами, витрати на утримання апарату управління банку та інші витрати.

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ – це різниця між активами та зобов'язаннями, тобто частина активів, яка сформована за рахунок власних джерел банку. При обчисленні нормативів сума власного (регулятивного)

капіталу дорівнює сумі основного та додаткового капіталу за мінусом відвернень.

ВРАХУВАННЯ ВЕКСЕЛІВ – це форма кредитування банком суб'єкта господарювання шляхом придбання векселя до настання строку платежу за ним зі знижкою (дисконтом) за грошові кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі. Враховуючи вексель, банк тим самим надає векселедержателю-пред'явнику строковий кредит.

-Г-

ГАРАНТІЯ ЧИ ПОРУКА – це зобов'язання третьої особи погасити борг позичальника у випадку його неплатоспроможності.

ГОТІВКА (ГОТІВКОВІ КОШТИ) – грошові знаки національної валюти України – банкноти і монети, у тому числі й обігові пам'ятні та ювілейні монети, які є дійсними платіжними засобами.

-Д-

ДЕПОЗИТ (ВКЛАД) – це кошти, які внесені у банк клієнтами, зберігаються на їх рахунках і використовуються згідно з укладеною угодою та банківським законодавством.

ДЕПОЗИТНА ОПЕРАЦІЯ – це операція із залучення грошових коштів юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки.

ДЕПОЗИТНИЙ СЕРТИФІКАТ – це письмове свідоцтво банку про внесення юридичною особою грошових коштів на депозит.

ДЕПОЗИТНИЙ РАХУНОК – це рахунок, який відкривається підприємству на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та установою банку на визначений у договорі строк.

ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР БАНКІВ – реєстр, що ведеться центральним банком і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків.

ДИВІДЕНД – частина прибутку акціонерного товариства, яка розподіляється між акціонерами у вигляді доходу відповідно до кількості та видів акцій, що їм належить.

ДИСКОНТНА СТАВКА – це відсоткова ставка, яка застосовується до майбутніх платежів, щоб врахувати ризик і непевність, пов'язану з фактором часу.

ДИЛЕР – співробітник банку, уповноважений проводити операції (купувати і продавати) з іноземною валютою.

ДОКУМЕНТАРНЕ ІНКАСО – це доручення експортера (кредитора) своєму банку одержати від імпортера (платника) безпосередньо або через інший банк певну суму або підтвердження (акцепт) того, що ця сума буде сплачена в установлені терміни.

ДОКУМЕНТАРНИЙ АКРЕДИТИВ – це грошове зобов'язання банку, яке виставляється на підставі доручення його клієнта-імпортера на користь експортера.

ДОКУМЕНТООБІГ – це система оформлення, використання та руху розрахункових документів.

ДОХОДИ БАНКУ – загальна сума коштів, отриманих банком від здійснення активних операцій. До них відносяться: отримані відсотки, доходи і комісія від надання послуг, доходи від операцій з цінними паперами, валютою, золотом та інші доходи.

-Е-

ЕКОНОМІЧНИЙ НОРМАТИВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ – це показник, що характеризує той чи інший напрямок діяльності банку.

ЕКСПОЗИЦІЯ – різниця між сумою активів у іноземній валюті і пасивів у тій самій валюті.

ЕЛЕКТРОННИЙ РОЗРАХУНКОВИЙ ДОКУМЕНТ – банківське повідомлення визначеного формату, яке містить встановлені реквізити і несе інформацію про перерахування коштів, приймає вигляд файлу при передачі електронною поштою та при зберіганні на магнітних носіях.

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ – електронний устрій та система зв'язку, що використовується для переводу грошових ресурсів, кредитних і платіжних операцій без участі паперових носіїв інформації.

ЕМБОСУВАННЯ – рельєфне нанесення номера картки, строку дії, прізвища та імені власника.

ЕМІСІЙНА ВАРТІСТЬ АКЦІЙ – ціна, за якою здійснюється продаж акцій на первинному фондовому ринку.

ЕМІСІЙНІ РІЗНИЦІ (ЕМІСІЙНИЙ ДОХІД) – сума коштів, отриманих підприємством від первинної емісії (випуску) власних акцій та інших корпоративних прав над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав).

ЕМІТЕНТ – 1) член платіжної системи, який здійснює емісію платіжних карток; 2) іноземний банк, іноземна компанія, що здійснює випуск (емісію) чеків; 3) юридична особа, яка від свого імені випускає цінні папери і виконує обов'язки, що випливають з умов їх випуску.

-З-

ЗАГАЛЬНІ РЕЗЕРВИ ПІД ПЕВНІ РИЗИКИ БАНКУ – це резерви, що створюються з чистого прибутку після оподаткування, і призначаються для зниження негативних наслідків у зв'язку з неповерненням кредитів, виникненням збитків від операцій з валютою та цінними паперами, що знаходяться у розпорядженні банку.

ЗАЛУЧЕНИЙ КАПІТАЛ – це кошти, які банк залучає на депозитні рахунки клієнтів, отримує від комерційних банків, НБУ, інших кредитних установ та випуску боргових зобов'язань банку.

ЗАСТАВОДЕРЖАТЕЛЬ – банк, якому передається в заставу майно і майнові права та цінні папери для забезпечення повернення виданої позики.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ КОНТРАКТ – це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором країни, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав і обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

-І-

ІНВЕСТИЦІЇ – це сукупність витрат, які реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу у різні галузі народного господарства. Об'єктами інвестування є грошові кошти; рухоме і нерухоме майно; майнові права; інтелектуальні цінності або вкладання в цінні папери з метою отримання доходу; вкладання в довгострокові цінні папери.

ІНДОСАМЕНТ – передавальний напис, що проставлений на зворотному боці векселя або додатковому листі (алонжі) і засвідчує передачу разом з векселем права на одержання платежу іншою особою.

ІНКАСАЦІЯ ГОТІВКИ – це переміщення її з кас підприємств і установ до кас комерційних банків.

ІНСАЙДЕР – фізична особа, компанія, її філія, що споріднені з банком, тобто виступають його засновниками або мають до нього фінансовий інтерес чи контролюють його діяльність.

ІНКАСО – банківська операція по стягненню грошових коштів з платника на користь одержувача на підставі письмового доручення останнього з наданням відповідних документів.

ІНКАСОВЕ ДОРУЧЕННЯ – розрахунковий документ, складений фінансовими органами, банками, іншими організаціями і підприємствами на беззаперечне стягнення коштів.

ІНКАСУВАННЯ ВЕКСЕЛЯ – це виконання банком доручення векселедержателя на стягнення платежу з боржника.

ІНОЗЕМНА ВАЛЮТА – це як власне іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законними платіжними засобами на території відповідної держави, так і платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або монетарних металах.

ПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ – це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.

ІСТОТНА УЧАСТЬ – пряме або опосередковане, самостійно або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу або правом голосу придбаних акцій (паїв) юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи.

-К-

КАПІТАЛ БАНКУ – залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

КАРТКОВИЙ РАХУНОК (КАРТГРАХУНОК) – поточний рахунок, на якому обліковуються операції за платіжними картками.

КАСОВИЙ ОБОРОТ – обсяг видач та надходжень готівкових коштів, що проходять через касу комерційного банку.

КЛІРИНГ – механізм, що включає збирання, сортування та проведення взаємозаліку зустрічних вимог членів платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань.

КОМІСІЙНІ (ПОСЕРЕДНИЦЬКІ) ОПЕРАЦІЇ – це операції, що виконуються банками за дорученнями клієнтів за певну плату.

КОНСУЛЬТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ – послуги, які пов'язані з наданням клієнтам різноманітних консультацій.

КОНТОКОРЕНТНИЙ РАХУНОК – рахунок, на якому обліковуються власні кошти клієнта (кредитове сальдо) і кредити банку (дебетове сальдо).

КООПЕРАТИВНІ БАНКИ – спеціальні кредитно-фінансові інститути, що створюються товаровиробниками на пайових засадах для задоволення взаємних потреб у кредиті й інших банківських послугах.

КОРЕСПОНДЕНТСЬКИЙ РАХУНОК – рахунок, який відкривається комерційному банку – юридичній особі для здійснення розрахунків, що їх виконує один банк за дорученням і на кошти іншого банку на підставі укладеного кореспондентського договору.

КОРЕСПОНДЕНТСЬКІ ВІДНОСИНИ – договірні відносини між банками про здійснення платежів, розрахунків та інших послуг, що їх виконує один банк за дорученням і на кошти іншого банку.

КОРПОРАТИВНА КАРТКА – платіжна картка, емітована на ім'я довіреної особи клієнта – юридичної особи або фізичної особи-підприємця.

КОТИРУВАННЯ ВАЛЮТ – встановлення валютних курсів.

КРЕДИТ ПІД ЗАСТАВУ ВЕКСЕЛІВ – форма вексельного кредиту, що видається під заставу у визначеному процентному відношенні заборгованості клієнта відносно поданого ним забезпечення.

КРЕДИТНА ЛІНІЯ – юридично оформлене зобов'язання банку або іншої кредитної установи перед позичальником надавати йому протягом певного періоду кредити у межах згодного ліміту.

КРЕДИТНА ОПЕРАЦІЯ – договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР – угода в письмовій формі між кредитором і позичальником, яка визначає взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не може змінюватись в односторонньому порядку без згоди обох сторін.

КРЕДИТНИЙ РАХУНОК – рахунок, який призначений для обліку кредитів, що надані шляхом оплати розрахункових документів чи перерахування на поточний рахунок позичальника відповідно до умов кредитної угоди.

КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ – якісна оцінка позичальника, яка дається банком до розгляду питання про можливість і умови кредитування і дозволяє передбачити ймовірність своєчасного повернення позичок та їх ефективного використання.

КРОС-КУРС – співвідношення між двома валютами, яке впливає з курсів цих валют до третьої валюти.

КУРС ЦІННИХ ПАПЕРІВ – ціна, за якою продаються і купуються цінні папери.

-Л-

ЛІКВІДНІСТЬ – визначається збалансованістю між строками і сумами погашення активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел та напрямів використання коштів типу видачі кредитів та понесення витрат.

ЛІМІТ КАСИ – це граничний залишок грошей в операційній касі з метою максимального скорочення частих або значних перевезень готівки.

ЛІМІТ КРЕДИТУВАННЯ – це гранична сума кредиту, яку позичальник може отримати в банку.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ – це порядок видачі комерційним банкам, які набули статусу юридичної особи, дозволу на здійснення деяких чи всіх банківських операцій.

ЛОМБАРДНИЙ КРЕДИТ – це кредит Національного банку України, який надається комерційному банку під заставу прийнятих від нього державних цінних паперів та векселів.

-М-

МАРЖА БАНКІВСЬКА – різниця між курсами валют, цінних паперів, відсотковими ставками й іншими показниками.

МІЖБАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ – кредитні ресурси, що передаються одними банками іншим банкам на договірних платних засадах.

МІЖБАНКІВСЬКІ РОЗРАХУНКИ – система здійснення і регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають між банківськими установами в процесі їх діяльності.

-Н-

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ БАНКІВ – перехід банків у власність держави, монополізація державою банківської справи.

НОМІНАЛЬНА ЦІНА ЦІННИХ ПАПЕРІВ – вартість цінних паперів, позначена на них, яка проте, як правило, відрізняється від ринкової ціни.

НОРМА ОBOB'ЯЗКОВИХ РЕЗЕРВІВ – законодавчо закріплене процентне відшкодування суми обов'язкових резервів комерційних банків до залучених ними пасивів.

-О-

ОБЛІГАЦІЯ – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання позичальника перед кредитором відшкодувати йому вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою процента.

ОБЛІКОВИЙ КРЕДИТ – надання комерційним банком кредиту підприємству-постачальникові (векселедавцеві) шляхом купівлі векселя.

ОБМІННИЙ КУРС – курс купівлі – курс, за яким банк-резидент купує іноземну валюту за національну.

ОВЕРДРАФТ – короткостроковий кредит, що надається банком надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку.

ОПЕРАЦІЙНА КАСА – сукупність всіх грошей готівкою, що знаходиться в банку. Приймання грошей від клієнтів протягом операційного дня здійснюється прибутковою касою, а після операційного дня - вечірньою касою.

ОПЕРАЦІЙНИЙ ДЕНЬ БАНКУ – період, за який банк надає грошові послуги.

ОФЕРТА – письмова пропозиція продавця, надіслана можливим покупцям.

ОЩАДНИЙ СЕРТИФІКАТ – цінний папір, випущений банком, як письмове свідоцтво про депонування грошових коштів, та яке засвідчує право вкладника (фізичної особи) на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту та процентів за ним.

-II-

ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ – операції, за допомогою яких банк формує свої ресурси для здійснення активних операцій.

ПЕНЯ (fine, penalty; пеня) – фінансова санкція за несвоєчасне виконання грошового зобов'язання.

ПІН-код (персональний ідентифікаційний номер) – секретний код, відомий лише власнику платіжної картки і необхідний для здійснення операцій із використанням платіжної картки.

ПЛАТІЖНА КАРТКА БАНКІВСЬКА – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

ПЛАТІЖНА СИСТЕМА – це система взаємовідносин між учасниками за допомогою нормативних, договірних, фінансових та інформаційно-технічних засобів, необхідних для виконання зобов'язань щодо розрахунків.

ПЛАТІЖНИЙ ІНСТРУМЕНТ – засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому виді носія інформації, використання якого ініціює переказ грошей з відповідного рахунку платника.

ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ – здатність юридичної чи фізичної особи своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання.

ПОТОЧНИЙ РАХУНОК – рахунок, який відкривається підприємствам усіх видів та форм власності для зберігання грошових коштів та здійснення усіх видів банківських операцій відповідно до чинного законодавства.

ПРЕДСТАВНИЦТВО БАНКУ – установа банку, яка не є юридичною особою, діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку і ним фінансується, не має права здійснювати банківські операції. Відкриває поточний рахунок у НБУ.

ПРИБУТОК БАНКУ – різниця між доходами і витратами банку.

ПРИБУТОК ДО СПЛАТИ ПОДАТКУ – це різниця між чистим операційним прибутком і відрахуваннями за сумнівними активами, скорегована на доходи або витрати від непередбачених обставин.

ПРИБУТОК, ЩО ПІДЛЯГАЄ РОЗПОДІЛУ – це чистий прибуток після оподаткування за звітний рік, збільшений на розмір нерозподіленого і невикористаного прибутку за результатами попереднього фінансового року і зменшений на розмір відрахувань до резервного фонду та загального резерву.

ПРИНЦИПИ КРЕДИТУВАННЯ – це правила поведінки кредитора і позичальника у процесі здійснення кредитних операцій банку.

ПРОЛОНГАЦІЯ – продовження терміну чинності кредитної угоди.

ПРОСТИЙ ПОЗИЧКОВИЙ РАХУНОК – це рахунок, з якого здійснюється разова видача позики, кожна її видача оформляється документально на основі заявки позичальника та необхідного пакету документів.

ПРОСТРОЧЕНА ЗАБОРГОВАНІСТЬ – позика, не повернена банку у встановлений строк.

-Р-

РЕЗЕРВНИЙ ФОНД – це фонд, що створюється з чистого прибутку після оподаткування, і призначається для покриття можливих збитків у процесі діяльності банку та забезпечення зобов'язань банку.

РЕЙТИНГ БАНКІВ – їх порівняння за допомогою обраних критеріїв.

РЕПО – операція, що передбачає угоду між її учасниками про зворотний викуп цінних паперів (валюти або інших цінностей) за наперед обумовленою ціною.

РЕСУРСИ БАНКУ – це сукупність грошових коштів, які є у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.

РЕФІНАНСУВАННЯ – погашення старої заборгованості шляхом випуску нових позик, головним чином заміною короткострокових зобов'язань довгостроковими цінними паперами.

РОЗРАХУНКИ ПО ВІДКРИТОМУ РАХУНКУ полягають у продажу товарів у кредит, при цьому в експортера не має гарантій одержання платежу від імпортера.

РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК – документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) установі банку, яка веде його рахунок, сплатити чекодержателю зазначену в чеку суму коштів.

-С-

СВОП – термін, який використовується на валютному ринку для визначення операції, що поєднує купівлю або продаж іноземної валюти на умовах угоди спот з одночасним її продажем або купівлею по курсу форвард відповідно.

СИСТЕМА «КЛІЄНТ-БАНК» – це система передачі повідомлень між клієнтом та банком у зашифрованому вигляді за допомогою сертифікованих засобів захисту.

СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ МІЖБАНКІВСЬКИХ РОЗРАХУНКІВ (СЕР) – комплекс програмно-технічних засобів, призначений для виконання міжбанківських розрахунків між її учасниками.

СИСТЕМА SAMEL – це система оцінки банківської установи за критеріями: достатність капіталу, якість активів, якість управління, дохідність банку та ліквідність балансу.

СПЕЦІАЛЬНИЙ ПОЗИЧКОВИЙ РАХУНОК – це рахунок, з якого протягом всього періоду кредитування здійснюється оплата платіжних документів у межах заздалегідь обумовленої суми.

СПЕЦІАЛЬНІ ФОНДИ – це загальна назва фондів економічного стимулювання та інших фондів, які призначені для виробничого та соціального розвитку банку.

СПОТ – розрахунок по валютній угоді протягом 2-х робочих днів після її укладення.

СТАВКА LIBOR – лондонська міжбанківська ставка, за якою провідні банки пропонують валютні позики один одному в даний момент і на визначений строк.

СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ – це сукупність власних коштів акціонерів або пайових внесків засновників (учасників) у грошовій формі, які надаються ними у постійне розпорядження банку.

СТРАХУВАННЯ РИЗИКУ НЕПОГАШЕННЯ КРЕДИТУ – це спосіб забезпечення зобов'язань, при якому банк самостійно страхує видану позику шляхом укладання зі страховою організацією договору про добровільне страхування кредитного ризику.

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ПОЗИКИ – це встановлення певних її параметрів (сума, термін, ставка відсотку, цільове призначення тощо).

-Т-

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВІДОКРЕМЛЕНЕ БЕЗБАЛАНСОВЕ ВІДДІЛЕННЯ БАНКУ – це підрозділ, який здійснює лише розрахунково-касове обслуговування клієнтів та вкладні операції.

ТЕХНОЛОГІЯ КРЕДИТУВАННЯ – сукупність конкретних методів і прийомів, що використовуються в процесі здійснення кредитних операцій – системна оцінка ходу всього кредитного процесу, та розгляд руху вартості в органічному зв'язку з певними організаційними формами та інституційними структурами банківської діяльності.

ТОРГІВЛЯ ВАЛЮТОЮ – це купівля-продаж іноземної валюти за національну або інші конвертовані валюти.

ТРАСАНТ – кредитор, який виписує переказний вексель на боржника – трасата.

ТРАСАТ – боржник, який повинен виплатити певну суму по переказному векселю-тратті.

ТРАСТОВІ (ДОВІРЧІ) ПОСЛУГИ – це послуги, які банк виконує за дорученням та в інтересах третьої особи.

ТРАТТА – переказний вексель, що застосовується головним чином у міжнародних розрахунках.

-У-

УСТУПКА ВИМОГИ (ЦЕСІЯ) – документ позичальника (цедента), в якому він уступає свою вимогу (дебіторську заборгованість) кредитору в якості забезпечення повернення позики.

-Ф-

ФАКТОРИНГ – купівля банком дебіторських рахунків постачальника на відвантажену продукцію і передача постачальником банку права вимоги платежу з покупця продукції.

ФІЛІЯ БАНКУ – банківська установа, яка не має статусу юридичної особи, діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку, має свій субкореспондентський рахунок і МФО, здійснює банківські операції на основі довіреності головного банку і дозволу, виданого регіональним управлінням НБУ за місцем знаходження філії.

ФІНАНСОВИЙ ІНЖИНІРИНГ – цілеспрямоване розроблення та реалізація нових фінансових інструментів та/або нових фінансових технологій, а також творчий пошук нових підходів до вирішення фінансових проблем за допомогою уже відомих фінансових інструментів та технологій.

ФОРВАРД – розрахунок по валютній угоді більш ніж через 2 робочих дні після її укладення. Платежі здійснюються у встановлений термін за курсом, зафіксованим на момент угоди.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основні нормативні акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18–22. Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
4. Господарський процесуальний кодекс України: у редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41; 42. Ст. 492.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. № 5–6. Ст. 30.
10. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
11. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

12. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
13. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 27 січня 2018 року № 2939-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 110.
14. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2346-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.
15. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2374-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 24. Ст. 128.
16. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 6 липня 1995 року № 265/95-ВР в редакції Закону України від 1 червня 2000 року № 1776-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 38. Ст. 315.
17. Про заставу: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2654-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 47. Ст. 642.
18. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23 лютого 2012 року № 4452-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 50. Ст. 564.
19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу: Закон України від 14 вересня 2006 року № 133-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 43. Ст. 414.
20. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 30. Ст. 239.
21. Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті: постанова Правління НБУ від 16.08.2006 № 320. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-06>
22. Про затвердження Положення про основи процентної політики Національного банку України: постанова Правління

Національного банку України від 21.04.2016 № 277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0277500-16>

23. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>
24. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні: постанова Правління НБУ від 25.09.2018 № 103. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18>
25. Про затвердження Положення про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні: постанова Правління НБУ 11.12.2014 № 806. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0806500-14>

Додаткова література

1. Банківське право України: навчальний посібник / А.І. Берлач, Ю.О. Тараненко; за заг. ред. А.І. Берлача. К.: Університет «Україна», 2006. 356 с.
2. Гетманцев Д.О. Банківське право: навчальний посібник / Д.О. Гетманцев. К.: Центр навч. літ., 2007. 400 с.
3. Ващенко Ю.В. Банківське право: навчальний посібник / Ю.В. Ващенко. К.: Центр навч. літ., 2006. 500 с.
4. Орлюк О.П. Банківське право: навчальний посібник / О.П. Орлюк. К.: Юрінком Інтер, 2005. 373 с.
5. Костюченко О.А. Банківське право: навчальний посібник / О.А. Костюченко. 2-ге вид. К.: АСК, 2001. 569 с.
6. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: навчальний посібник / В.Д. Лагутін. К.: Знання; КОО, 2000. 215 с.
7. Орлюк О.П. Банківська система України. Правові засади організації / О.П. Орлюк. К.: Юрінком Інтер, 2003. 240 с.
8. Словник банківських термінів. Банківська справа: термінологічний словник / А. Загородній, О. Сліпушко, Г. Вознюк, Т. Смовженко. К.: Аконт, 2000. 605 с.
9. Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти томах. Т. 15 : Господарське право / редкол.: В. А. Устименко (голова) та ін.;

- Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2019. 784 с.
10. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О.І. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 395 с.
 11. Банківська справа: навчальний посібник / за ред. Р.І. Тиркала. Тернопіль: Карт-бланш, 2001. 314 с.
 12. Проблеми правового регулювання відносин на ринку фінансових послуг в умовах глобалізації : монографія / Чернадчук В.Д., Деревянко Б.В., Старинський М.В., Афанасієв Р.В., Гончарова А.В., Маланчук Т.В., Плотнікова М.В., Швагер О.А.; за заг. ред. В.Д. Чернадчука, М.В. Старинського. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2017. 232 с.
 13. Завальна Ж.В. Валютне право України: навчальний посібник / Ж.В. Завальна, М.В. Старинський. Суми: Університетська книга, 2005. 279 с.
 14. Bogdan Derevyanko, Yevhen Zozulia and Liudmyla Rudenko (2017). Money assets of internally displaced persons as financial resources of commercial banks. *Banks and Bank Systems*, 12(4), 211-217. doi:[10.21511/bbs.12\(4-1\).2017.09](https://doi.org/10.21511/bbs.12(4-1).2017.09)

Наукове видання

ГУЗЕНКО Олена Павлівна
ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан Володимирович
КАДАЛА Віталій Віталійович
ХАЙЛОВА Тетяна Володимирівна

БАНКІВСЬКЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Підп. до друку 05.05.2020.
Формат 60x84/16 Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Друк офсет. Ум. друк. арк. 10
Наклад 200 пр.

ПП «Магнолія – 2006»
а/с 431, м. Львів-53, 79053, Україна
Тел.: +380503701957; E-mail: picha1938@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом телебачення і радіомовлення
України

Надруковано у друкарні видавництва «Магнолія 2006»